

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 1-3 (219-221) 2019

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2019

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

ISSN 1811-0770

Nr. 1-3 (219-221) 2019

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Publicație acreditată de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013

Tipul C

FONDATORI:

- ✓ *Uniunea Juriștilor din Moldova*
- ✓ *Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” din Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

REDACTOR-ŞEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română: *Ana TATARU*; Redactare în rusă: *Evelina GOROBET*; Redactare în engleză: *Evelina GOROBET*;

Redactare în franceză: *Anişoara DUBCOVEȚCHI*; Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC AL REVISTEI

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
2. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician
3. *Ion DIACONESCU*, doctor, profesor universitar, academician, președintele Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, România
4. *Spyros FLOGAITIS*, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director al Organizației Europene de Drept Public, Grecia
5. *Andrei TREBKOV*, doctor în drept, președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Rusia
6. *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
7. *Mircea DUȚU*, doctor în drept, profesor universitar, director al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române
8. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania
9. *Tudorel TOADER*, doctor în drept, profesor universitar, rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

COLEGIUL DE REDACȚIE AL REVISTEI

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
2. *Gheorghe CIOCANU*, doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar, rectorul Universității de Stat din Moldova
3. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
4. *Elena ARAMĂ*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM
5. *Sergiu BRÎNZĂ*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM
6. *Diana SCOBIOALĂ (SÎRCU)*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Director executiv INJ
7. *Oleg BALAN*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Academiei de Administrare Publică
8. *Mihai POALELUNGI*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar
9. *Ion CRAIOVAN*, doctor în drept, profesor universitar, România
10. *Gheorghe CHIBAC*, doctor în drept, profesor universitar, USM
11. *Ion DOGARU*, doctor, profesor universitar, academician, Academia Română
12. *Spyros FLOGAITIS*, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director al Organizației Europene de Drept Public, Grecia
13. *Ion GUCEAC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
14. *Raisa GRECU*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
15. *Ioan HUMĂ*, doctor în drept, profesor universitar, România
16. *Gheorghe MIHAI*, doctor în drept, profesor universitar, România
17. *Flavius-Antoniu BALAS*, doctor în drept, conferențiar universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea din București, România
18. *Andrei SMOCHINĂ*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ULIM
19. *Florin STRETEANU*, doctor în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
20. *Vytautas NEKROSIUS*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania
21. *Tzvetan SIVKOV*, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria
22. *Andrei TREBKOV*, doctor în drept, președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă
23. *Tudorel TOADER*, doctor în drept, profesor universitar, rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România
24. *Alexandru ȚICLEA*, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică București, România
25. *Mircea DUȚU*, doctor în drept, profesor universitar, director al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române
26. *Ion DEDIU*, doctor habilitat în științe biologice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei
27. *Alexandru SURDU*, doctor în filosofie, academician, director al Institutului de Cercetări Socio-Umane, Academia Română
28. *Victor SPINEI*, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română
29. *Ion DEACONESCU*, doctor, profesor universitar, academician, președintele Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, România
30. *Cătălin BORDELANU*, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România
31. *Valentina COPTILEȚ*, doctor în drept, conferențiar universitar, prorector Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
32. *Alexandru ROȘCA*, doctor habilitat, profesor universitar, academician Academia de Științe a Moldovei
33. *Alexandru VOICU*, doctor în drept, profesor universitar, România
34. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania
35. *Nicolae SADOVEI*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, USM
36. *Victoria ARHILUC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM
37. *Iurie MIHALACHE*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
38. *Marin DOMENTE*, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
39. *Bogdan CUZA*, doctor în economie, doctorand în drept, Germania
40. *Lucian DINDIRICA*, doctor în istorie, conferențiar universitar, Romania

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, str. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Indexul PM 31536 Versiunea electronică: <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>; e-mail: revistadrept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.md; rnd.revistestiintifice.md

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

No. 1-3 (219-221) 2019

Registration certificate: no. 1003600061124 of 27 September 2000

Publications accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision no. 146 of 27.06.2013

Type C

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere” of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, State University of Moldova

Romanian editing: *Ana TATARU*; Russian editing: *Evelina GOROBET*; English editing: *Evelina GOROBET*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
2. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitatus in political science, university professor, academician
3. *Ion DIACONESCU*, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
4. *Spyros FLOGAITIS*, PhD in history and law, university professor, academician, Director of the European Public Law Organization, Greece
5. *Andrei TREBKOV*, PhD in law, president of the International Union of Jurists, Russia
6. *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, State University of Moldova
7. *Mircea DUTU*, PhD in law, university professor, director of the Romanian Academic Research Institute
8. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain
9. *Tudorel TOADER*, PhD in law, university professor, Rector of „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

EDITORIAL BOARD

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
2. *Gheorghe CIOCANU*, doctor habilitatus in physico-mathematical sciences, university professor, Rector of the State University of Moldova
3. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitatus in political science, university professor, academician
4. *Elena ARAMA*, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
5. *Sergiu BRINZA*, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
6. *Diana SCOBIOALA (SIRCU)*, doctor habilitatus in law, university professor, Executive Director of the National Institute of Justice
7. *Oleg BALAN*, PhD in law, university professor, Rector of the Academy of Public Administration
8. *Mihai POALELUNGI*, doctor habilitatus in law, associate professor
9. *Ion CRAIOVAN*, PhD in law, university professor, Romania
10. *Gheorghe CHIBAC*, PhD in law, university professor, State University of Moldova
11. *[Ion DOGARU]*, PhD, university professor, academician, Romanian Academy
12. *Spyros FLOGAITIS*, PhD in history and law, university professor, academician, Director of the European Public Law Organization, Greece
13. *Ion GUCEAC*, doctor habilitatus in law, university professor, academician
14. *Raisa GRECU*, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
15. *Ioan HUMA*, PhD in law, university professor, Romania
16. *Gheorghe MIHAI*, PhD in law, university professor, Romania
17. *Flavius-Antoniu BALAS*, PhD in law, associate professor, Dean of the Faculty of Law, University of Bucharest, Romania
18. *Andrei SMOCHINA*, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova
19. *Florin STRETEANU*, PhD in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
20. *Vytautas NEKROSIUS*, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania
21. *Tzvetan SIVKOV*, PhD in law, university professor, Bulgaria
22. *Andrein TREBKOV*, PhD in law, president of the International Union of Jurists, Russia
23. *Tudorel TOADER*, PhD in law, university professor, Rector of „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania
24. *Alexandru TICLEA*, PhD in law, university professor of the University of Ecology of Bucharest, Romania
25. *Mircea DUTU*, PhD in law, university professor, director of the Academic Research Institute, Romania
26. *Ion DEDIU*, doctor habilitatus in biological sciences, university professor correspondent member of the Academy of Sciences of Moldova
27. *Alexandru SURDU*, PhD in philosophy, academician, director of the Institute for Socio-Human Research, Romania Academy
28. *Victor SPINEI*, PhD, university professor, academician, Romania Academy
29. *Ion DIACONESCU*, PhD, university professor, academician, chairman International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
30. *Catalin BORDEIANU*, PhD in law, university professor, correspondent member, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
31. *Valentina COPTILET*, PhD in law, associate professor, vice-rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
32. *Alexandru ROSCA*, doctor habilitatus, university professor, academician of the Academy of Sciences of Moldova
33. *Alexandru VOICU*, PhD in law, university professor, România
34. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain
35. *Nicolae SADOVEI*, PhD in law, associate professor, State University of Moldova
36. *Victoria ARHILIUC*, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
37. *Iurie MIHALACHE*, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
38. *Marin DOMENTE*, PhD in law, associate professor, American University of Moldova
39. *Bogdan CUZA*, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany
40. *Lucian DINDIRICA*, PhD in history, associate professor, Romania

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, str. Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Index PM 31536. Electronic version: <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>

e-mail: revistad rept@yahoo.com. Web: www.rnd.md/; rnd.revistestintifice.md

The responsibility and liability for the texts' content lies exclusively with the authors.

REVUE NATIONAL DE DROIT
Publication périodique scientifique et pratique de droit

ISSN 1811-0770

No. 1-3 (219-221) 2019
Certificat d'inscription: no.1003600061124 du 27 Septembre 2000
Publication accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement
technologique de l'Académie des sciences de Moldova par décision no. 146 du 27.06.2013

Type C

FONDATEURS:

- ✓ *L'Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *L'Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere” de Moldova*
- ✓ *L'Université d'Etat de Moldova*
- ✓ *L'Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité, professeur, recteur de l'Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, doyen de la faculté de droit de l'Université d'Etat de Moldova

Rédaction en roumaine: *Ana TATARU*; Rédaction en russe: *Evelina GOROBET*; Rédaction en anglais: *Evelina GOROBET*; Rédaction en français: *Anişoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

1. *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité, professeur, recteur de l'Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
2. *Gheorghe RUSNAC*, docteur habilité, professeur, académicien
3. *Ion DIACONESCU*, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „M. Eminescu”, Roumanie
4. *Spyros FLOGAITIS*, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien (Grèce), Directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public
5. *A.A. TREBKOV*, docteur en droit, professeur, président de l'Union des Juristes de la Fédération de Russie
6. *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, doyen de la faculté de droit de l'Université d'Etat de Moldova
7. *Mircea DUTU*, docteur en droit, professeur, directeur de l'Institut de Recherche Universitaire, Roumanie
8. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, Doctorat. Professeur de droit international privé à l'Université publique de Navarre
9. *Tudorel TOADER*, docteur en droit, professeur, recteur de l'Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi

COMITE DE REDACTION

1. *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité, professeur, recteur de l'Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
2. *Gheorghe CIOCANU*, docteur habilité en sciences physico-mathématiques, recteur de l'Université d'Etat de Moldova
3. *Gheorghe RUSNAC*, docteur habilité, professeur, académicien
4. *Elena ARAMA*, docteur habilité en droit, professeur
5. *Sergiu BRINZA*, docteur habilité en droit, professeur
6. *Diana SCOBIOALA (SIRCU)*, docteur habilité en droit, professeure agrégée, directeur exécutif de l'Institut National pour la Justice
7. *Oleg BALAN*, docteur en droit, professeur, recteur de l'Académie d'Administration Publique
8. *Mihai POALELUNGI*, docteur habilité en droit
9. *Ion CRAIOVAN*, docteur en droit, professeur, Roumanie
10. *Gheorghe CHIBAC*, docteur en droit, professeur
11. *Ion DOGARU*, docteur, professeur, académicien, l'Académie de Roumanie
12. *Spyros FLOGAITIS*, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien (Grèce), directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public
13. *Ion GUCEAC*, docteur habilité en droit, professeur, académicien
14. *Raisa GRECU*, docteur habilité en droit, professeur, USPEE „Constantin Stere”
15. *Ioan HUMA*, docteur en droit, professeur, Roumanie
16. *Gheorghe MIHAI*, docteur en droit, professeur, Roumanie
17. *Flavius-Antoniou BALAS*, docteur, professeur agrégée, doyen de la faculté de droit de l'Université de Bucarest
18. *Andrei SMOCHINA*, docteur habilité en droit
19. *Florin STRETEANU*, docteur en droit, professeur, doyen de la faculté de droit de l'Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca
20. *Vytautas NEKROSIUS*, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie
21. *Tzvetan SIVKOV*, docteur en droit, professeur, Bulgarie
22. *A.A. TREBKOV*, docteur en droit, professeur, président de l'Union des Juristes de la Fédération de Russie
23. *Tudorel TOADER*, docteur en droit, professeur, recteur de l'Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi
24. *Alexandru TICIEA*, docteur en droit, recteur de l'Université d'Ecologie de Bucarest, Roumanie
25. *Mircea DUTU*, docteur en droit, professeur, directeur de l'Institut de Recherche Universitaire, Roumanie
26. *Ion DEDIU*, membre correspondant de l'ASM
27. *Alexandru SURDU*, docteur en philosophie, vice-président de l'Académie de Roumanie, académicien
28. *Victor SPINEL*, docteur, professeur, académicien, vice-président de l'Académie de Roumanie
29. *Ion DIACONESCU*, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „M. Eminescu”, Roumanie
30. *Catalin BORDELANU*, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „M. Eminescu”, Roumanie
31. *Valentina COPTILET*, docteur en droit, professeur agrégée, pro-recteur USPEE „Constantin Stere”
32. *Alexandru ROSCA*, docteur habilité, professeur, académicien
33. *Alexandru VOICU*, docteur en droit, professeur, Roumanie
34. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, docteur, professeur de droit international privé à l'Université publique de Navarre
35. *Nicolae SADOVEI*, docteur en droit, professeur agrégé
36. *Victoria ARHILIUC*, docteur habilité en droit, professeur
37. *Iurie MIHALACHE*, docteur en droit, professeur agrégé
38. *Marin DOMENTE*, docteur en droit, professeur agrégé
39. *Bogdan CUZA*, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne
40. *Lucian DINDIRICA*, docteur, professeur agrégé, Roumanie

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chişinău, str. Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Index PM 31536. Version électronique: <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>; e-mail: revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.md; rnd.revistestiintifice.md
La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs.

№. 1-3 (219-221) 2019

Регистрационное свидетельство: №. 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Издание аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением
№. 146 от 27.06.2013

Тип С

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере» Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георгий АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере»

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, декан юридического факультета, Молдавский государственный университет

Редактирование на румынском языке: *Ана ТАТАРУ*; Редактирование на русском языке: *Эвелина ГОРОБЕЦ*; Редактирование на английском языке: *Эвелина ГОРОБЕЦ*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ЖУРНАЛА

1. *Георгий АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере»
2. *Георгий РУСНАК*, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик
3. *Ион Диаконеску*, доктор наук, профессор, академик, президент Международной академии «Михай Эминеску», Румыния
4. *Спиро ФЛОГАИТИС*, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор Европейской Организации Публичного Права, Греция
5. *Андрей ТРЕБКОВ*, доктор юридических наук, президент Международного Союза Юристов, Россия
6. *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, декан юридического факультета, Молдавский государственный университет
7. *Мирича ДУЦУ*, доктор юридических наук, профессор, директор Института Правовых Исследований Румынской Академии
8. *Хосе Луис ПРИАРТ АНГЕЛ*, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания
9. *Тудорел ТОАДЕР*, доктор юридических наук, профессор, ректор университета «Александр Иоан Куза», Яссы, Румыния

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ ЖУРНАЛА

1. *Георгий АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константин Стере»
2. *Георгий ЧОКАНУ*, доктор хабилитат в области физико-математических наук, профессор, ректор Молдавского Государственного Университета
3. *Георгий РУСНАК*, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
4. *Елена АРАМЭ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, МГУ
5. *Сергей БРЫНЗА*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, МГУ
6. *Диана СКОБИОЛТЭ (СЫРКУ)*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, исполнительный директор НИЮ
7. *Олег БАЛАН*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Академии Государственного Управления
8. *Михай ПОАЛЕЛУНДЖИ*, доктор хабилитат юридических наук, доцент
9. *Ион КРАЙОВАН*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
10. *Георгий КИБАК*, доктор юридических наук, профессор, МГУ
11. *Ион ДОГАРУ*, доктор наук, профессор, академик, Румынская академия
12. *Спиро ФЛОГАИТИС*, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор Европейской Организации Публичного Права, Греция
13. *Ион ГУЧАК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы
14. *Раиса ГРЕКУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере»
15. *Иоан ХУМЭ*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
16. *Георгий МИХАЙ*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
17. *Флавиус-Антониу БАНАС*, доктор юридических наук, доцент, декан юридического факультета, Бухарестский университет, Румыния
18. *Андрей СМОЧИНЭ*, доктор юридических наук, профессор, ULIM
19. *Флорин СТРЕТЯНУ*, доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета Университета Бабеш-Бойай, Клуж-Напока, Румыния
20. *Витаутас НЕКРОСИУС*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва
21. *Цветан СИВКОВ*, доктор юридических наук, профессор, Болгария
22. *Андрей ТРЕБКОВ*, доктор юридических наук, президент Международного Союза Юристов, Российская Федерация
23. *Тудорел ТОАДЕР*, доктор юридических наук, профессор, ректор университета «Александр Иоан Куза», Яссы, Румыния
24. *Александр ЦИКЛЕА*, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский Экологический Университет, Румыния
25. *Мирича ДУЦУ*, доктор юридических наук, профессор, директор Института Правовых Исследований Румынской Академии
26. *Ион ДЕЛЛУ*, доктор хабилитат биологических наук, профессор, член-корреспондент Академии Наук Молдовы
27. *Александр СУРДУ*, доктор философских наук, академик, директор Института социально-гуманитарных исследований Румынской академии
28. *Виктор СПИНЕЙ*, доктор исторических наук, профессор, академик Румынской Академии
29. *Ион ДИАКОНЕСКУ*, доктор наук, профессор, академик, президент Международной Академии «Михай Эминеску», Румыния
30. *Кэтэлин БОРДЕАНУ*, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Эминеску», Румыния
31. *Валентина КОПТИЛЕЦ*, доктор юридических наук, доцент, проректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний «Константин Стере»
32. *Александр РОШКА*, доктор хабилитат, профессор, академик Академии Наук Молдовы
33. *Александру ВОЙКУ*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
34. *Хосе Луис ПРИАРТ АНГЕЛ*, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания
35. *Николай САДОВЕИ*, доктор хабилитат юридических наук, доцент, МГУ
36. *Виктория АРХИЛЮК*, доктор юридических наук, профессор, МГУ
37. *Юрий МИХАЛАКЕ*, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний «Константин Стере»
38. *Марин ДОМЕНТЕ*, доктор юридических наук, доцент, Американский Университет в Молдове
39. *Богдан КУЗА*, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия
40. *Лучиан ДИНДИРИКА*, доктор исторических наук, доцент, Румыния

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, ул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207. Индекс PM 31536.
Электронная версия <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>; эл. почта: revistadrept@yahoo.com. Сайт: www.rnd.md; rnd.revistestintifice.md

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

Gheorghe AVORNIC, A.BULAT

Conceptul și bazele sistemului constituțional

Ulianovschi XENOFON

Reglementări procesual penale privind condițiile de detenție a condamnaților și preveniților

Xenofon ULIANOVSCHI, Vitalie SÎLI

Unele sugestii cu privire la obiectul juridic generic al infracțiunilor cu caracter terorist

Valentina COPTILEȚ

Considerente privind elaborarea și adoptarea regulamentelor organice în principatele române

Alexandru-Virgil VOICU, Gheorghe AVORNIC,

Bogdan-Iosif VOICU

Statutul „dreptului sportului” în societatea modernă și globalizată

Valentina COPTILEȚ, Izabela COJOCARU

Evaluarea regulamentelor organice în literatura istorico-juridică

Mihai CORJ

Excepția a devenit regulă (angajarea răspunderii Guvernului)

Octavian GRECU

Velențe juridice ale cetățeniei în contextul legislației naționale și statutul cetățeanului în ordinea de drept internațională

Tudor BUZDUGAN

Relația interdisciplinară a dreptului fiscal

și penal în cadrul cercetării evaziunii fiscale a întreprinderilor

Andrian BADIA

Considerații privind starea actuală și perspectivele de dezvoltare a criminalisticii autohtone

Eugen BEJENARU, Octavian GRECU

Confuzie între indemnizație și salariu sub riscul sancționării subiecților raporturilor de muncă

SUMMARY

Gheorghe AVORNIC, Andrei BULAT

8 The concept and basics of constitutional system

Ulianovschi XENOFON

22 Criminal procedural regulations regarding the conditions of detention of convicts and prevents

Xenofon ULIANOVSCHI, Vitalie SILI

31 Some suggestions on the generic legal object of the terrorist offenses

Valentina COPTILET

44 Considerations on the development and adoption of organic regulations in the romanian principalities

Alexandru-Virgil VOICU, Gheorghe AVORNIC,

Bogdan-Iosif VOICU

52 The status of the „sport law” in the modern and globalized society

Valentina COPTILET, Isabel COJOCARU

63 Evaluation of organic regulations in the historical-legal literature

Mihai CORJ

66 Exception of rule (employment of the government's liability)

Octavian GRECU

85 Legal legacies of citizenship in the context of national law and citizen status in the international law order

Tudor BUZDUGAN

97 Interdisciplinary relationship of tax and criminal law in the investigation of tax evasion of enterprises

Andrian BADIA

101 Considerations regarding the actual state and the perspectives of development of local forensic science

Eugen BEJENARU, Octavian GRECU

108 Confusion between compensation and salary at the risk of sanctioning the subjects of labor relations

TABLE DES MATIÈRES

Gheorghe AVORNIC, Andrei BULAT

Le concept et les bases du système constitutionnel

Xenofon ULIANOVSKI

Règles de procédure pénale concernant les conditions de détention des condamnés et empêchement

Xenofon ULIANOVSKI, Vitalie SILI

Quelques suggestions sur l'objet juridique des infractions terroristes

Valentina COPTILET

Considérations au développement et à l'adoption de la réglementation organique dans les principales roumanie

Alexandru-Virgil VOIKU, George AVORNIC, Bogdan-Joseph VOIKU

Le statut du „droit du sport” dans une société moderne et mondialisée

Valentina COPTILET, Isabela COJOCARU

Évaluation de la Réglementation Organique dans la littérature historico-juridique

Mihai CORJ

L'exception est devenue la règle (Engager la responsabilité du Gouvernement)

Octavian GRECU

Legs juridiques de la citoyenneté dans le contexte du droit national et du statut de citoyen dans l'ordre du droit international

Tudor BUZDUGAN

La relation interdisciplinaire des droits fiscaux et criminels dans la recherche de l'évasion fiscale des entreprises

Andrian BADIA

Des considérations concernant le statut actuel de la criminalistique nationale et ses perspectives du développement

Eugen BEJENARU, Octavian GRECU

Confusion entre rémunération et salaire au risque de sanctionner les sujets des relations de travail

ОГЛАВЛЕНИЕ

Георгий АВОРНИК, Андрей БУЛАТ

8 Понятие и содержание основ конституционного строя

Ульяновский КСЕНОФОН

Уголовно-процессуальные регламентации относительно условий содержания под стражей

22 осужденных и подсудимых

Ксенофон УЛЬЯНОВСКИ, Виталий СЫЛИ

31 Некоторые предложения об общем юридическом объекте преступлений террористического характера

Валентина КОПТИЛЕЦ

44 Разработка и принятие органических регламентов в румынских принципах

Александру-Вирджил ВОЙКУ,

Георгий АВОРНИК, Богдан-Иосиф ВОЙКУ

52 Статус «Спортивного права» в современном глобализированном обществе

Валентина КОПТИЛЕЦ, Изабела КОЖОКАРУ

63 Оценка органических регламентов в историко-правовой литературе

Михай КОРЖ

66 Исключением стало правилом (Принятие на себя ответственности Правительством)

Октавиан ГРЕКУ

85 Правовое наследие гражданства в контексте национального права и статуса гражданина в международном правопорядке

Тудор БУЗДУГАН

97 Междисциплинарные отношения налоговых и уголовных прав в исследовании налогообложения компаний

Андреан БАДИЯ

101 Соображения касающиеся нынешнего положения и перспектив развития национальной криминалистики

Евгений БЕЖЕНАРУ, Октавиан ГРЕКУ

108 Конфузия между пособием и заработной платой под риском наложения санкций на субъектов трудовых отношений

ПОНЯТИЕ И СОДЕРЖАНИЕ ОСНОВ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ

Георгий АВОРНИК

доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константин Стере»

Андрей БУЛАТ

докторант

Articolul dezvăluie conceptele sistemului constituțional, bazele (fundamentele) sistemului constituțional, abordările de bază ale oamenilor de știință din țările Comunității Statelor Independente, ale țărilor occidentale și ale oamenilor de știință autohtoni cu privire la aceste categorii, analizează unele dintre fundamentele sistemului constituțional al Republicii Moldova și problemele aplicării lor practice.

Cuvinte-cheie: *sistem constituțional, fundamentele sistemului constituțional, principii constituționale.*

THE CONCEPT AND BASICS OF CONSTITUTIONAL SYSTEM

The article reveals the concepts of the constitutional system, the foundations of the constitutional system, the basic approaches of scientists from the countries of the Commonwealth of Independent States, Western countries, and domestic scientists regarding these categories, analyzes some of the foundations of the constitutional system of the Republic of Moldova, the problems of their practical application.

Keywords: *constitutional system, the foundations of the constitutional system, constitutional principles.*

В статье раскрываются понятия конституционного строя, основ конституционного строя, основные подходы ученых стран Содружества независимых государств, западных стран, отечественных ученых относительно данных категорий, анализируются некоторые основы конституционного строя Республики Молдова, проблемы их практического применения.

Ключевые слова: *конституционный строй, основы конституционного строя, конституционные принципы.*

Проблема основ конституционного строя привлекает пристальное внимание современных конституционалистов. Теоретические аспекты основ конституционного строя мало исследованы. Прежде всего, ученые исследуют его отдельные компоненты. Системный подход к анализу основ конституционного строя применяется редко. Относительный уровень обобщенности в исследованиях о конституционном строе присутствует в научных исследованиях ученых стран Содружества независимых государств. От-

дельные его аспекты рассматриваются в трудах западных и отечественных конституционалистов. В связи с этим, полагаем возможным классифицировать подходы ученых на несколько основных групп.

В первую группу входят ученые стран Содружества независимых государств.

Именитые ученые Е.И. Козлова и О.Е. Кутафин считают, что каждому государству присущи определенные характерные черты, отражающие его сущность и специфику. Государство может

быть демократическим или тоталитарным, республикой или монархией, федерацией или унитарным. Совокупность этих черт позволяет говорить об определенной форме, определенном способе организации государства или о государственном строе. Этот строй, закрепленный Конституцией государства, становится его конституционным строем. Таким образом, конституционный строй – это определенная форма или определенный способ организации государства, закрепленный в его Конституции [1]. Подобного мнения и М.В. Баглай, который рассматривает конституционный строй как порядок, при котором обеспечивается соблюдение прав и свобод человека и гражданина, а государство действует в соответствии с конституцией [2].

В приведенных определениях Е.И. Козлова, О.Е. Кутафина, М.В. Баглай конституционный строй ограничивается организацией только государства. Однако если проанализировать Конституции некоторых стран СНГ (Российской Федерации, Белоруссии, Казахстана и др.), то очевидно, что в них закрепляется как организация государства, так и гражданского общества. Отсутствие в структуре конституционного строя институтов гражданского общества является существенным недостатком.

Видные казахстанские конституционалисты В.А. Ким и Г.В. Ким, критикуя подходы Е.И. Козловой, О.Е. Кутафина, М.В. Баглай, отмечают следующее: «характеризуя конституционный строй Республики Казахстан, определяя его элементы, мы не можем ограничиваться лишь формами и способами организации общества. Думается, что в понятие «конституционный строй» входят и закрепленная в Конституции вся система прав и свобод граждан» [3].

Казахстанские ученые придерживаются более широкого подхода в определении конституционного строя, включая в него систему прав и свобод

граждан. Этого нет в определениях Е.И. Козловой, О.Е. Кутафина, М.В. Баглай. Однако имеется недостаток в подходе В.А. Ким и Г.В. Ким. Он состоит в том, что за пределами конституционного строя оказывается деятельность государства по созданию политических, социальных, экономических, духовных условий. Создание оптимальных условий для жизнедеятельности граждан входит в задачу современного конституционного строя.

Н.А. Богданова рассматривает конституционный строй как устройство государства или общества, закрепленное нормами конституционного права [4]. Многие ученые придерживаются противоположного мнения относительно подхода Н.А. Богдановой. Так, Енибарян Р.В. и Тадевосян Э.В. определяют конституционный строй как совокупность отношений, закрепляемых конституцией [5]. О.Г. Румянцев считает, что «конституционный строй – это совокупность социальных отношений» [6]. В.Т. Кабышев видит в конституционном строе «систему конституционных отношений как предмета конституционного регулирования, а также конституционные нормы и конституционные принципы, регулирующие и закрепляющие отдельные виды общественных отношений существующего реального строя» [7]. А.И. Коваленко, убежден, что конституционный строй – это представленная в соответствующих структурах государства и общества и их институтов и закрепленная нормами Основного Закона система основополагающих общественных отношений [8]. Л.В. Бутько указывает, что конституционный строй – категория правовая, предназначенная для выражения сущности общественного и государственного строя. Поэтому, конституционный строй можно рассматривать как закрепление в Конституции государства главных признаков и элементов общественного и государственного строя [9].

Мы солидарны с мнениями Р.В. Енибарян, Э.В. Тадевосян, В.Т. Кабышева, О.Г. Румянцева, А.И. Коваленко, Л.В. Бутько, поскольку считаем, что конституционный строй устанавливается нормами, которые содержатся в Конституции. Однако не соглашаемся с мнением Н.А. Богдановой о том, что конституционный строй закрепляется всеми нормами конституционного права.

Следует отметить, что в определениях Р.В. Енибарян, Э.В. Тадевосян, В.Т. Кабышева, О.Г. Румянцева, А.И. Коваленко, Л.В. Бутько также имеются недостатки. В связи с этим, полагаем необходимым сделать следующие уточнения. По мнению ученых, конституционный строй ограничивается пределами Конституции. В таком случае он представляет совокупность юридических институтов, служащих главными показателями общественной и государственной организации и становится принадлежностью любого общества. Конституционный строй здесь равнозначен государственному и общественному строю.

Такой подход фактически лишает конституционный строй самостоятельного значения и представляет его лишь как проекцию государственно-го и общественного строя.

По нашему мнению, конституционный строй не является составной частью государственного либо общественного строя. В отличие от них, конституционный строй всегда предполагает наличие конституции, в которой закреплены демократические принципы: народного суверенитета, разделения властей, нерушимости и неотчуждаемости общепризнанных прав и свобод человека. Однако государственный и общественный строй может и не содержать этих признаков [10].

Определение конституционному строю можно дать и через понятие конституционного государства. Конституционное государство – это то,

в котором гарантируется подчинение государственных институтов праву. Эти гарантии в совокупности обеспечивают такой способ организации государства, который может быть назван конституционным строем. Подобный подход к конституционному строю вытекает из определения Е.И. Козловой и О.Е. Кутафина. Ученые считают, что это форма или способ организации государства, которая обеспечивает подчинение его праву и характеризует как конституционное государство [11]. Такого же мнения авторы учебника «Конституционное право Российской Федерации», под редакцией Н.В. Витрука от 2010 года. В нем указывается, что конституционный строй – это закреплённое в Конституции устройство общества и государства, отличительным признаком которого является подчинение государства праву [12].

Однако мы придерживаемся другого мнения и считаем, что при определении конституционного строя следует подчеркивать не подчиненность государства праву, а то, что государство действует на основе права, понимая под таковым волю народа. Целесообразность такого уточнения обуславливается сущностью государства. Ведь государство как совокупность органов публичной власти – создатель и исполнитель норм права, гарант их исполнения всеми субъектами конституционно-правовых отношений. Поэтому характеризовать его как «подчиненного» недопустимо.

Подчиненность государства праву – это абстрактный словесный образ, не имеющий реального отражения в объективной действительности. Подчиненность возникает при наличии не менее двух субъектов. При этом один из них должен обладать властью. Право же не отождествляется с властью. Она принадлежит народу. При этом власть народа должна быть закреплена в Конституции. Поэтому имеются конституционные осно-

вания для утверждения о том, что государство в лице его органов подчиняется народу. Таковым является вся совокупность граждан современного общества.

Во вторую группу входят ученые западных стран.

В научных трудах западных конституционалистов понятие «конституционного строя» не используется, а его элементы (компоненты) в комплексе не рассматриваются [13, 14, 15]. Существуют лишь несколько ученых, которые уделяют внимание правовому анализу и разработкам в области «конституционного строя».

Так, по мнению Л. Лессе, конституционный строй - это совокупность руководящих принципов Конституции [16].

Р. Херцог считает, что основы конституционного строя – это совокупность основных принципов и положений конституции, которые определяют государственные цели и стремления [17].

Дик Ховард под конституционным строем понимает совокупность следующих принципов: согласие управляемых, ограничиваемое правительство, открытое общество, святость личности, верховенство права, стабильность и применимость конституции, народный суверенитет, выраженный в волеизъявлении народа и его контроле над правительством, разделение властей, федерализм, судебный контроль, претворение норм конституции через законодательство, поучительная ценность конституции [18].

Анализ приведенных определений западных ученых показывает, что конституционный строй представляет собой совокупность конституционных принципов. Эти принципы содержатся в преамбуле к конституции, в различных декларациях, клятвах, присягах на верность конституции, в доктрине, либо имеют сугубо устную, даже молчаливую форму выражения в виде разума, здравого смысла.

Так, в США многие общие принципы организации государственной власти и политики получили отражение в Декларации независимости 1776 г. Это такие истины, как равноправие и неотчуждаемость прав человека, народный суверенитет и представительное правление. Некоторые из них указаны в короткой преамбуле к Конституции США 1778 г., некоторые сформулированы доктриной как подразумеваемые Конституцией. К числу неписаных принципов относятся республиканская форма правления, разделение властей, федерализм, конституционный контроль.

Во Франции конституционные принципы содержатся в несколько правовых актах. Совокупность данных актов составляют конституционный блок. В их числе конституция Франции от 1958 года, Декларация прав человека и гражданина от 1789 года. В конституционный блок входили и все предыдущие конституции Франции.

В британской правовой системе общие принципы конституционного права до сих пор выражены в доктрине. Так, принципы парламентского суверенитета (*parliamentary sovereignty*) и господства права (*the rule of law*), до сих пор считающиеся краеугольными камнями английского конституционализма, наиболее обстоятельную проработку получили в трудах классика британского конституционного права А. Дайси [19]. Право выявлять и применять их в необходимых случаях возложено на суды.

Существенным недостатком системы конституционного строя в зарубежных странах это отсутствие концентрации правовых норм в единый конституционно-правовой институт. Конституционные принципы разбросаны по всему тексту конституции, в других правовых актах, иногда имеют устную форму выражения, чем усложняется возможность определения пределов конституционного строя.

В третью группу входят молдавские и румынские ученые.

Подходы отечественных конституционалистов в определении конституционного строя схожи с подходами ученых западных стран.

Так, по мнению I. Deleanu, основы конституционного строя закрепляют фундаментальные принципы от которых берет начало правовое регулирование. Его составными элементами выступают: нация, территория, политическая и юридическая организация государства или публичная власть, установление их основных атрибутов [20].

G. Costachi и P. Hlipca под основами конституционного строя понимают совокупность основных принципов экономической, политической, социальной и правовой жизнедеятельности, составляющие наиболее важные ценности и идеалы современного общества, к которым государство стремится [21].

DC Dănișor полагает, что конституционный строй включает в себя наиболее важные конституционные принципы, которые накладывают определенную цель для самой конституции в зависимости от существующего в государстве политического режима [22].

E. Denciu определяет конституционный строй как главные устои государства, его основные принципы, которые призваны обеспечить характер конституционного государства: демократизм, выражающийся в народном суверенитете, разделении властей, идеологическом и политическом плюрализме, признании и гарантированности местного самоуправления; правовое государство; признание человека, его прав и свобод высшей ценностью; социальное рыночное хозяйство, а также светское государство [23].

Правовой анализ конституций Республики Молдова и Румынии показывает, что в отличие от конституций зарубежных стран нормы об основах конституционного строя в большей степени

сконцентрированы в первых разделах Конституций. Это показывает схожесть правовых конструкций Конституций Молдовы и Румынии с Конституциями многих стран СНГ. Так, Раздел I Конституции Республики именуется «Основные принципы». Часть 1 Конституции Румынии – «Общие принципы».

Более глубокий правовой анализ конституционного строя в трудах молдавских и румынских ученых не дает четкого представления о нем как о самостоятельном институте конституционного права.

Для более глубокого понимания конституционного строя необходимо выявить его признаки. В учебнике *Cursul de drept constitutional* C. Stere выделяются два признака конституционного строя:

1) наличие тесного взаимодействия между главой государства и народом с целью управления страной, более абстрактно и обобщенно, между организованным общественным мнением и главой государства;

2) установление гарантий соблюдения прав гражданина, причем они неотъемлемы, поскольку, если бы эти их не существовало, то сотрудничество народа с правительством страны было бы ложью и фикцией [24].

На наш взгляд если государство находится в тесном взаимодействии с обществом, гарантирует соблюдение прав и свобод человека, опираясь при этом на конституцию и иные источники права, это позволяет говорить о началах конституционного строя.

Таким образом, проанализировав мнения отечественных и зарубежных ученых, предлагаем следующее определение конституционного строя: **конституционный строй – это совокупность конституционных принципов, устанавливающих основы организации государства и гражданского общества, систему прав и свобод граждан, обеспечивает создание социаль-**

ных, экономических, духовных условий, подчинение государство народу.

Следующей проблематикой в области конституционного строя является его соотношение с другими понятиями и категориями, которые зачастую рассматриваются как тождественные друг другу.

Так, сравнивая определения ученых стран СНГ с воззрениями зарубежных и отечественных ученых на конституционный строй можно выявить проблему соотношения понятий «основы конституционного строя» и «конституционные принципы». Мы полагаем, что «основы конституционного строя» шире дефиниции «конституционные принципы». Наглядным примером является закрепление во многих конституциях целой системы принципов в своей совокупности составляющих основы конституционного строя (Конституция Российской Федерации, Белоруссии, Молдовы и др.). То есть каждая основа конституционного строя имеет систему принципов, находящихся в тесной взаимосвязи. При этом группы основ, в которые входят эти принципы, представляют собой не простую совокупность, а органическое единство, целостную систему, выражают качественную определенность.

Также в юридической литературе остается дискуссионным вопрос о соотношении понятий «конституционного строя» и «основы конституционного строя». С.А. Авакьян считает, что Конституция РФ использует понятие «основы конституционного строя» в качестве наиболее обобщенного. Закрепленные в ней устои определяют конституционный строй общества и государства, являясь его «основами» [25]. Таким образом, ученый отождествляет понятия «конституционный строй» и «основы конституционного строя», понимая их как равнозначные.

Вместе с тем, если обратиться к словарю С.И. Ожегова, то «основа» понимается как «источник,

главное, на чем строится что-нибудь, что является сущностью чего-нибудь» [26]. И.И. Плехимович считает, что основы конституционного строя – это важнейшая часть конституционного строя, совокупность его сущностных элементов. Если конституционный строй составляют закрепленные в конституции общественные отношения, то основы конституционного строя – это наиболее существенные из данных отношений [27]. Такого же мнения придерживаются ученые Безуглов А.А. и Солдатов С.А.

Мы считаем, что «основы конституционного строя» – это составная часть «конституционного строя». Понятие «основы конституционного строя» производно от понятия «конституционного строя».

По мнению Н.А. Ткачевой основы конституционного строя характеризуют его составные элементы, к которым относятся:

а) политические, публично-правовые и гуманитарные основы конституционного строя (демократическая, правовая, республиканская форма правления; признание человека, его прав и свобод высшей ценностью; приоритет народного суверенитета над государственным; принцип разделения властей на законодательную, исполнительную и судебную; признание и гарантирование местного самоуправления);

б) социальные основы конституционного строя (социальный характер государства);

в) экономические основы конституционного строя (принципы рыночной экономики; свободной конкуренции; признание многообразия форм собственности);

г) духовно – нравственные и идейные основы конституционного строя (светский характер государственности; принципы идеологического и политического многообразия); д) юридические (общеобязательные) основы конституционного строя (верховенство Конституции Российской Федерации и законов) [28].

На примере анализа Раздела I Конституции Республики Молдова можно выявить следующие основы конституционного строя: а) политические и публично-правовые основы б) гуманистические основы в) экономические основы г) юридические основы д) духовно-культурные основы.

С точки зрения логического построения данные основы излагаются непоследовательно и хаотично в Конституции Республики Молдова. К примеру, нормы о политических и публично-правовых основах закреплены в статьях 1, 2, 3, 5, 6, 7, 11 Конституции. Между этими нормами расположены норма о гуманистических основах - в статье 4 Конституции, норма об экономических основах - в статье 9 Конституции и т.д.

По мнению А.Г. Румянцева основы конституционного строя выступают как наиболее крупный объект конституционного регулирования, и разделены на три уровня, предполагающие разное закрепление:

1) базовые ценности, на которые ориентируется общество в развитии конституционного строя;

2) основные принципы, выступающие в качестве руководящих для конкретных сторон конституционного строя и отрасли государственного (конституционного) права;

3) конституционно-правовые институты и нормы, через которые упомянутые выше ценности и принципы получают непосредственное обоснование, закрепление и определяющее юридическое значение [29].

Таким образом, А.Г. Румянцев исходит из нормативного содержания всей Конституции и конституционных законов Российской Федерации при определении основ конституционного строя.

Другого мнения придерживается М.В. Баглай, который считает, что основы конституционного строя исчерпывается нормами главы 1 Консти-

туции Российской Федерации. Данный институт является ведущим. Права и свободы человека – «высшая ценность» и «суперпринцип» всего конституционного строя [30].

В.М. Мачинский и А.В. Мачинский считают, что особенность основ конституционного строя состоит в том, что остальные правовые нормы Конституции не могут им противоречить [31]. Они обладают наивысшей юридической силой и закрепляют важнейшие устои государства.

По нашему мнению, основы конституционного строя представляют собой отдельный институт, закрепленный в Конституции. Условно его можно назвать общим, тогда как остальные нормы составляют особенную часть конституции и имеют подчиненную роль по отношению к основам.

Р.В. Енгибарян, Э.В. Тадевосян выделяют два подхода к определению основ конституционного строя. Формальный подход определяет конституционный строй как форму организации общества и государства, которая находит закрепление в конституции. Содержательный – как порядок, при котором в стране действует демократическая конституция, реализуются ее основные положения и реально соблюдаются установленные основным законом конституционные права человека и гражданина [32].

И.А. Дурнова также различает две стороны понятия основ конституционного строя: фактическую и юридическую. Фактический конституционный строй это система существующих конституционных отношений, определяющих существующий реальный общественный и политический строй. Юридический – система конституционных норм и принципов, закрепляющих общественный и политический строй государства [33].

Иными словами Р.В. Енгибарян, Э.В. Тадевосян, И.А. Дурнова считают, что существует конституционный строй, закрепленный в консти-

туции, и конституционный строй, отражающий объективную практику реализации конституционных норм.

В связи с этим, возможны различные варианты соотношения между фактическим и юридическим конституционным строем – от их более или менее полного соответствия до такого же расхождения. Разумеется, никакая, даже самая реальная Конституция, не свободна от провозглашения определенных идеалов, ценностей, исходных постулатов, однако если Конституция претендует на роль действующего, эффективно-го нормативного правового акта, её нормы должны обеспечиваться определенными гарантиями.

Практическое воплощение идей и принципов конституционализма, включение их в юридический обиход обеспечивается различными государственными институтами: парламентом, конституционным судом, главой государства, местным самоуправлением, уполномоченным по правам человека и т.д. Конституционный строй, – отмечает Р.М. Дзидзоев, – есть соединение прав человека и конституционных гарантий их реализации, выраженных институтами государственной демократии [34].

Подобного подхода придерживается Ю.П. Еременко, по мнению которого, конституционный строй – это система господствующих экономических, политических, идеологических отношений в их конституционной форме выражения, которые воплощают полновластие (суверенитет) народа и определяют сущность, основные черты общества в целом [35].

Правовой анализ основ конституционного строя Республики Молдова, показывает, что существует расхождение между тем, что прописано в нормах конституции и реальной действительностью. Продемонстрируем несколько примеров:

1) Так, абз.(1) ст. 1 Конституции Республики Молдова устанавливает: «Республика Молдова

суверенное и независимое, единое и неделимое государство».

Перечисленные принципы представляют исходные начала, прежде всего, для норм из других разделов Конституции. К ним можно отнести и нормы об административно - территориальном устройстве государства.

В частности, согласно абз. (2) ст. 110 Конституции: «населенным пунктам левобережья Днестра могут быть предоставлены особые формы и условия автономии в соответствии с особым статусом, установленным органическим законом».

Исполнимость конституционных положений, закрепленных в абз. (2) ст. 110 Конституции несомненно сказывается на уровне защищенности конституционных принципов, закрепленных в абз.(1) ст. 1 Конституции.

Так, из смысла нормы указанной в абз. (2) ст. 110 Конституции Республики Молдова следует, что территория левобережья Днестра признается составной частью Республики Молдова. Однако фактически данная территория находится под контролем самостоятельно провозглашенного и непризнанного государства – Приднестровская Молдавская Республика. Юрисдикция приднестровских властей распространяется на все сферы государственной и общественной жизни региона. В 1995 году принята Конституция Приднестровья, в которой закреплены государственные символы – герб, флаг, гимн; определены важнейшие институты: президент, правительство, армия, пограничные войска и все остальные политические, социальные и экономические институты; установлены правовая, судебная и банковская система. Фактически Приднестровье обладает элементами суверенности и не подчиняется единым центральным органам власти Республики Молдова. Из чего следует, что в Приднестровье создан и действует свой внутренний конституционный строй.

В сложившейся ситуации содержание и поле действие национального суверенитета Республики Молдова сужается. Имеет место неполноценное применение конституционных принципов независимости, единства, неделимости на всей территории Молдовы. Вследствие чего нарушается и принципунитарного характера государства.

Таким образом, абз. (1) ст. 1 Конституции Республики Молдова не распространяет свое действие на территории Приднестровья. Её применение возможно в случае вхождения Приднестровья в состав Молдовы как административно – территориальной единицы.

2) Абз. (2) ст. 1 Конституции Республики Молдова предусматривает, что по форме правления Молдова является республикой.

В теории государства и права республики делятся на 3 вида: парламентские, президентские, смешанные [36].

В Молдове форма правления установилась в результате конституционной реформы от 2000 года.

Так, Президент Республики Молдова Указом № 930 от 22.03.1999 года назначил на 23 мая 1999 года проведение республиканского консультативного референдума по вопросу изменения системы правления в Республике Молдова. В ходе референдума, граждане поддержали предложение Президента. Парламент Республики Молдова внес на обсуждение 3 законопроекта, которые после первого чтения были объединены в один проект. 5 июля 2000 года принят Закон № 1115– XIV о внесении изменений и дополнений в Конституцию, которые ограничивали полномочия и роль Президента Республики Молдова, и предоставляли более широкие полномочия Правительству и Парламенту [37].

Новые конституционные положения установили: выборность Президента Парламентом

(ст. 78 абз. (1)); право Парламента отстранять от должности Президента двумя третями голосов от общего числа депутатов (статья 89 абзац (1)); право Правительства определять пути и приоритеты развития государства; возможность принятия Правительством ордонансов посредством делегирования законодательных полномочий (ст. 106– 2 абз. (1)); ответственность Правительства перед Парламентом за программу, заявление общеполитического характера, проект закона (ст. 106– 1 абз. (1)); роспуск Парламента, в случае если не будет избран Президент Республики после повторных выборов (ст. 78 абз. (5)). Произошедшие изменения в Конституцию исключили право Президента присутствовать на заседаниях Правительства и необходимость информирования его Премьер– министром о проблемах, имеющих особую значимость для государства.

В молдавском обществе сложилось твердое убеждение, что Молдова стало парламентским государством. Однако правовой анализ практики Конституционного суда Республики Молдова ставит под сомнение данный тезис.

Так, Постановлением Конституционного суда № 7 от 04.03.2016 года Республики Молдова статья 78 Конституции Республики Молдова в редакции ЗП1115 – XIV от 05.07.00, МО88/29.07.00, устанавливающая выборность Президента путем голосования в Парламенте признана неконституционной. Этим же постановлением возобновлено действие предыдущей редакции статьи 78 Конституции, которая предусматривает выборность Президента населением на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном и свободном голосовании.

Характер конституционных полномочий Президента Республики Молдова также очерчивает признаки существующей ныне формы правления государства. Так, сравнительный анализ полно–

мочий Президента Молдовы с имеющими большую схожесть полномочиями Президента Франции показывает, что у первого они значительно шире. Президент Молдовы обладает правом законодательной инициативы, может распустить Парламент по трем основаниям, предусмотренным Конституцией, тогда как Президент Франции такими полномочиями не обладает.

Таким образом, практика Конституционного суда и характер конституционных полномочий Президента Молдовы демонстрируют нам, что наше государство является смешанной, а не парламентской республикой.

3) Абз. (3) ст.1 Конституции Республики Молдова закрепляет идею демократического правового государства.

В юридической литературе отмечается, что формирование правового государства прошло 3 эволюционных этапа: полицейское государство, легальное государство, конституционное (правовое) государство [38].

В связи с этим, возникает закономерный вопрос: а можно ли считать современное молдавское государство правовым? Ответ однозначен – нет. По мнению Г.К. Аворник правовое государство – идеализированная концепция, которая находится в относительном противоречии с практической реализацией, в том числе и в Республике Молдова [39]. Г.К. Федоров считает, что положение о правовом государстве остается не более чем мечтой человечества [40]. Подобную позицию разделяют и многие российские ученые: О.Е.Кутафин [41], О.В. Мартышин [42], В.А.Четвернин [43] и др.

Таким образом, правовое государство это идеал, к которому стремятся все страны.

Практически в любом теоретическом труде, посвященному проблеме правового государства можно выделить идею, которая заключается в следующем: деятельность правового государства

подчиняется принципу верховенства закона и сосредоточена на гарантирование фундаментальных прав и свобод человека.

Приведем несколько таких точек зрения современных ученых.

Так, М.В. Баглай считает, что правовое государство в своей деятельности подчиняется праву, основной его целью является обеспечение прав и свобод человека [44].

С точки зрения С.М. Шахрай в правовом государстве гарантируется верховенство закона, продвигается последовательно принцип разделения властей, а также признаются и гарантируются права человека [45].

Т. Дрэгану под правовым государством понимает государство, в котором действует принцип разделения властей, юстиция имеет реальную независимость, руководствуясь законодательством, обеспечивает соблюдение прав и свобод человека, а также законности в деятельности всех органов государственной власти [46].

В каждом из определений, в той или иной форме, включен принцип верховенства закона. Он является наиболее важным в правовом государстве.

Вместе с тем, в Республике Молдова все еще не обеспечено верховенство закона, отсутствует эффективная система защиты человека от произвола государства, граждане Молдовы далеко не всегда могут в короткие сроки восстановить свои нарушенные права, защитить законные интересы.

На наш взгляд, перспектива оформления правового государства в Республике Молдова в законченный институт демократии и права – довольно неопределенная. В пользу этого свидетельствует и целый ряд других факторов: нестабильность и неэффективность законодательства, неумный рост преступности, коррупция, разрушение законности, падение уровня правосознания и правовой культуры граждан.

Как справедливо отмечает R. Gresu «Концептуализируя правовое государство как следующую ступень, не достигнутой эволюцией развития государственности, члены переходного общества поймут, что достижение уровня правового государства является сложной и долгосрочной миссией, которая требует значительных социальных усилий» [47].

Большой разрыв между конституционными положениями и реально складывающейся действительностью в Молдове несомненно сказывается на формирование правового государства.

Законодатель не сумел правильно определить этап развития общественной действительности, в условиях которого реально могут быть реализованы принципы правовой государственности Молдовы. В стороне остаются вопросы практического применения данного принципа, реализации конституционных норм, закрепляющих принцип и т.д.

Таким образом, Республика Молдова не достигла эволюционного этапа развития правового государства. Будучи провозглашенной по Конституции, на деле таковым пока не является.

4) Абз. (3) ст. 1 Конституции Республики Молдова гарантирует и признает высшими ценностями достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности. Человек есть основа всего сущего в государственном и общественном строе. Без него нет производства, общественных объединений, общества и государства. По мнению В.И Чиркина, положение о «ценности человеческой личности» есть в конституциях многих стран. Однако не во всех государствах человек свободен в выборе профессии, занятий, религии, убеждений, политических взглядов и т.д. В качестве примера автор приводит норму статьи 6 Конституции Ирана, в которой роль человека определена волей Аллаха, руководящий всеми действиями человека.

Лучше положение складывается в Молдове, где Конституция признает и гарантирует свободу человеческой деятельности во многих сферах. К примеру, свободу выбора работы (ст. 43), осуществления предпринимательской деятельности (ст. 126), творческой деятельности (ст. 33) и т.д.

Перечисленные свободы отражают социальный характер Республики Молдова. В статье 47 Конституции Молдова указаны задачи социального государства по отношению к человеку: «обеспечение любому человеку достойного жизненного уровня, потребного для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, в том числе пищи, одежды, жилища, медицинского ухода и необходимого социального обслуживания».

Вместе с тем, принимаемые меры государством в этом направлении не недостаточны, поскольку не обеспечивают соблюдение достойного уровня жизни для гражданина. В соответствии с данными ООН в 2018 году Молдова по индексу развития человеческого потенциала находилось на 112 месте (после Парагвая), впереди многие постсоветские государства: Украина – 88, Казахстан – 58, Белоруссия – 53, Румыния – 52, бывшие союзные республики СССР – страны Прибалтики (Литва, Латвия, Эстония) [48]. Кроме того, в Республике Молдова невысок и прожиточный минимум. В соответствии с данными Национального бюро статистики Республики Молдова, размер прожиточного минимума в 2018 году составил 1891 лея в среднем на человека в месяц [49]. Одновременно с этим, в соответствии с Постановлением Правительства Республики Молдова № 396 от 25.04.2018 года о внесении изменений в пункт 1 Постановления Правительства Республики Молдова № 165 от 09.03.2010 года, Минимальный размер оплаты труда, начиная с мая 2018 года составляет 2610 леев [50]. Конечно, Молдове неизмеримо доМРОТ в Германии

1599 евро, Ирландии – 1563 евро, Монако – 1695 евро [51]. Материальное положение гражданина Молдовы безусловно влияет на обеспечение полноценной реализации абз. (3) ст. 1 Конституции Республики Молдова.

5) Проблема реализации основ конституционного строя на уровне официального языка в Республике Молдова также остается неразрешенной.

В соответствии с абз. (1) ст.13 Конституции государственным языком Республики Молдова признается молдавский язык, функционирующий на основе латинской графики.

Вместе с тем, Декларация о независимости Республики Молдова государственным языком признает румынский.

По данному вопросу имеется правовая позиция Конституционного суда Республики Молдова, сформулированная в Постановлении от 05.12.2013 года № 36. Так, в данном постановлении признается приоритет Декларации о независимости по отношению к Конституции. Тем самым, официальным языком признается румынский, а не молдавский.

Мы не согласны с данной правовой позицией Конституционного суда Республики Молдова. Считаем, что придание тексту Декларации о независимости более высокой юридической силы, чем Конституции противоречит общим принципам соотношения правовых норм. Приоритет Декларации о независимости невозможен в силу принципа приоритета вышестоящего закона над нижестоящим.

Кроме того, положения Декларации о независимости носят общий характер, а положения ст.13 Конституции, являются специальными. По правилам конкуренции правовых норм действие специальной нормы отменяет действие общей нормы.

Следует также отметить, что высшая ступень Конституции в иерархии правовых актов гарантируется самой Конституцией. В соответствии

со статьей 7 она является ее высшим законом. Ни один закон или иной правовой акт, противоречащий положениям Конституции, не имеют юридической силы.

В то же время Декларация о независимости принята Законом № 691 от 27.08.1991 г., не имеющего конституционно-правового статуса. То, что она подписана всеми депутатами, присутствовавшими на заседании Верховного совета МССР, не придает ей более высокой юридической силы, чем обычному закону.

Таким образом, придание Декларации о независимости более высокой юридической силы по отношению к Конституции является необоснованным и не обеспечивает реализацию положений статьями 7 и 13 Конституции Республики Молдова.

С учетом изложенного, полагаем возможным сформулировать следующее определение основ конституционного строя. Основы конституционного строя - это обладающие наивысшей юридической силой принципы Конституции, которые закрепляют базирующиеся на демократических идеалах и ценностях политические, экономические, социальные, культурные устои государства и общества, обеспечиваемые совокупностью гарантий.

Литература:

1. КОЗЛОВА, Е.И., КУТАФИН, О.Е. *Конституционное право России*. М, 2006, с. 76.
2. БАГЛАЙ, М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва, 2001, с. 98
3. КИМ, В.А., КИМ, Г.В. *Конституционный строй Республики Казахстан (общие положения)*. Алматы, 1998. с. 26-29, 42-44, 46-47.
4. БОГДАНОВА, Н.А. *Система науки конституционного права*. Дисс. докт. юрид. наук Москва, 2002, с. 84.

5. ЕНГИБАРИАН, Р.В., ТАДЕВОСЯН, Э.В. *Конституционное право*. Москва: Юрист, 2000, с. 128–129.

6. РУМЯНЦЕВ, О.Г. *Основы конституционного строя России (понятие, содержание, вопросы становления)*. Москва, 1994, с. 28

7. КАБЫШЕВ, В.Т. Становление конституционного строя России. В: *Сборник материалов межвузовских научных трудов. Конституционное развитие России*. Саратов, 1993, с. 4.

8. КОВАЛЕНКО, А.И. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва: Артания, 1995, с. 36.

9. БУТЬКО, Л.В. *Конституция и конституционная реформа*. Москва, 1998, с. 72.

10. ЛИХОБАБИН, В.А., ПАРХОМЕНКО, А.Г. *Российский конституционализм: теория, история, перспективы*. Москва, 2000, с. 10–11.

11. КОЗЛОВА, Е.И., КУТАФИН, О.Е. *Конституционное право России*. Москва: Юрист, 1996, с. 75–79.

12. ВИТРУК, Н.В. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва, 2010, с. 159.

13. BRADLEY, A.W., EWING, K.D. *Constitutional and Administrative Law*. 15th. ed. London, Longman, 2011, p. 13.

14. GICQUEL, J., GICQUEL, J.E. *Droit constitutionnelet institutions politiques*. 25ed. Paris, 2011, p. 14.

15. KATZ, A. *Staatsrecht. Grundrecht*. Мюнхен, 2010, p. 15.

16. ЛЕССЕ, Л. *Основы конституционного права ФРГ*. Москва, 1981 с. 67.

17. РУМЯНЦЕВ, О.Г., *op. cit.*, с. 33.

18. Dick HOWARD, F.E. *The Road to Constitutionalism*. Virginia Commission on the Bicentennial of the US Constitution, 1990, p. 156.

19. ДАЙСИ, А. *Основы государственного права Англии*. Москва, 1907, с. 132

20. TÂRGU, M. *Odissea Elaborării Constituției: Fapte și Documente, Oameni și Caractere, Cronica și Explicații, Dezvăluiri și Meditații* Editura Uniunii vatra românească, 1998. p. 157.

21. COSTACHI, Gh., HLIPCA, P. *Organizarea și functionarea puterii în statul de drept*. Ed. a II, 2011. p. 137.

22. DĂNIȘOR, D.C. *Revizuirea principiilor generale ale Constituției României și a dispozițiilor comune în material drepturilor și libertăților fundamentale*. p. 1.

23. ДЕНЧУК, Е. *Конституционный строй Республики Молдова и Украины (сравнительно – правовой анализ)*: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / АН Молдовы; Институт философии, социологии и права. Кишинев, 2005, с. 110.

24. STERE, C. *Curs de drept constitutional*, Cartier, 2016, p. 165–166.

25. АВАКЬЯН, С.А *Конституция России: природа, эволюция, современность*. Москва, 1997, с. 326.

26. ОЖЕГОВ, С.И. *Словарь русского языка*. Москва, 1964, с. 451.

27. ПЛЯХИМОВИЧ, И.И. *Основы конституционного строя: теория института*. Минск: Белорусский государственный университет, 2008, с. 73.

28. ТКАЧЕВА, Н.А. *Проблемы гарантированности основ конституционного строя*. Дисс. канд. юрид. наук. Ставрополь, 2004, с. 78–79.

29. РУМЯНЦЕВ, О.Г., *op. cit.*, с. 29.

30. БАГЛАЙ, М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва: Инфра–М Норма, 1997, с. 98–100.

31. МАЧИНСКИЙ, В.М., МАЧИНСКИЙ, А.В. *Основы конституционного строя Российской Федерации*. В журн.: Регионология, 2012, № 3, с. 24.

32. ЕНГИБАРИАН, Р.В., ТАДЕВОСЯН, Э.В., *op. cit.*, с. 102.

33. ДУРНОВА, И.А. *Правовой механизм защиты основ конституционного строя Российской Федерации*. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. Саратов, 2013, с. 15.

34. ДЗИДЗОЕВ, Р.М. *Образование и развитие конституционного строя в России*. Владикавказ, 1996, с. 6.

35. ЕРЕМЕНКО, Ю.П. *Советская Конституция и законность*. Саратов, 1982, с. 18.

36. AVORNIC, Gh., GRECU, R., HUMA, I., POSTOVAN, D., BRAGOI, C., DOMENTE, M., COPTOLET, V. *Tratat de teorie generală a statului și dreptului*. Iași: Vasiliana 98, 2015 vol. 1, p. 189.

37. AVORNIC, Gh., GRECU, R., HUMA, I., POSTOVAN, D., BRAGOI, C., DOMENTE, M., COPTOLET, V. *op.cit.*, p.193.

38. NEGRU, B., NEGRU A. *Teoria generală a dreptului și statului*: (curs universitar). Chișinău, 2006, p. 506-507.

39. AVORNIC, Gh. *Teoria generală a dreptului*. Ediția a II-a. Chișinău, 2004, p. 141.

40. ФЕДОРОВ, Г.К. *Теория государства и права*. Кишинев, 1998, p. 147.

41. КУТАФИН, О.Е. *Предмет конституционного права*. Москва, 2001, с. 64.

42. МАРТЫШИН, О.В. *Несколько тезисов о перспективах правового государства в России*. В журн.: Государство и право, 1996, № 5, с. 8.

43. ЧЕТВЕРНИН, В.А. *Конституция РФ: проблемный комментарий*. М., 1997, с. 41.

44. БАГЛАЙ, М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва, 1998, p. 115.

45. ШАХРАЙ, С.М. *Глобализация. Государство. Право: теоретико-методологические проблемы (вопросы теории и практики)*. Москва, 2003, p. 316.

46. DRAGANU, T. *Introducere în teoria și practica statului de drept*. Cluj, 1992, p. 12, 100.

47. GRECU, R. Constantin Stere despre statul de drept. In: *Revista Națională de drept*, 2009, nr. 4, p. 47.

48. Список стран по индексу человеческого развития. Материал из Википедии https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD_%D0%BF%D0%BE_%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%83_%D0%BE%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%8B_%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B0#cite_note-eurostat1-1.

BD_%D0%BF%D0%BE_%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83_%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F.

49. Данные национального бюро статистики РМ о прожиточном минимуме в за 2018 год <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ru&idc>.

50. Hotărârea Guvernului nr.396 din 25 aprilie 2018 cu privire la modificarea punctului 1 din Hotărârea Guvernului nr.165 din 9 martie 2010, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.133-141 din 27.04.2018, art. 438.

51. Данные о странах Европы по минимальному размеру оплаты труда за 2018 год. Материал из Википедии https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD_%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%8B_%D0%BF%D0%BE_%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%83_%D0%BE%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%8B_%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B0#cite_note-eurostat1-1.

REGLEMENTĂRI PROCESUAL PENALE PRIVIND CONDIȚIILE DE DETENȚIE A CONDAMNAȚILOR ȘI PREVENIȚILOR

Ulianoschi XENOFON

judecător, doctor habilitat în drept, profesor universitar

În cazul constatării încălcării drepturilor privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, condamnații și preveniții trebuie să beneficieze de reducere a pedepsei închisorii.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, libertăți, detenție, convenție, apărare, Curtea Europeană, condamnații, reducere, pedeapsă, închisoare.

CRIMINAL PROCEDURAL REGULATIONS REGARDING THE CONDITIONS OF DETENTION OF CONVICTS AND PREVENTS

In the case of infringement of the conditions ascertained detention, guaranteed by article 3 of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, in accordance with the case-law of the European Court of human rights, those convicted should benefit from a reduction in the prison sentence.

Keywords: human rights freedoms detention convention protection European Court convicted reduction prison sentence

Potrivit art.385 alin.(5) Codul de procedură penală (în continuare: CPP), în cazul constatării încălcării drepturilor privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, reducerea pedepsei se va calcula în felul următor: **două zile de închisoare pentru o zi de arest preventiv.**

Aceste prevederi legale au fost introduse în CPP prin Legea nr.163 din 20 iulie 2017. Totuși, până în prezent în practica judiciară nu este unanimitate de păreri cu privire la aplicarea acestor prevederi legale, astfel, ne propunem să facem claritate cu privire la conținutul legal ale acestor norme procesual penale și modul lor de aplicare.

Pentru aceasta ne vom folosi de un exemplu de speță simulat:

Prin sentința Judecătorei Chișinău, sediul Centru din 11 iunie 2018, X.Y.Z. a fost recunoscut vinovat

în comiterea infracțiunii prevăzute de art.186 alin. (3), lit. a) Cod penal și condamnat la trei ani de închisoare cu executarea pedepsei în penitenciar de tip semiînchis. Termenul ispășirii pedepsei închisorii de către acest inculpat a fost calculat din 11 iunie 2018, cu includerea în termenul pedepsei, perioada deținerii în stare de arest din 11 decembrie 2017 până la 11 iunie 2018.

Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11 aprilie 2019, a fost respins, ca nefondat, apelul comun al inculpatului X.Y.Z. și al apărătorului său cu menținerea, fără modificări, a sentinței atacate.

S-a dedus din pedeapsa numită prin sentința Judecătorei Chișinău, sediul Centru din 11 iunie 2018 lui X.Y.Z., de trei ani de închisoare cu executare a pedepsei în penitenciar de tip semiînchis, arestarea preventivă, conform prevederilor art.385 alin.(5) CPP, calculându-se două zile de închisoare pentru o

zi de arest preventiv. Astfel a fost redusă pedeapsa închisorii cu un an și două luni, X.Y.Z. urmând să execute pedeapsa închisorii pentru termenul rămas de un an și zece luni, în penitenciare de tip semiînchis.

Termenul executării pedepsei închisorii de către X.Y.Z. a fost calculat de la 11 aprilie 2019. În acest termen a fost inclusă durata deținerii lui sub arestare de la 11 iunie 2018 până la 11 aprilie 2019.

O asemenea concluzie a fost formulată, reieșind din următoarele circumstanțe și considerente: Potrivit art.385 alin.(5) Codul de procedură penală - În cazul constatării încălcării drepturilor privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, reducerea pedepsei se va calcula în felul următor: două zile de închisoare pentru o zi de arest preventiv.

Potrivit materialelor cauzei, X.Y.Z. s-a aflat în arest preventiv de la 11 decembrie 2017 până la 11 iulie 2018, adică 7 luni a fost deținut în Penitenciarul nr.13-Chișinău, în următoarele perioade și celule:

- 1) de la 15.12.2017 până la 08.01.2018, în celula 123 cu suprafața de 12,07 m², unde erau 4 paturi;
- 2) de la 08.01.2018 până la 29.06.2018, în celula 141, cu suprafața de 18,46 m², unde erau 6 paturi,
- 3) de la 29.06.2018 până la 30.06.2018, în celula 132, cu suprafața de 10 m², unde erau 4 paturi,
- 4) de la 30.06.2018 până la 13.03.2019, în celula 141, cu suprafața de 18,46 m², unde erau 6 paturi;
- 5) de la 13.03.2019 până în prezent în celula 118, cu suprafața de 9,70 m², unde erau 4 paturi.

Potrivit art.464 al Hotărârii Guvernului nr.583 din 26.05.2006 cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați, fiecare deținut se asigură cu spațiu de cazare în mărime nu mai mică de 4 metri pătrați, care trebuie să fie iluminat natural și artificial, încălzit și ventilat conform normativelor de construcții.

Astfel, se constată că în perioada de detenție în Penitenciarul nr.13-Chișinău, X.Y.Z. a fost asigurat cu un spațiu mai mic de 4 metri pătrați, în unele celule aflându-se într-o suprafață chiar și mai mică de 3 metri pătrați, fapt care confirmă încă odată că au fost încălcate normele de suprafață pentru deținerea unei persoane în detenție, prevăzute de Hotărârea Guvernului susmenționată, și care, incontestabil, constituie un tratament inuman și prin aceasta s-a încălcat drepturilor privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO).

Mai mult, cele susmenționate sunt confirmate și de Comitetul împotriva Torturii, care a analizat cel de-al treilea raport periodic al Republicii Moldova (CAT/C/MDA/2) în cadrul reuniunilor 1572 și 1575, de la 7 și 8 noiembrie 2017 (CAT/C/SR.1728 și CAT/C/SR.1575), și a adoptat următoarele observații finale în cadrul reuniunilor 1600 și 1602 (CAT/C/SR.1600 și CAT/SR.1602) desfășurate la 27 și 28 noiembrie 2017 și anume, privitor la condițiile de detenție a reiterat următoarele:

Comitetul este profund îngrijorat referitor la comunicările privind suprapopularea în cel puțin șase instituții penitenciare, privind faptul că condițiile materiale din instituțiile penitenciare în unele cazuri, **în special în Penitenciarul Nr.13 din Chișinău**, pun în pericol viața deținuților și reprezintă tratament inuman și degradant, precum și comunicările privind înțelegerile dintre personalul penitenciarelor și elementele criminale, ce rezultă în aplicarea relelor tratamente deținuților. Comitetul de asemenea este îngrijorat de faptul că Statul parte nu dispune de un mecanism eficient de soluționare a plângerilor din partea deținuților referitor la tratamentul lor și condițiile de detenție (Art.2, 11-14 și 16).

De asemenea, tot la acest compartiment ținem să menționăm că potrivit Raportului Avocatului Po-

porului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016 [1], avocatul Poporului e de părere că în penitenciarele din R. Moldova nu s-au îmbunătățit considerabil condițiile de detenție, care ating nivelul minim de severitate necesară pentru a constitui tratament inuman și degradant. Ombudsmanul accentuează natura sistemică a problemei suprapopulării în închisorile din țară, condițiilor de igienă, lipsei de îngrijiri medicale adecvate. Cele menționate sunt confirmate și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârile sale.

Astfel, în anul 2016, Curtea Europeană a constatat violarea de către Republica Moldova a art.3 din Convenție în mai multe cauze: Morgoci c. Moldovei, Cazanbaev c. Moldovei, Meșcereacov c. Moldovei, Caracet c. Moldovei, Ciorap c. Moldovei, Okolișan c. Moldovei, Cristioglo c. Moldovei, Baștovoi c. Moldovei, Galaida și Coposciu c. Moldovei: Principalele probleme constatate de Curte se referă la lipsa unei anchete efective **și condițiile inumane din detenție**.

Deși legislația enunță standardele de detenție și incriminează tratamentul inuman sau degradant aplicat cu intenție, până nu demult nu exista un mecanism efectiv care să permită autorităților examinarea în fond a temeiniciei plângerilor legate de condițiile de detenție și acordarea despăgubirilor adecvate și suficiente. Curtea Europeană a considerat că „statul pârât trebuie să pună la dispoziția justițiabililor un mecanism adecvat și efectiv, pentru a permite autorității competente să examineze în fond plângerile legate de condițiile precare de detenție și să acorde despăgubiri adecvate și suficiente”. (Hotărârea Șişanov c. Republicii Moldova din 15 septembrie 2015).

Potrivit datelor oficiale, în custodia sistemului penitenciar se află aproximativ 8000 de persoane. Doar 3 din cele 17 instituții penitenciare au fost renovate și corespund standardelor minime de detenție

(Penitenciarul nr.7-Rusca, Penitenciarul nr.10-Goian și Penitenciarul nr.1 - Taraclia).

În special, se atestă că infrastructura învechită care nu este adaptată la sistemul de celule și nu permite separarea condamnaților în sectoare mici, în combinație cu insuficiența personalului de pază, duce la perpetuarea violenței și subculturii în mediul penitenciar. Intimidarea și maltratarea unor anumite categorii de deținuți este un fenomen aspru criticat ani la rând de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii (CPT). Mai mult, ierarhia neformală, guvernată de propriile reguli și interacțiunea ei cu grupările criminale din afara sistemului penitenciar amenință siguranța întregii societăți.

Cele mai frecvente probleme invocate de deținuți la capitolul condiții de detenție, ca și în anii precedenți, se referă la: supraaglomerare, în special, în Penitenciarul nr.13 din Chișinău; celulele din demisol sunt foarte reci; lumina e insuficientă, persistă umiditate, condițiile sanitaro-igienice sunt precare; sistemul de canalizare și sistemul de ventilare sunt nefuncționabile; asigurarea cu lenjerie de pat și cu obiecte de primă necesitate este insuficientă; lasă de dorit deratizare și dezinfectare.

16. Un alt raport al Avocatului Poporului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2018 și anume pct.5.5.1 al acestui raport menționează că: articolul 3 CEDO, cere Statului să asigure ca persoana să fie deținută în condiții care sunt compatibile cu respectarea demnității sale umane. La fel este stabilit ca modul și metoda de executare a pedepsei, să nu cauzeze persoanei suferințe sau dureri de o intensitate, care să depășească nivelul de suferință inerent detenției și, având în vedere exigențele detenției, sănătatea și integritatea persoanei să fie asigurate, printre altele, prin acordarea asistenței medicale necesare. Atunci când sunt evaluate condițiile de detenție, trebuie luate în considerație efectele cumulative ale acestor condiții, precum și durata detenției.

Practic, toate penitenciarele sunt de o arhitectură veche, de organizare sovietică și neadaptate detenției omului ca atare.

Spațiile mari (de tip barac) influențează atât asupra respectării regimului de detenție de către deținuți, asupra sănătății, cât și capacității lor de a participa la programele de resocializare. Mai mult de 80% din condamnați își petrec timpul în incinta instituțiilor din cauza lipsei locurilor de muncă și a altor forme de ocupație. La propriu, penitenciarele nu dispun, sau dispun limitat de domenii ocupaționale specifice și utile persoanelor deținute. Aspectul „resocializării” se reduce la procesul de evidență a documentației scrise, decât de o succesiune de acțiuni în domeniul dat.

La moment, detenția persoanelor poate fi calificată ca detenție în detrimentul art.3 a Convenției și jurisprudenței europene. Constatările respective au fost trasate în repetate rânduri de Comitetul ONU împotriva torturii (2014, 2017), Comitetul european pentru prevenirea torturii (2015, 2018), Avocatul Poporului (2002-2018), precum și Consiliul pentru prevenirea torturii (2017-2018)[2].

Astfel, în baza constatărilor anterioare, considerăm cu certitudine și conchidem că în privința lui X.Y.Z. au fost încălcate drepturile privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. **Acest fapt derivă din pedeapsa numită prin sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 11 iunie 2018, din art.186 alin.(3), lit. a) Cod penal de 3 (trei) ani închisoare cu executarea pedepsei în penitenciar de tip semiînchis, arestarea preventivă, conform prevederilor art. 385 alin.(5) CPP, calculându-se două zile de închisoare pentru o zi de arest preventiv, reducând pedeapsa închisorii cu 1 (unu) an și 2 (două) luni, X.Y.Z., urmând să execute pedeapsa închisorii pentru termenul rămas de 1**

(unu) an și 10 (zece) luni, în penitenciare de tip semiînchis.

La fel s-a expus și Curtea de Apel Chișinău în mai multe cauze penale[3].

Calculul termenului susmenționat se face în următoarele circumstanțe și din următoarele considerente:

Conform prevederilor art. 385 al. (5) CPP, În cazul constatării încălcării drepturilor privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, reducerea pedepsei se va calcula în felul următor: **două zile de închisoare pentru o zi de arest preventiv.**

Reieșind din stipulările legale susmenționate, considerăm că reducerea pedepsei în varianta: **două zile de închisoare pentru o zi de arest preventiv, se efectuează doar pentru perioada aflării în arest preventiv a învinutului pe perioada urmăririi penale și a inculpatului în instanța de judecată, până la pronunțarea sentinței de condamnare la pedeapsa închisorii cu ispășire în Penitenciare.**

Am reieșit din prevederile legale, prevăzute de art.175 al. 2, 185 și 186 CPP:

Conform prevederilor art. 175 al. 2 CPP, (2) Măsurile preventive sunt orientate spre a asigura buna desfășurare a procesului penal sau a împiedica bănușul, învinutul, inculpatul să se ascundă de urmărirea penală sau de judecată, spre aceea ca ei să nu împiedice stabilirea adevărului ori spre asigurarea de către instanță a executării sentinței.

Conform al. 3 al aceluiași articol, măsurile preventive sunt:...11) arestarea preventivă.

Conform art. 185 al. (1) CPP, **Arestarea preventivă** constă în deținerea învinutului, inculpatului în stare de arest în locurile și în condițiile prevăzute de lege. Arestarea preventivă constituie o măsură excepțională și se dispune doar atunci când se demonstrează că alte măsuri **nu sunt suficiente**

pentru a înlătura riscurile care justifică aplicarea arestării.

(2) Arestarea preventivă poate fi aplicată în cazurile și în condițiile prevăzute în art.176, luând în considerare și dacă:

1) învinuitul, inculpatul nu are loc permanent de trai pe teritoriul Republicii Moldova;

3) învinuitul, inculpatul a încălcat condițiile altor măsuri preventive aplicate în privința sa ori a încălcat ordonanța de protecție în cazul violenței în familie;

4) există probe suficiente asupra faptului că învinuitul, inculpatul, aflându-se în libertate, prezintă un risc iminent pentru securitatea și ordinea publică.

(21) Motivul prevăzut la alin.(2) pct.1) se ia în considerare în cazul în care învinuitul, inculpatul a refuzat să comunice locul permanent de trai.

(3) La soluționarea chestiunii privind arestarea preventivă, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată are obligația să examineze prioritar oportunitatea aplicării altor măsuri preventive, neprivative de libertate, apoi a celor alternative arestului preventiv, și să respingă demersul privind aplicarea arestării preventive atunci când acesta nu este motivat suficient sau dacă motivele invocate nu sunt susținute prin probe care confirmă temeiurile rezonabile de aplicare. Judecătorul de instrucție sau instanța de judecată are dreptul să dispună oricare altă măsură preventivă prevăzută la art.175.

(4) În încheierea privind arestarea preventivă se vor indica motivele care justifică insuficiența altor măsuri preventive pentru înlăturarea riscurilor ce au servit ca temei pentru aplicarea arestării preventive.

Conform prevederilor art. 386 al. (7) CPP, În perioada de examinare a cauzei transmise la re-judecare în primă instanță, arestul poate fi dispus până la emiterea unei noi sentințe, ținând cont de durata de ținere în stare de arest a inculpatului până la pronunțarea sentinței de către instanța de fond și de termenul total stabilit la alin.(6).

(9) Prolungirea termenului de arest preventiv se dispune cu respectarea condițiilor stabilite de prezentul cod pentru aplicarea inițială a măsurii de arest preventiv. Suplimentar, la soluționarea demersului privind prolongirea termenului de arest preventiv, judecătorul de instrucție sau, după caz, instanța de judecată are obligația să examineze dacă, pentru înlăturarea riscurilor ce au determinat aplicarea măsurii de arest preventiv, este suficientă aplicarea altor măsuri preventive neprivative de libertate și dacă există sau nu temeiuri relevante și suficiente pentru prolongirea măsurii de arest preventiv.

Astfel, **considerăm că aceste prevederi legale indică faptul că privarea de libertate, ca măsură preventivă sub forma arestării preventive, poate fi aplicată doar față de o persoană, în privința căreia încă n-a fost pronunțată o sentință (în prima instanță), sau o decizie (în instanța de apel) de condamnare la închisoare cu executare în Penitenciare și această măsură preventivă se alege în corespundere cu prevederile art.5 al. 3 lit. c) al CEDO, și nu art. 5 al. 3 lit. a) CEDO.**

La fel s-a expus și Curtea Supremă de Justiție în Hotărârea Plenului CSJ nr. 01 din 15 aprilie 2013 [4]:

p. 2. Arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu (în continuare, “arestarea”) poate fi dispusă doar dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții:a) Legislația procesual-penală permite aplicarea acestor măsuri;b) Există o bănuială rezonabilă că persoana a comis infracțiunea de care este acuzată;c) Există riscurile prevăzute de Codul de procedură penală care justifică aplicarea arestului;d) Alte măsuri preventive nu pot înlătura riscurile menționate la lit. c).

6. **Riscurile care justifică aplicarea arestului.** Existența unei bănuieli rezonabile nu este suficientă pentru arestare. Art. 5 alin.(1) c) din Convenție mai cere existența motivelor „temeinice ale necesității de a-l împiedica [persoana] să săvârșească o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia”. Interpretând

această prevedere, Curtea Europeană a distins patru riscuri (temeiuri) care pot justifica arestarea:

- riscul eschivării;
- riscul de a împiedica buna desfășurare a justiției;
- prevenirea săvârșirii de către persoană a unei noi infracțiuni; și
- riscul că punerea în libertate a persoanei va cauza dezordine publică (a se vedea hot. Smirnova c. Rusiei, 24 iulie 2003, § 59).

8. **Riscul eschivării:** Deși severitatea sancțiunii reprezintă un element important în evaluarea riscului eschivării, ea nu poate justifica prin sine arestarea. Riscul eschivării trebuie evaluat luând în considerație mai mulți factori care au legătură cu: caracterul persoanei, valorile sale morale, locuința sa, ocupația sa, bunurile sale, legăturile familiale și cu toate tipurile de legături cu statul în care el este acuzat (a se vedea hot. Becciev c. Moldovei, 4 octombrie 2005, § 58). Riscul aplicării unei sancțiuni severe și temeinicia probelor pot fi relevante, dar nu sunt, prin sine, decisive, iar posibilitatea obținerii garanțiilor poate fi folosită pentru a înlătura orice risc (hot. Neumeister c. Austria, 27 iunie 1968, § 10).

9. **Riscul de a împiedica buna desfășurare a justiției:** Aflarea persoanei în libertate ar putea împiedica buna desfășurare a urmăririi penale sau a examinării cauzei prin exercitarea de presiuni asupra martorilor, victimei sau coacuzăților sau expertului, distrugerea sau tăinuirea probelor materiale, sau informarea coacuzăților despre urmărirea penală. Nu are importanță dacă piedicile de mai sus constituie ele însăși infracțiune sau nu. Totuși, acestea nu pot fi invocate în mod abstract și urmează să se bazeze pe probe (a se vedea hot. Becciev c. Moldovei, 4 octombrie 2005, § 59).

10. **Prevenirea săvârșirii de către persoană a unei noi infracțiuni:** Riscul că persoana va săvârși o nouă infracțiune urmează a fi evaluat în special în

baza istoricului ei (antecedentele penale anterioare) și a personalității acesteia (hot. Clooth c. Belgiei, 12 decembrie 1992, § 40). Acest risc nu poate fi prezumat și trebuie să se bazeze pe probe. Acestea s-ar putea referi la pregătirea sau chiar comiterea unei noi infracțiuni după ce persoana a aflat despre începerea urmăririi penale, ori în amenințarea în mod credibil cu comiterea unei noi infracțiuni (ex. procurarea de arme, racolarea de complici). Riscul de repetare a infracțiunilor poate fi dedus din natura și numărul infracțiunilor comise anterior. Faptul că persoana vizată a fost anterior condamnată pentru infracțiuni similare poate avea o anumită importanță, la fel ca și suspiciunea de comitere a altor infracțiuni similare după ce persoana a aflat despre demararea procesului vizat. Argumentul înaintat des de procurori, precum că dificultățile financiare ale bănuیتului, învinuitului, inculpatului riscă să provoace suspiciunea la săvârșirea altor infracțiuni, nu este suficient pentru a justifica arestarea. Dacă infracțiunea are toate trăsăturile unui eveniment unic, care se califică în baza unei singure norme a legii penale, este inacceptabil să se încerce justificarea arestării sau prelungirii arestării invocându-se riscul comiterii altor infracțiuni.

11. **Riscul că punerea în libertate a persoanei va cauza dezordine publică:** Faptul că există bănuieli că o persoană a comis o infracțiune de o gravitate sporită nu înseamnă că, în mod automat, ea trebuie arestată. Curtea Europeană a acceptat că, datorită gravității deosebite și a reacției societății la rezonanța acestei infracțiuni, anumite crime pot genera dezordini publice, care ar putea justifica arestarea preventivă. Totuși, acest risc trebuie să fie iminent și poate fi invocat doar în situații excepționale, doar pentru o anumită perioadă de timp și doar dacă au fost prezentate probe care să dovedească că eliberarea persoanei va perturba ordinea publică. Invocarea riscului că punerea în libertate a persoanei va cauza dezordine publică, este valabilă

doar pe perioada riscului perturbărilor sociale (a se vedea hot. Tiron c. României, 7 aprilie 2009, § 41-42; hot Letellier c. Franței, 26 iunie 1991, § 51).

Astfel, reieșind din stipulările susmenționate, ***considerăm că Plenul CSJ a statuat, cu certitudine, că arestarea preventivă, ca măsură preventivă, poate fi aplicată și prelungită doar în cadrul urmăririi penale și a judecării fondului cauzei penale, și doar până la pronunțarea unei sentințe (sau decizii) de condamnare a persoanei la pedeapsa reală cu închisoarea, adică cu executare în Penitenciare.***

Această concluzie este întărită și prin raționamentele CSJ în Hotărârea Plenumului susmenționată: p. 62:

Prevederile art.186 CPP, care reglementează procedura prelungirii duratei arestării preventive sau la domiciliu a inculpatului, sunt aplicabile în cazul când, la trimiterea cauzei în instanța de judecată, persoana se află în stare de arest, măsură care a fost aplicată în faza de urmărire penală, **și numai până la pronunțarea sentinței.**

O persoană condamnată în prima instanță, fie că a fost sau nu în stare de arest până la acel moment, se găsește în situația precizată de art. 5 parag.1 lit. a) din Convenția Europeană, care autorizează privarea de libertate a persoanelor pe baza condamnării, chiar și nedefinitive.

Curtea Europeană a apreciat că, **după pronunțarea unei hotărâri de condamnare, privarea de libertate a unei persoane, chiar în timpul judecării propriului apel, este întemeiată pe cazul specificat în art. 5 § 1 lit. a) din Convenția europeană, neavând drept scop aducerea unei persoane în fața autorității competente, după cum prevede art. 5 § 1 lit. c).**

Revenind la speța simulată, analizată de noi, privitor la **durata arestului, privării de libertate a lui X.Y.Z., după pronunțarea sentinței de condamnare la închisoare cu executare în Peni-**

tenciare, în speță, de la 11 iulie 2018 până la 11 aprilie 2019, Colegiul penal conchide că în cazul constatării încălcării drepturilor privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, **reducerea pedepsei se va calcula conform prevederilor art.473-4 CPP** (4). În cazul constatării circumstanțelor prevăzute la art.473-2 alin.(3), instanța de judecată dispune reducerea pedepsei condamnatului, **calculându-se de la 1 la 3 zile de reducere pentru 10 zile de detenție în condiții precare calculate cumulativ.**

(5) În cazul constatării circumstanțelor prevăzute la art.473-2 alin.(3), instanța de judecată dispune reducerea pedepsei în condițiile alin.(4) din prezentul articol, iar în privința perioadei rămase, dispune, cu titlu de despăgubire, încasarea în favoarea condamnatului a sumei bănești în mărime de până la 2 unități convenționale pentru fiecare zi în care condamnatul a suferit încălcarea condițiilor de detenție, precum și a costurilor și cheltuielilor aferente.

Concluziile susmenționate le bazăm și le argumentăm, conducându-ne de prevederile art.5 al.1 lit. a) al Convenției Europene a Drepturilor Omului, conform căruia: Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale: **a) dacă este deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent;**

Astfel, conchidem că **deținerea sub arest a lui X.Y.Z., după pronunțarea sentinței de condamnare a lui la închisoare cu executare în penitenciar, adică după 11 iunie 2018 și până la 11 aprilie 2019, constituie nu măsură preventivă, arestarea preventivă, în sensul art. 185 CPP și art. 5 al. 1 lit. c) CEDO, ci executarea pedepsei închisorii dispuse de un tribunal competent, în sensul art.**

5 al. 1 lit. a) CEDO și astfel, X.Y.Z. în caz că va considera că și după 11 iunie 2018 i s-au încălcat drepturile privind condițiile de detenție, garantate de art.3 din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, **ar putea să se adreseze cu o cerere în instanța de judecată din raza de activitate a organului sau instituției care execută pedeapsa, care poate adopta o hotărâre, conform prevederilor art. 473-4 al. 4 și 5 CPP, or, dânsul deja execută o pedeapsă privativă de libertate, închisoare, chiar și dacă sentința încă n-a rămas definitivă și irevocabilă.**

Tot în așa mod s-a expus și Curtea Europeană pentru Drepturile Omului:

După cum a statuat Curtea, art. 5 parag.1 lit. a) nu distinge cu privire la natura juridică a infracțiunii pentru care o persoană a fost declarată vinovată. El se aplică oricărei „condamnări” privative de libertate pronunțate de un „tribunal”, indiferent dacă dreptul intern al statului în cauză o califică condamnare penală sau condamnare disciplinară”;

Fosta Comisie a precizat că o asemenea detenție este legală, chiar dacă ea rezultă dintr-o hotărâre de condamnare a cărei motivare nu a fost încă publicată, urmând a se face la un moment ulterior (Comis. EDH 18 decembrie 1980, nr. 8603, Crociani et autres v. Italie);

O hotărâre de condamnare la închisoare cu executare, pronunțată în primă instanță, împotriva căreia s-a făcut apel, justifică deținerea celui condamnat. Astfel, instanța europeană a decis că **persoana condamnată în primă instanță, indiferent de împrejurarea dacă a fost sau nu deținută până la acel moment, se găsește în ipoteza prevăzută de art. 5 parag.1 lit. a CEDO, care autorizează privarea de libertate „pe baza condamnării” pronunțate împotriva ei** - („apres condamnation”, „after conviction”). Aceste ultime cuvinte nu pot fi interpretate ca limitându-se la ipoteza unei condamnări definitive, deoarece aceasta ar însemna

să fie exclusă posibilitatea arestării celui trimis în judecată la sfârșitul audierii (ședinței) în care s-a pronunțat condamnarea, **oricare ar fi căile de atac ce le-ar putea exercita.** Or, Curtea a constatat că o asemenea practică este curentă în statele membre ale Consiliului Europei și nu se poate crede că s-ar putea renunța la ea (CEDH, 27 iunie 1968, precit., 28 martie 1990, B. v. Autriche);

...și că un individ condamnat în primă instanță **nu poate fi considerat ca deținut „în vederea aducerii sale în fața unei autorități judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a bănuși că a săvârșit o infracțiune, în sensul art.5 parag.1 lit. c), ci trebuie privit ca o persoană ce se găsește în situația prevăzută de art. 5 parag.1 lit. a), care antrenează privarea de libertate după condamnarea de către un tribunal competent.**

De asemenea, Curtea a precizat că termenul de „condamnare” utilizat de text trebuie înțeles mai ales prin raportare la varianta lui în limba franceză („condamnation”), el semnificând atât „declararea persoanei ca vinovată” („declarație de culpabilitate”), consecutivă stabilirii legale a existenței infracțiunii, cât și aplicarea pedepsei sau a unei alte măsuri privative de libertate”.

Așa, privitor la prevederile CEDO, considerăm că utilizarea aceluiași termen pentru o măsură preventivă sau cu privire la o măsură de siguranță dispusă în privința unei persoane nu ar fi în acord nici cu principiul unei stricte interpretări a dispozițiilor art. 5 parag.1, nici cu varianta în limba engleză a textului, deoarece cuvântul „conviction” presupune, în această limbă, o „declarație de culpabilitate”, pe care, în limba română, trebuie s-o înțelegem ca stabilirea existenței vinovăției printr-o hotărâre judecătorească de condamnare, chiar nedefinitivă; o măsură preventivă sau o măsură de siguranță reprezintă un mijloc de protecție socială împotriva unei conduite care poate prezenta un anumit pericol pentru tulburarea raporturilor sociale.

Privitor la raportul dintre condamnare și privarea de libertate în contextul art. 5 §1 lit. a) considerăm că acest raport nu se reduce la o simplă problemă de succesiune în timp. Sau, altfel spus, nu este suficient ca privarea de libertate să succedă condamnării; **ea trebuie să-și aibă baza legală în hotărârea judecătorească de condamnare.**

Curtea (CEDO) a mers până la a spune că termenul *apres/after* - tradus în limba română prin expresia „pe baza” - nu semnifică o anumită succesiune în timp, ci o adevărată „legătură de cauzalitate” între privarea de libertate și condamnare. Fosta Comisie a statuat că o detenție decisă ca măsură de reintegrare a locului de încarcerare, ca urmare a revocării liberării condiționate, care se întemeiază pe condamnarea inițială, chiar la închisoare pe viață, este justificată, odată pentru totdeauna, de această condamnare; ea constituie o deținere legală, după condamnarea de către un tribunal competent [5].

Referințe:

1. Raportul Avocatului Poporului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016. Chișinău, 2017, 304 p.
2. Raportul Avocatului Poporului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2018. Chișinău, 2018, 234 p.
3. Dosarul nr. 1a-1562/18, Decizia CA Chișinău din 11 aprilie 2019, Arhiva CA Chișinău, a. 2019; Dosarul 1a-97/19, (02-1a-907-16012019), Decizia CA Chișinău din 2 aprilie 2019, Arhiva CA Chișinău, 2019.
4. Hotărârea Plenului CSJ nr. 01 din 15 aprilie 2013 despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu.
5. BÎRSAN, c. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Comentariu pe articole, vol. I, București: Editura Bec, 2006.

UNELE SUGESTII CU PRIVIRE LA OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL INFRAȚIUNILOR CU CARACTER TERRORIST

Xenofon ULIANOVSKI
doctor habilitat în drept,
profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Vitalie SÎLI
doctor în drept,
conferențiar universitar,
USPEE „Constantin Stere”

Obiectul infracțiunii reprezintă unul din principalele elemente ale componenței de infracțiune. În esență, anume prin intermediul obiectului infracțiunii pot fi identificate valorile și relațiile sociale care sunt prejudiciate prin comiterea unei infracțiuni. Conceptul de infracțiune cu caracter terorist este relativ nou pentru legislația penală a Republicii Moldova. Pentru prima dată noțiunea respectivă a fost prevăzută odată cu completarea Codului penal cu art. 134¹¹, care conține enumerarea infracțiunilor care sunt atribuite la categoria infracțiunilor cu caracter terorist.

Una din particularitățile grupului respectiv de infracțiuni, comparativ cu alte grupuri de infracțiuni (ecologice, economice, militare etc.), constă în faptul că acestea fac parte din diferite Capitole ale Părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, deci au diferite obiecte juridice. Astfel, din 17 componente de infracțiuni cu caracter terorist două fac parte din Capitolul I Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război; una face parte din Capitolul XII Infracțiuni în domeniul transporturilor; 12 – fac parte din Capitolul XIII Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice; iar altele două – fac parte din Capitolul XVII Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat.

Cuvinte-cheie: *infracțiune cu caracter terorist; activitatea teroristă; obiectul infracțiunii; obiectul general; obiectul generic; obiectul special; obiectul material; securitate; securitate publică; securitate de stat.*

SOME SUGGESTIONS ON THE GENERIC LEGAL OBJECT OF THE TERRORIST OFFENSES

The object of a crime is considered one of the main elements of the corpus delicti (offense). In essence, the social values and relationships that are harmed by committing a crime can be identified through the object of the offense. The concept of an offense of terrorist character is relatively new for the criminal law of the Republic of Moldova. For the first time this notion was provided with the amendment of the Criminal Code with art. 134¹¹, which lists the delicts that are attributed to the category of terrorist offenses.

One of the peculiarities of the respective group of offenses, compared to other groups of crimes (ecological, economic, military etc.), is that they are part of different Chapters of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Moldova, so they have different legal objects. Thus, out of the 17 constitutions of terrorist offenses two belong to Chapter I – “Crimes against peace and security of mankind, war crimes”; one to Chapter XII – “Transport crimes”; 12 to Chapter XIII – “Crimes against public security and public order”; two to Chapter XVII – “Crimes against public authorities and state security”.

Keywords: *terrorist offense; terrorist activity; the object of the offense; general object; generic object; special object; material object; security; public security; state security.*

Constituirea și evoluția societății umane a condus la apariția și diversificarea unui spectru larg de relații între membrii acesteia, între stat și cetățeni, precum și între diferite entități sociale, cum ar fi: instituții, întreprinderi, organizații, asociații, grupuri etc. Afirmarea și consolidarea categoriilor de relații sociale a determinat necesitatea elaborării unor instrumente eficiente de reglementare și apărare, exteriorizate prin actele legislative, inclusiv care vizează domeniul penal.

În esență, relațiile sociale reprezintă raporturile dintre membrii societății, manifestarea atitudinii acestora față de valorile sociale, ocrotite de normele juridice. Relațiile respective sunt constituite dintr-un șir de elemente: subiecții relațiilor sociale (participanții), drepturile și obligațiunile acestora, evenimentele sau circumstanțele care pot genera aceste relații [1].

Pentru a evolua și a se afirma relațiile sociale necesită anumite condiții și circumstanțe benefice, în timp ce criminalitatea destabilizează ordinea existentă prin atentatele asupra sistemului de valori instituite în cadrul societății. Totuși, conduita ilegală, exteriorizată prin infracțiune, cât de sofisticată sau periculoasă ar fi, nu poate prejudicia sau pune în pericol toate relațiile sociale acceptate în societate. În acest context, în dependență de specificul faptelor prejudiciabile concrete, poate fi atestată o diferențiere a acestora nu doar după gradul prejudiciabil, dar și după gravitatea consecințelor și diversitatea valorilor sociale puse în pericol.

Bazându-ne pe cele expuse considerăm posibil a afirma că în cazul infracțiunilor cu caracter terorist, spre deosebire de alte categorii de infracțiuni, se evidențiază în mod deosebit tendința infractorilor de a prejudicia mai multe valori sociale ocrotite în cadrul statului, precum și manifestarea unei atitudini specifice față de acestea. Astfel, teroriștii, prin comiterea unei infracțiuni cu caracter terorist, tind nu doar să obțină rezultatul scontat prin comiterea infracțiunii, dar și să utilizeze efectul acesteia în interes propriu. În asemenea condiții, devine evident caracterul com-

plex al infracțiunii cu caracter terorist, dar și al obiectului juridic asupra căruia se atentează în cazul comiterii acestora.

Așadar, unul din cele mai importante elemente ale infracțiunii și respectiv a componenței de infracțiune este obiectul infracțiunii [2], care poate fi determinat reieșind, în primul rând, din valorile și relațiile sociale la care se atentează, iar pericolul social al infracțiunii și caracterul acesteia se identifică la rândul său, reieșind anume din obiectul infracțiunii.

Obiectul infracțiunii apare ca criteriu de bază pentru delimitarea infracțiunii de alte încălcări de lege, precum și pentru stabilirea exactă a locului unei norme concrete în sistemul normelor Părții speciale a legii penale [3]. Obiectul infracțiunii are importanță decisivă și pentru formularea componențelor concrete de infracțiune, inclusiv pentru evidențierea conținutului social-politic al ei, precum și pentru sistematizarea infracțiunilor în Partea specială a CP [4].

Obiectul juridic al infracțiunii prezintă interes cel puțin din două puncte de vedere: 1) pentru determinarea gravității diferitelor infracțiuni, gravitate care este dată de importanța valorii sociale vătămate sau puse în pericol prin infracțiunea săvârșită; 2) pentru corecta încadrare juridică a infracțiunii, în special celor care se aseamănă sub aspectul modului de realizare a acțiunii incriminate [5].

Elucidarea adecvată și corectă a obiectului juridic al infracțiunii oferă posibilitatea constatării esenței sociale și juridice a infracțiunii, depistării consecințelor social-periculoase, stabilirii limitelor acțiunii normei juridico-penale, clasificării faptei și delimitării acesteia de infracțiunile conexe. Soluționarea corectă a sarcinilor menționate este extrem de importantă în cazul infracțiunilor cu caracter terorist. Din acest motiv, identificarea obiectului juridic al infracțiunilor cu caracter terorist și stabilirea cercului de valori și relații sociale, care sunt prejudiciate în urma comiterii acestei categorii de infracțiuni, reprezintă o problemă deosebit de importantă, dar și actuală.

O altă trăsătură importantă a obiectului juridic al infracțiunilor constă în faptul că acesta stă la baza clasificării infracțiunilor, inclusiv și în cadrul Părții speciale a CP al RM, fiind un element de sine stătător al componenței infracțiunii. Obiectul, în același timp, într-o măsură considerabilă, influențează conținutul altor trăsături obiective și subiective [6].

După cum rezultă din conținutul art.2 CP al RM, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept [7].

Cele menționate reprezintă o listă formalizată și generalizată a obiectelor ocrotite de norma juridico-penală sau a obiectelor infracțiunilor [8]. Această listă nu este exhaustivă deoarece examinând Partea specială a CP observăm că în art.2 al acestuia nu sunt enumerate toate obiectele, ocrotirea cărora intră în sarcina dreptului penal.

În ceea ce privește definirea obiectului juridic al infracțiunii în dreptul penal contemporan, constatăm existența mai multor viziuni în această privință, obiectul juridic fiind considerat drept:

1. relațiile sociale ocrotite de legea penală asupra cărora este îndreptat atentatul social-periculos și cărora, în consecință, li se pricinuieste daună sau se creează pericolul cauzării daunelor [9];

2. valorile sociale, bunurile, interesele ocrotite de lege, asupra cărora este îndreptată infracțiunea și care sunt vătămate sau se creează pericolul vătămării [10];

3. valoarea socială și relația socială, formate în jurul și datorită acestei valori, care sunt vătămate, lezate sau puse în pericol prin săvârșirea unei fapte socialmente periculoase [11];

4. bunurile și interesele sociale reglementate prin normele juridice, asupra cărora atentează infractorul, cauzându-le daune reale, prevăzute de legea penală [12].

Totuși, indiferent de divergențele atestate în opiniile autorilor asupra problemei puse în discuție

este unanim recunoscut că fără obiectul infracțiunii nu există componența de infracțiune [13], deoarece obiectul infracțiunii reprezintă ținta asupra căreia atentează infractorul și căreia îi sunt cauzate sau îi pot fi cauzate daune în urma infracțiunii [14].

Codul penal doar parțial acoperă vidul ce ține de reglementarea obiectului juridic al infracțiunilor cu caracter terorist.

Astfel, Codul penal a operat, la diferite etape, cu diferite reglementări și noțiuni privitor la infracțiunile cu caracter terorist, or, la adoptarea Codului penal prin Legea nr. 985-XV din 18.04.2002, în Partea specială, erau doar 2 articole, care incriminau infracțiunile cu caracter terorist: terorismul (art.278 Cod penal) și Activitatea de finanțare și asigurare materială a actelor teroriste (art.279 Cod penal), plasând aceste infracțiuni în capitolul XIII Infracțiuni contra securității publice și ordinii publice.

Din motiv că erau amplasate în acest capitol al Codului penal, s-au expus mai multe opinii cu privire la obiectul juridic generic și special al lor:

Conform unei opinii [15] ne-am expus că obiectul juridic generic al infracțiunilor susmenționate îl constituie relațiile sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică, adică starea de protecție a intereselor vitale ale persoanei, societății și ale statului în fața amenințărilor interne și externe, iar obiectul juridic special îl constituie securitatea mondială, cât și securitatea publică.

Într-o altă opinie [16] s-a statuat că relațiile sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică formează obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de capitolul XIII Infracțiuni contra securității publice și ordinii publice, iar obiectele juridice speciale principale ale acestor infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la securitatea publică, apărarea împotriva provocării unei explozii, a unui incendiu sau a săvârșirii altei fapte care creează pericol de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului ori alte urmări grave...

Într-o altă opinie [17] era susținut că infracțiunea de terorism este una dintre cele mai periculoase infracțiuni împotriva securității publice și siguranței statului, care deseori are nu numai caracter național, ci și internațional, iar obiectul juridic special al terorismului îl constituie securitatea publică. Ca obiect suplimentar al terorismului apare viața și sănătatea persoanei, patrimoniul și ordinea de administrare.

Cu toate că opiniile sus-indicate sunt diferite după modul de redactare, ele sunt similare prin determinarea obiectului juridic generic și special al acestor două infracțiuni: relațiile sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică și, respectiv, relațiile sociale cu privire la securitatea publică.

Mai târziu, prin Legea nr.136-XVI din 19.06.2008, Parlamentul a incriminat mai multe fapte ca infracțiuni cu caracter terorist, cum ar fi: Livrarea, plasarea, punerea în funcțiune sau detonarea unui dispozitiv exploziv ori a altui dispozitiv cu efect letal, articolul 278¹; Recrutarea, instruirea, beneficierea de instruire sau acordarea de alt suport în scop terorist, articolul 279¹; Instigarea în scop terorist sau justificarea publică a terorismului, articolul 279²; Infracțiuni contra securității aeronautice și contra securității aeroporturilor, articolul 289¹; Deținerea, confecționarea sau utilizarea materialelor sau a dispozitivelor radioactive ori a instalațiilor nucleare, articolul 295¹; Atacul asupra unei instalații nucleare, articolul 295².

Tot prin aceeași Lege, Parlamentul a introdus în capitolul XIII Partea generală a Codului penal art.134¹¹. Infracțiune cu caracter terorist, cu următorul conținut: Prin infracțiune cu caracter terorist se înțelege una din infracțiunile prevăzute la art.140¹, 142, 275, 275¹, 275², 278, 278¹, 279¹, 279², 280, 284 alin.(2), art.289¹, 292 alin.(1¹) și alin.(2) în partea ce vizează faptele prevăzute la alin.(1¹), art.295, 295¹, 295², 342 și 343.

Ulterior, Parlamentul a mai completat art.134¹¹ și Partea specială a Codului penal cu următoarea infracțiune cu caracter terorist, prevăzută de

art.279³ Călătoria în străinătate în scop terorist și a abrogat infracțiunile prevăzute de art.275¹, 275² Cod penal și le-a exclus pe aceste infracțiuni și din lista infracțiunilor cu caracter terorist prevăzută de art.134¹¹ Cod penal.

Din cele susmenționate concluzionăm că avem mai multe probleme și dileme:

L. Prin introducerea în Codul penal al RM a art. 134¹¹, nu este clar care este obiectul juridic generic de atentare ale infracțiunilor cu caracter terorist, incluse în art.134¹¹ Cod penal, or, legiuitorul a sistematizat infracțiunile în Partea specială a Codului, după categorii, conform obiectului juridic generic de atentare, fiecărui capitol corespunzându-i un obiect juridic generic de atentare, iar infracțiunile enumerate în art.134¹¹ Cod penal nu au un obiect juridic generic unic de atentare, ci au diferite obiecte juridice generice de atentare.

Tot așa s-a statuat și în doctrina penală: Obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii desemnează un grup de valori sociale de aceeași natură și de relații sociale create în jurul acestor valori și datorită lor, vătămate sau lezate de către un grup de infracțiuni. Așadar, obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii este reprezentat de totalitatea valorilor sociale din unul și același domeniu și a relațiilor sociale care s-au creat în jurul acestor valori și datorită lor. La constituirea unui obiect juridic generic (de grup) al infracțiunii legiuitorul a inclus în conținutul acestuia o totalitate de valori și relații sociale omogene, astfel încât înțelesul lor să fie clar determinat de elementele esențiale pe care le cuprind. De asemenea, din obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii fac parte relațiile sociale create și datorită valorii sociale fundamentale respective. Abordând problema privind însemnătatea obiectului juridic generic al infracțiunii, trebuie să remarcăm în primul rând că el servește drept criteriu de sistematizare a Părții speciale a legislației penale. Incriminările cuprinse în Partea specială a legislației penale sunt sistematizate în grupuri mari (capito-

le – în Codul penal al Republicii Moldova). Această sistematizare se face, după cum am menționat, după obiectul generic comun, adică după valoarea socială fundamentală și după relațiile sociale corespunzătoare acestora, fiind constituite 18 capitole ale Părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Pe baza acestui obiect cu trăsături comune, diferite infracțiuni sunt reunite în grupuri. De menționat, de asemenea, că sistematizarea incriminărilor după obiectul juridic generic al infracțiunii, pe care aceste incriminări îl prevăd, servește la o mai bună cunoaștere a acestor incriminări. Din această perspectivă gnoseologică, cunoașterea fiecărei incriminări în parte presupune cunoașterea trăsăturilor întregului grup [18].

Astfel, în art. 134¹¹ Cod penal legiuitorul a inclus în lista infracțiunilor cu caracter terorist și infracțiunile prevăzute de art. 140¹, 142 Cod penal, care sunt situate în capitolul I al Părții speciale intitulat: Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război, și au un alt obiect juridic generic de atentare.

La fel cu titlu de infracțiune cu caracter terorist, în art. 134¹¹ Cod penal, este considerată și infracțiunea prevăzută de art. 275 Cod penal, Deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene, maritime sau fluviale, care este reglementată în capitolul XII Infracțiuni în domeniul transporturilor și are alt obiect juridic generic și special de atentare.

Obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de capitolul XII Cod penal îl constituie relațiile sociale cu privire la securitatea în transport [19].

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale ale căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de activitatea normală a transporturilor feroviar, aerian, maritim sau fluvial [20].

Se consideră, de asemenea, ca infracțiuni cu caracter terorist, potrivit prevederilor art. 134¹¹ Cod penal, infracțiunile prevăzute de art. 342 și 343 Cod penal.

Aici ținem să menționăm, că și aceste infracțiuni: art. 342 Cod penal, Atentarea la viața Președintelui

Republicii Moldova, Președintelui Parlamentului sau a Prim-ministrului și art. 343 Cod penal, Diversiunea, sunt reglementate de capitolul XVII Cod penal, Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat și au un alt obiect juridic generic de atentare: relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice și la securitatea statului [21].

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute de art. 342 Cod penal îl formează relațiile sociale cu privire la viața și sănătatea Președintelui Republicii Moldova, Președintelui Parlamentului sau a Prim-ministrului, iar obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute de art. 343 Cod penal îl formează relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de apărarea sistemului economic și uman al RM [22].

II: *Art. 134¹¹ Cod penal nu dă noțiunea, sau definiția, sau descrierea infracțiunilor cu caracter terorist, cum o face legiuitorul, de exemplu, în art. 128 Cod penal, când definește, dă noțiunea și descrie infracțiunea militară, ci doar enumeră faptele penale ce constituie infracțiuni cu caracter terorist.*

III. *Mai mult, legiuitorul a indicat în art. 134¹¹ Cod penal o listă exhaustivă a faptelor penale ce constituie infracțiuni cu caracter terorist, adică, de facto, indică un grup de infracțiuni omogene, și, din aceste considerente, ținând cont de cele analizate mai sus cu privire la obiectul juridic generic, acest grup de infracțiuni omogene ar trebui să atenteze la un singur grup de relații omogene, însă legiuitorul, completând Codul penal, Partea specială, capitolul XIII cu art. 134¹¹ Cod penal, a menținut aceste infracțiuni omogene, cu caracter terorist în diferite capitole ale Părții speciale a Codului penal, adică aceste infracțiuni omogene atentează nu asupra unui grup de relații sociale omogene, ci asupra a mai multor grupuri de relații sociale omogene, reglementate de 5 capitole ale Părții speciale ale Codului penal, după cum a fost analizat mai sus, ceea ce este inadmisibil atât din punct de vedere a clasificării și siste-*

matizării infracțiunilor în Partea specială a Codului penal, cât și din cauza că contravine tehnicii legislative penale:

1) Infracțiunile prevăzute de art.140¹, 142 Cod penal sunt situate în cap. I al Părții speciale intitulat: Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război;

2) Infracțiunea prevăzută de art.275 Cod penal, Deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene, maritime sau fluviale, este reglementată în capitolul XII Infracțiuni în domeniul transporturilor;

3) Infracțiunile prevăzute de articolele 278, 278¹, 279¹, 279², 279³, 280, 284 alin.(2), art.289¹, 292 alin. (1¹) și alin.(2) în partea ce vizează faptele prevăzute la alin.(1¹), art.295, 295¹, 295² sunt situate în capitolul XIII al Părții speciale intitulat: Infracțiuni contra securității publice și ordinii publice;

4) Infracțiunile prevăzute de art.342 și art.343 Cod penal, sunt reglementate de capitolul XVII Cod penal, Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat.

Reieșind din cele susmenționate, conducându-ne de principiile tehnicii legislative penale cât și de prevederile art.134¹¹ Cod penal, considerăm necesar de completat Partea specială a Codului penal cu un capitol distinct, XIX intitulat Infracțiuni cu caracter terorist, în care să fie incluse toate infracțiunile cu caracter terorist, inclusiv și toate infracțiunile enumerate de art.134¹¹ Cod penal.

Pentru a putea realiza cele menționate, este necesar a identifica și evidenția toate infracțiunile omogene care au caracter terorist, iar pentru aceasta este necesar de constatat acel grup de relații sociale omogene (obiectul juridic generic), asupra cărora atentează grupul de infracțiuni omogene cu caracter terorist.

Pentru identificarea acestui grup de relații sociale omogene, vom porni de la documentele și legislația națională, regională și internațională în domeniul combaterii terorismului și a infracțiunilor

cu caracter terorist, cât și de la doctrina penală în acest domeniu.

În activitatea practică, un loc aparte revine Concepției securității naționale a RM, aprobată prin Legea nr.112-XVI din 22.05.2008 și Strategiei securității naționale a RM, aprobată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.152 din 15.07.2011.

Astfel, p.1.3.3. *Amenințarea terorismului internațional* din Concepția securității naționale, menționând amenințările la adresa securității naționale, o specifică pe cea a terorismului internațional. În acest context, se prevede că pe fundalul descreșterii amenințărilor de ordin militar la adresa securității internaționale, sporesc amenințările neconvenționale, în deosebi globalizarea fenomenului terorismului internațional și pericolul proliferării armelor chimice, biologice, radioactive și nucleare.

De asemenea, după cum rezultă din acest act normativ, „diminuarea amenințării terorismului internațional și prevenirea la proliferarea armelor de distrugere în masă vor fi posibile doar prin realizarea la nivel internațional a unor acțiuni coordonate și rapide, care reclamă și participarea Republicii Moldova în virtutea angajamentelor sale internaționale. Adicional la acțiunile întreprinse în contextul cooperării internaționale, Republica Moldova implementează, pe plan intern, măsuri antiteroriste” [23].

Securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței statului Republica Moldova și este un obiectiv al țării. Obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt: asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității publice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova. Un loc aparte în acest sens revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei.

Conform Strategiei securității naționale autoritățile abilitate cu prevenirea și combaterea terorismului, sau activităților conexe lui vor depune în continuare eforturile necesare în vederea implementării programelor și a strategiilor de evaluare, de monitorizare, de protecție și altele, adoptate pe plan internațional și asumate de Republica Moldova. Aceste acțiuni sunt necesare pentru ridicarea funcționalității sistemului de securitate națională și pentru eficientizarea operaționalității instituționale de prevenire și de combatere a amenințărilor și a riscurilor de ordin terorist sau a fenomenelor aferente lor.

Activitatea autorităților publice competente urmează să se axeze pe trei segmente de bază: prevenirea și neadmiterea manifestărilor de terorism; curmarea și combaterea finanțării terorismului; combaterea terorismului prin cooperare cu instituțiile abilitate.

În acest sens, Republica Moldova își va concentra eforturile asupra abordării integrate a oricărei manifestări teroriste sau activități aferente ei, consolidând sistemul național de combatere a terorismului. În plan instituțional, se vor realiza acțiuni de întărire a cooperării internaționale, inclusiv prin finalizarea eforturilor vizând: definirea clară și cuprinzătoare a terorismului și stabilirea procedurilor standard de operare, perfecționare a sistemului de operațiune antiteroristă pentru acțiunea coerentă a autorităților și a instituțiilor cu responsabilități în combaterea terorismului, pentru o mai bună cunoaștere a structurilor, metodelor și tehnicilor teroriste [24].

Astfel, reiesind din conținutul Strategiei securității naționale, putem deduce că faptele omogene cu caracter terorist atentează la un grup de relații sociale omogene ce țin de securitatea națională și internațională.

Considerăm important a remarca faptul că activitatea de formare a legislației antiteroriste la nivel național încă se află în proces de elaborare, nefiind finalizat din anumite cauze atât de ordin obiectiv, cât și subiectiv. Legislația antiteroristă națională trebuie

să evolueze cu luarea în considerare a prevederilor actelor normative internaționale, a legislației UE în domeniul combaterii terorismului. Argumentând cele menționate, considerăm că terorismul, care a ajuns a fi un fenomen global, obținând un caracter internațional, necesită, pentru asigurarea combaterii cu succes a acestuia, unificarea viziunilor și opiniilor referitor la definirea noțiunilor și calificării faptelor teroriste și a sancțiunilor aplicate pentru comiterea infracțiunilor cu caracter terorist, astfel încât organizatorii și complicii să nu poată evita răspunderea penală, inclusiv prin a se ascunde pe teritoriul altui stat. În cazul în care cele menționate vor fi implementate în practică, activitatea de combatere a terorismului va deveni mult mai eficientă, bazându-se pe un suport legislativ calitativ și uniform. În consecință, probabilitatea obținerii unor rezultate pozitive în descurajarea teroriștilor, prin aplicarea în practică a principiului inevitabilității răspunderii penale, va spori esențial.

Perceperea corectă a aparatului conceptual ce ține de un anumit domeniu de cercetare prezintă importanță teoretică și aplicativă deosebită. Identificarea caracteristicilor relevante a noțiunilor de bază și a trăsăturilor acestora, în afara elucidării sensului nemijlocit, contribuie la stabilirea concretă a fenomenelor supuse analizei.

Pentru identificarea și evidențierea relațiilor sociale omogene asupra cărora atentează infracțiunile cu caracter terorist vom analiza și doctrina existentă în acest domeniu:

Astfel, unii doctrinari naționali [25] evidențiază direct domeniul care este afectat de terorism, menționând că, începutul noului mileniu este marcat, spre regret, prin fenomenul terorismului, care căpătând noi forme și modalități de manifestare, afectează grav securitatea națională și cea internațională (sublinierea ne aparține).

Sub aspectul perceperei esenței noțiunii, menționăm că diferite statistici, există până la 200 de noțiuni de terorism [26]. Walter Laquer, istoric american și

comentator de politică externă, scria într-o carte consacrată acestui fenomen că între 1936 și 1981 noțiunii de terorism [27] i-au fost date mai bine de 109 definiții, dar nici una dintre ele, însă, nu este recunoscută clasică [28].

Cu toate că se atestă o multitudine de publicații științifice și de alt ordin, despre terorism, documente juridice privind combaterea acestuia la nivel internațional și național, trebuie să constatăm lipsa unei interpretări clare și unice a fenomenului respectiv [29].

Din numeroasele lucrări care descriu și analizează fenomenul terorist, majoritatea caută să identifice trăsăturile terorismului modern pentru a propune previziuni ale transformărilor ce pot interveni în dinamica sa. Cea mai mare parte a lucrărilor din domeniu analizează terorismul ca metodă de luptă a celor slabi „care aleg războiul super mobil ca armă firească a părții mai slabe din conflict” [30]. Deși corectă și necesară, analiza terorismului ca formă a „conflictelor asimetrice”, nu este suficientă nici pentru instituțiile implicate în adoptarea strategiilor adecvate prevenirii fenomenului și nici pentru juriști – prin implicarea acestora odată cu incriminarea actelor de terorism în dreptul intern al statelor. Dacă privim terorismul ca tactică de purtare a „conflictelor asimetrice”, ne mărginim să privim fenomenul în paradigme generale, puțin utile pentru cei care încearcă o analiză a faptelor așa cum au fost ele individualizate prin incriminarea actelor de terorism [31].

Așadar, din punct de vedere juridic, fenomenul nu a căpătat nici până azi o definiție universal acceptată, dificultatea provenind din faptul că terorismul constituie o metodă de acțiune, o modalitate de punere în execuție a unei activități infracționale prin teroare, violență și intimidare, metode adesea confundate cu însăși infracțiunea [32]. O astfel de stare a lucrurilor este condiționată atât de complexitatea fenomenului pe care îl reprezintă terorismul, cât și de un șir de factori de ordin subiectiv, ce există la nivel național și internațional. Totuși, acest fapt nu înseamnă că toate

încercările de a elabora o definiție generală a terorismului sunt sortite eșecului, ci invers, posibilitatea adoptării acesteia crește, fapt confirmat de practica adoptării la nivel internațional a definițiilor unor astfel de fenomene, de altfel, nu mai puțin complicate, cum ar fi genocidul și agresiunea [33].

Noțiunea de terorism este cunoscută omenirii de la începuturile istoriei [34]. Prima tentativă de a defini și a reglementa terorismul din punct de vedere juridic are o vechime respectabilă, aparținând legiuitorilor romani care, în anul 103 î.e.n., în Lex Apuleia, au incriminat *Crimen Magestatis, adică orice acțiune internă sau externă îndreptată împotriva integrității statului*. Această măsură nu a fost lipsită de temei deoarece, ulterior adoptării acestei legi, mai ales în provinciile romane din Orientul Mijlociu, au apărut grupări teroriste formate din fanatici religioși care, pentru atingerea propriilor obiective, i-au atacat atât pe romani, cât și pe evrei [35].

Deci, problema terorismului [36], în esență nu e nouă, dar totuși, primele încercări serioase de a elabora o definiție general acceptabilă a acestui fenomen au fost întreprinse mai activ în anii 20 ai secolului XX [37].

Dicționarul enciclopedic la fel definește terorismul ca: „sistem de acțiuni teroriste” [38]. Astfel, dezvoltând ideea respectivă constatăm că terorismul deja nu mai este perceput drept o faptă unică, care creează în societate rezonanța corespunzătoare. Transformarea terorismului în sistem de acțiuni teroriste, impune reevaluarea percepției acestui fenomen, dar și a măsurilor de prevenire și contracarare ce urmează a fi întreprinse.

Așadar, după cum susține M. Cheleş, terorismul este o practică de rezolvare prin mijloace violente a problemelor apărute între state, între grupuri de interes, organizații criminale din aceeași țară sau din țări diferite, între indivizi, precum și între aceștia și organizații politice, economice, ideologice, religioase, etnice, rasiale. Terorismul apelează la toate mijloacele

posibile pentru a-și atinge obiectivele: asasinat izolat sau colective, luare de ostatici, amenințarea cu moartea, schingiuri, mutilări, distrugerea bunurilor materiale, șantajul, subminarea prestigiului, compromiterea etc. [39].

Din punct de vedere sociologic, acțiunea teroristă se definește ca fiind „folosirea calculată a violenței inopinate, șocante și ilegale împotriva non-combatanților (inclusiv civili, militari în rezervă și angajați ai securității în situația de pace) și a altor ținte simbolice, între care se infiltrează unul sau mai mulți agenți clandestini, cu scopul psihologic de a face publică o cauză politică sau religioasă și/sau de a determina sau de a sili un guvern (sau mai multe), sau populația civilă să accepte revendicări în numele cauzei” [40].

Terorismul poate urmări scopul comiterii a acțiunilor în lanț, săvârșite la nivel global sau local. *Actul terorist poate fi îndreptat spre: deturnarea sistemului politic, înlăturarea conducerii statului (regiunii), impunerea în calitate de ideologie oficială, a unor concepții sociale, religioase, etnice, a standardelor și rezoluțiilor ce rezultă din acestea, altă modificare în politica statului; eliberarea teroriștilor deținuți; punerea în pericol a siguranței populației; înspăimântarea acesteia; prejudicierea relațiilor internaționale și provocarea acțiunilor militare.* Potrivit unor surse terorismul în prezent are la bază motive politice: complicarea relațiilor internaționale, intervenția în politica internă și externă a statului, destabilizarea situației. Totuși, mai curând acestea sunt scopuri și nicidecum motive de comitere a actelor teroriste. Motivele pot fi diferite: fanatism, inclusiv religios, naționalism, război etc. [41].

Principalele dificultăți în definirea terorismului și a altor infracțiuni cu caracter terorist, constau, în opinia noastră, în faptul că dincolo de diferențele ideologice, terorismul este greu de definit pentru că evoluția sa este la fel de dinamică precum evoluția societății, privită în ansamblu. „Globalizarea” îi accentuează dinamismul, iar mijloacele moderne de comunicare

permit remodelarea continuă nu doar prin transmiterea ideilor, ci și prin mobilitatea fizică a celor care folosesc terorismul ca mijloc de a-și atinge scopurile.

De asemenea, susținem că terorismul este greu de definit pentru că întotdeauna sistemele politice vor fi contestate sau vor deveni contestabile, iar terorismul este intim legat de acest aspect, precum și pentru că există multe forme de terorism și altele noi continuă să apară, precum cyber-terorismul sau mișcările contestatate împotriva unor instituții internaționale, precum NATO.

R.I. Mocanu, prin prisma altor propuneri ale unor definiții date acestui fenomen, oferă la rândul său o posibilă definiție a terorismului: Terorismul, ca mod de operare, este o strategie prin care mai multe persoane, constituite într-o grupare sau organizație, folosesc forme diferite de violență sau amenințare cu violența, în realizarea unor pretenții cu caracter ideologic, acționând în mod direct pentru slăbirea puterii de stat, ori în mod indirect, prin intimidare gravă a populației pentru a constrânge autoritățile ca pe această cale să li se satisfacă pretențiile [42].

Cercetătoarea rusă, Modjorean L.A., consideră că „terorismul presupune săvârșirea unor acte de violență de către persoane particulare, organizații sau organe de stat, orientate spre lichidarea fizică a unor lideri politici și de stat, precum și spre destabilizarea ordinii de drept, în scopul atingerii anumitor rezultate politice” [43].

Profesorii români, Gh. Nistoreanu și C. Păun foarte argumentat definesc terorismul ca fiind o strategie persistentă și sistematică de utilizare a violenței de către un stat sau un grup politic împotriva altui stat sau grup politic, cu scopul de a-și realiza obiective politice, prin constrângerea determinată de declanșarea unei stări de teroare și intimidare colectivă [44].

Departamentul de Stat al SUA, Biroul Federal de Investigații și Departamentul Apărării împărtășesc următoarea definiție: „Terorismul înseamnă utiliza-

rea în mod calculat a violenței sau a amenințării cu violența pentru a induce starea de teamă, în scopul de a constrânge sau intimida guvernele sau societățile pentru a atinge unele țeluri politice, religioase sau ideologice” [45].

Legea Federației Ruse privind combaterea terorismului prevede: „Terorismul reprezintă violența sau amenințarea cu aplicarea acesteia asupra persoanelor fizice sau organizațiilor, de asemenea, nimicirea (deteriorarea) sau amenințarea cu nimicirea (deteriorarea) proprietății și altor bunuri materiale; crearea de pericol privind survenirea consecințelor fatale pentru oameni; pricinuirea de daune patrimoniale considerabile, precum și survenirea altor consecințe social-periculoase efectuate cu scopul încălcării securității publice, înspăimântarea populației sau pentru a influența organele puterii de stat să adopte anumite hotărâri convenabile teroriștilor sau satisfacerea anumitor interese ilegale ale lor; atentarea la viața funcționarilor publici, în scopul încetării activității de stat sau a altei activități politice, sau din răzbunare pentru o astfel de activitate; atacarea reprezentanților unui stat străin sau a lucrătorului unei organizații internaționale, care se bucură de protecție internațională, la fel și asupra încăperilor de serviciu sau mijloacelor de transport a persoanelor care se bucură de imunitate diplomatică, dacă această acțiune este înfăptuită cu scopul de a provoca război sau a înrăutăți relațiile internaționale” [46].

Conform opiniei legiuitorului român, reflectate în art. 2 din Legea României nr. 535/2004 privind prevenirea și combaterea terorismului, „terorismul reprezintă ansamblul de acțiuni și/sau amenințări care prezintă pericol public și afectează securitatea națională” [47].

Prin Legea nr. 120 din 21.09.2017 cu privire la prevenirea și combaterea terorismului, definiția terorismului a fost redactată, acesta fiind definit ca fenomen cu un grad înalt de pericol social, caracterizat printr-o ideologie radicală și o practică de influențare

prin violență a luării unor decizii de către autorități și instituții publice sau organizațiile internaționale, însoțite de intimidarea populației și/sau de alte acțiuni violente ilegale [48].

Exemple de doctrină și legislații ale altor state în acest domeniu pot fi aduse la nesfârșit, însă deja din exemplele sus-indicate putem deduce cu certitudine **că faptele omogene cu caracter terorist atentază la un grup de relații sociale omogene ce țin de securitatea națională și internațională.**

Examinarea actelor normative internaționale în materie, de asemenea scoate în evidență că, într-o formă sau alta, securitatea apare în calitate de obiect care este prejudiciat sau pus în pericol prin comiterea actelor ce constituie forme de manifestare a terorismului.

Astfel, în Convenția privind marcarea explozibililor din plastic în scopul detectării lor [49] este evidențiată incidența actelor de terorism asupra securității mondiale. În Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile [50] se menționează că actele ilicite îndreptate contra securității aviației civile pun în pericol securitatea persoanelor și bunurilor, împiedică în mod serios exploatarea serviciilor aeriene și subminează încrederea popoarelor lumii în securitatea aviației civile. În același sens, se pronunță și Convenția pentru reprimarea capturării ilicite a aeronavelor [51]. De asemenea, Convenția Internațională împotriva luării de ostatici [52] recunoaște că fiecare persoană are dreptul la viață, libertate și securitate personală, așa cum sunt prevăzute în Declarația Universală a Drepturilor Omului și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Deci, observăm că actele normative internaționale la fel prevăd în calitate de obiect de atentare a terorismului sau a formelor de manifestare ale acestuia anumite segmente ale securității. În context, devine clar că infracțiunile cu caracter terorist, inclusiv prin gravitatea consecințelor, gradul prejudiciabil,

proporțiile atestate în ultimul timp și starea specifică ce o creează în cadrul societății se evidențiază prin faptul că pun în pericol securitatea națională și cea internațională.

Totuși, la identificarea trăsăturilor obiectului juridic se ia în calcul nu doar faptul asupra a ceea ce în mod real atentează o faptă infracțională concretă, ci și alte elemente ale infracțiunii. Pericolul faptei se stabilește nu doar reieșind din importanța obiectului asupra căruia se atentează, dar, într-un șir de cazuri, din modul de acționare, gravitatea consecințelor cauzate, caracterul vinovăției și motivelor, circumstanțele comiterii faptei [53].

Pentru formele de manifestare a infracțiunilor cu caracter terorist este caracteristică anume metoda general periculoasă a acțiunii complementare și multiplicitatea obiectului de atentare. În context susținem că drept domeniu care ar corespunde criteriului de multiplicitate a obiectului de atentare este anume securitatea națională, dar și cea internațională.

Remarcăm că securitatea națională înglobează mai multe segmente de importanță primordială pentru stat, cum ar fi: securitatea de stat, securitatea militară, securitatea publică, securitatea economică și energetică, securitatea transporturilor, securitatea umană, securitatea societală, securitatea ecologică etc.

Frecvent, drept temei pentru comiterea infracțiunilor cu caracter terorist servesc contradicțiile sociale, caracteristice unei anumite etape de dezvoltare a societății. Normele juridice, inclusiv și cele juridico-penale, reprezintă o formă necesară și legitimă de înțărare, funcționare și dezvoltare a relațiilor sociale. În calitate de obiect juridic al infracțiunilor cu caracter terorist, relațiile sociale evoluează doar ca relații juridico-penale, izvorul cărora îl constituie fapta social-periculoasă și prejudiciabilă, care încalcă normele respective ale legii penale.

Astfel, susținem că obiectul juridic generic al infracțiunilor cu caracter terorist constă din tota-

litatea valorilor și relațiilor sociale omogene ce țin de securitatea națională și internațională care sunt prejudiciate sau puse în pericol prin comiterea infracțiunilor cu caracter terorist.

Referințe:

1. *Drept penal. Partea generală*. Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 73.
2. ЕМЕЛЬЯНОВ, В.П., *Терроризм и преступления с признаками терроризирования*, Москва: «Юридический Центр Пресс», 2002, p.160; <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=441318> (accesat 25.04.2017, ora 10.40 min.).
3. CHIRIȚA, V. *Luarea de ostatici: (analiza juridico-penală și criminologică)*. Chișinău, 2011, p. 52.
4. *Drept penal. Partea generală*. Coordonator și redactor responsabil A. Borodac. Chișinău: Știința, 1994, p. 73.
5. ZOLYNEAK, M. *Drept penal. Partea generală*. Iași: Chemarea, 1993, p. 164; Ungureanu, A. *Drept penal român. Partea generală*. București: Lumina Lex, 1995. p. 74.
6. *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть*. Учебник. Под ред. Рарога, А.И. Москва: Юрист 2001, p.88.
7. Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, din 13.09.2002 Nr.128/129/1012, art.2.
8. *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть*. Учебник Под ред. Рарога А.И. Москва: Юрист, 2001, p.88.
9. MARIȚ, A. *Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii*. Chișinău: S.n. F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 112; Гаухман, Л.Д. *Квалификация преступлений. Закон, теория, практика. 2-е издание переработанное и дополненное*. Москва: центр Юринфор, 2003, p.77-78; *Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Учебник, издание второе, исправленное и дополненное*. Под ред. Ветрова, Н.И., Ляпунова, Ю.И. Москва: Юриспруденция 2001., p. 83; *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть*. Учебник. Под ред. Рарога, А.И. Москва: Юрист, 2001, p. 94; *Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Учебник*. Под ред. Гаухман Л.Д., Максимова, С.В.,

Колодкина Л.М. – Москва: Юриспруденция, 2001, р.92; *Уголовное право Российской Федерации. Общая и особенная часть. 2-е дополненное, исправленное издание*. Под ред. Кашепова, В.П. – Москва: Былина, 2001, р.96; Mariț, A. *Calificarea infracțiunii (aspecte teoretico-normative și practice ale încadrării juridico-penale ale infracțiunii)*. Manual. Chișinău: CE USEM, 2015, р. 72; *Уголовное право. Общая часть. Учебник*. Под общей ред. Денисова, С.А., Готчиной, Л.В., Никуленко, А.В. Санкт-Петербург: Изд-во СПб ун-та МВД России, 2017, р. 81; *Уголовное право. Общая часть. Учебное пособие*. Под общей ред. Уткина, В.А., Шеслера, А.В. Томск: Издательский Дом Томского государственного ун-та, 2016, с. 148.

10. BASARAB, M. *Drept penal. Partea generală*, vol. I. Ediția II-a. București: Lumina Lex, 1997, р. 140-141; Macari, I. *Drept Penal al Republicii Moldova. Partea generală*. Chișinău: С.Е. U.S.M., 2002, р.89; *Российское уголовное право. Общая часть. Учебник*. Под ред. Кудрявцева, В.Н., Наумова А.В., издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Спарк, 2002, р.95; *Курс Уголовного права том.1. Общая часть. Учение о преступлении*. Под ред. Кузнецовой, Н.Ф., Тяжковой, И.М. Москва: Зерцало-М., 2002, р.204.

11. ZOLYNEAK, M. *Drept penal. Partea generală*. Iași: Chemarea, 1993, р. 163-164; Ungureanu, A. *Drept penal român. Partea generală*. București: Lumina Lex, 1995, р. 74; Nistoreanu, Gh., Boroi, A. *Drept Penal. Partea generală*. – București: All Back, 2002, р. 93; Mitache, C. *Drept Penal român. Partea generală*. Ediția a III-a revăzută și adăugită, București: Șansa, 1999, р. 84; Tănăsescu, I., Tănăsescu, C., Tănăsescu, G. *Drept Penal general*. – București: All Back, 2002, р.161; *Drept Penal. Partea generală*. Coordonator și redactor responsabil Borodac A. Chișinău: Știința, 1994, р.74; Сафонов, И.И. *Организация раскрытия и расследования терроризма. Монография*. Москва: Изд-ль Шумилова, И.И., 2004, с. 43-44; Botnaru, S., Șavga, A., Grosu V., Grama, M. *Drept penal. Partea generală*, vol. I, Ediția a II-a, Chișinău: Cartier juridic, 2005, р. 130.

12. УПОРОВ, И., ХУН, А. *Объект уголовно-правовых отношений: содержание и различие со сходными понятиями*. Уголовное право, 2003, № 4, с. 64; *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть*. Учебник для вузов. Под ред. Комиссарова В.С., Крыловой Н.Е., Тяжковой И.М. Москва, с. 119; 122. file:///C:/

Users/User/Downloads/komissarov_vs_krylova_ne_tiazhkova_im_ugolovnoe_pravo_rossijskoj_federacii.pdf (accesat 04.01.2019, ora 09.59 min.).

13. *Курс Уголовного права том.1. Общая часть. Учение о преступлении*. Под ред. Кузнецовой, Н.Ф., Тяжковой, И.Н., Москва: Зерцало-М., 2002, р. 205.

14. *Российское уголовное право. Общая часть. Учебник*. Под ред. Кудрявцева, В.Н., Наумова, А.В., издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Спарк, 2002, р.95; *Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Учебник*. Под ред. Рарога, А.И. Москва: Юристь, 2001, р.89; *Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Учебник*. Под ред. Гаухмана, Л.Д., Колодкина, Л.М., Максимова, С.В. – Москва: Юриспруденция, 1999, р.86; *Курс Уголовного права том.1. Общая часть. Учение о преступлении*. Под ред. Кузнецовой, Н.Ф., Тяжковой, И.Н., Москва: Зерцало-М., 2002, р. 204. etc.

15. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, Gh., BERLIBA, V., BUDECI, V., CARPOV, T., CUȘNIR, V., COJOCARU, R., MARIȚ, A., POPOVICI, T., ULIANOVSKI, Gh., ULIANOVSKI, X., URSU, N., VOLCINSCHI, V. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău, 2009, р. 611, 616.

16. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*, vol. II. Chișinău: S.n., 2015, р. 518, 524, 529, 541.

17. *Codul Penal al Republicii Moldova cu modificările și completările de până la 08.08.2003*. Comentariu Sub redacția Barbăneagră, A. – Chișinău: Centru de Drept al Avocaților, 2003, р. 605.

18. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*, vol. I. Chișinău: Cartier juridic, 2005, р. 152-156.

19. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*, vol. II. Chișinău: S.n., 2015, р. 403.

20. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, Gh., BERLIBA, V., BUDECI, V., CARPOV, T., CUȘNIR, V., COJOCARU, R., MARIȚ, A., POPOVICI, T., ULIANOVSKI, Gh., ULIANOVSKI, X., URSU, N., VOLCINSCHI, V. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău, 2009, р. 606.

21. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*, vol. II. Chișinău: S.n., 2015, р. 403.

22. *Codul Penal al Republicii Moldova cu modificările și completările de până la 08.08.2003*. Comentariu Sub

redacția Barbăneagră, A. – Chișinău: Centru de Drept al Avocaților, 2003. p. 605.

23. Concepția securității naționale a Republicii Moldova aprobată prin Legea nr. 112-XVI din 22.05.2008. In: *Monitorul Oficial* nr.97-98/357 din 03.06.2008.

24. Strategia securității naționale a Republicii Moldova aprobată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 153 din 15.07.2011. In: *Monitorul Oficial* nr.170-175/499 din 14.10.2011.

25. BENCHECI, D., BENCHECI, M. Semnificația terorismului contemporan și implicațiile sale asupra securității naționale. In: *Studia Universitatis*. Revistă științifică a USM nr. 8 (38), 2010, p. 217-220. <http://studiums.eu/wp-content/uploads/17.-p.217-220.pdf> (accesat 13.04.2019, ora 17.07 min.).

26. ЕМЕЛЬЯНОВ, В.П. *Терроризм и преступления с признаками терроризирования*, Москва. 2000, с.9.

27. LLOYD, A., MATHEWS, P. *Bioterrorismul: flagelul mileniului III*. Cluj-Napoca: Hiperion, 2002. p. 94.

28. ЕМЕЛЬЯНОВ, В.П. *Терроризм и преступления с признаками терроризирования*, Москва. 2000, с.9.

29. *Организованный терроризм и организованная преступность*, Под ред., Долговой, А.И., Российская криминологическая ассоциация, Москва, 2002, с. 3.

30. WILKINSON, P. *Terrorism & Democracy. The Liberal State Response*. London, New York: Routledge. 2006, p. 2, citat de Mocanu, R. I. *Fenomenul terorist. Analiza legislației anti-teroriste române. Studiu comparativ*. București: Universul Juridic, 2013, p. 13.

31. MOCANU, R.I. *Fenomenul terorist. Analiza legislației anti-teroriste române. Studiu comparativ*. București: Universul Juridic, 2013, p. 13-14.

32. BALAN, O. *Terorismul – flagel internațional*. In: „Legea și viața”, Nr. 8, 1997, p. 25.

33. ЕМЕЛЬЯНОВ, В.П. *Терроризм и преступления с признаками терроризирования*, Москва, 2000. с.9.

34. LAZARI, C. *Drepturile omului și terorismul*. In: *Revista națională de drept*, 2001, Nr.10. p.22.

35. NISTOREANU, Gh., PĂUN, C. *Criminologie*. București, 1996. p.265.

36. ЕМЕЛЬЯНОВ, В.П. *Терроризм и преступления с признаками терроризирования*, Москва, 2000. с. 10.

37. Ibidem.

38. *Dicționar enciclopedic*, ediția II, București, 1978. p. 966.

39. CHELEȘ, M. *Terminologie de specialitate: “Terorism – Antiterorism”*. București, 1993. p. 215.

40. SÎLI, V., ARMAȘU, V., DONCIU, A., PLEȘCA, R., MARDARI, A., SÎRCU, A. *Infrațiuni cu caracter terorist, infracțiuni conexe terorismului și unele infracțiuni cu caracter de terorizare*. Chișinău, Garomond Studio SRL, 2011. p. 18.

41. DUMNEANU, L. *Terorismul: aspect internațional. Teza de magistrat*. Chișinău, 200. p. 10-11.

42. MOCANU, R. I. *Fenomenul terorist. Analiza legislației anti-teroriste române. Studiu comparativ*. București: Universul Juridic, 2013. p. 26-27.

43. МАДЖОРЯН, Л.А. *Терроризм – правда и вымысел*. Москва, 1986. p. 14.

44. NISTOREANU, Gh., PĂUN, C. *Criminologie*. București, 1996, p. 270.

45. OROS, V. *Violență fără frontieră* // Revista română de drept umanitar, anul IX (2001), nr. 4 (39), p. 4, cit. de Diaconu D.V. *Terorismul. Repere juridice și istorice*. București: All Beck, 2004, p. 7.

46. Федеральный Закон о борьбе с терроризмом № 130 ФЗ от 03.07.1998. <http://www.krtmlin.ru/acts/bank/12717/page/1>

47. Legea României nr. 535/2004 privind prevenirea și combaterea terorismului. //Monitorul Oficial al României nr.1161 din 8 decembrie 2004.

48. Legea nr. 120 din 21.09.2017 cu privire la prevenirea și combaterea terorismului. //Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 364-370 din 20.10.2017.

49. Aderat prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 766-XIII din 06.03.96. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1999, volumul 10, pag. 193.

50. Aderat prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 766-XIII din 06.03.96. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1999, volumul 10, pag.249.

51. Aderat prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 766-XIII din 06.03.96. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1999, volumul 10, pag.261.

52. Aderat prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 1243-XV din 18.07.2002. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 2006, volumul 35, pag.299.

53. ДУРМАНОВ, Н. Д. Понятие преступления. М., Изд-во АН СССР, 1948, с. 132; citat de Емельянов В.П., *Терроризм и преступления с признаками терроризирования*, Москва: «Юридический Центр Пресс», 2002, p. 193.

CONSIDERENTE PRIVIND ELABORAREA ȘI ADOPTAREA REGULAMENTELOR ORGANICE ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE

Valentina COPTILEȚ

dr., conf.univ, USPEE „Constantin Stere”

Articolul cuprinde câteva reflecții cu privire la elaborarea, adoptarea și publicarea Regulamentelor Organice ale Moldovei și Valahiei, acte de valoare constituțională, cu multiple valențe în procesul de modernizare a Principatelor Române. Problema elaborării Regulamentelor Organice ale Moldovei și Valahiei, nu a beneficiat de atenția cuvenită pe măsura importanței lor pentru opera de modernizare a instituțiilor politice și juridice românești, deoarece au fost elaborate și adoptate în timpul ocupațiilor ruse și sub supravegherea nemijlocită a autorităților țariste. Pentru a le aprecia la justa lor valoare este necesar a cerceta condițiile în care au fost elaborate și adoptate aceste Regulamente Organice.

Cuvinte-cheie: *Regulamente Organice, Adunarea Obștească Extraordinară, Convenția de la Akerman.*

CONSIDERATIONS ON THE DEVELOPMENT AND ADOPTION OF ORGANIC REGULATIONS IN THE ROMANIAN PRINCIPALITIES

The article comprises some reflections on matter of elaboration, adoption and publication of organic regulations, as the same of elaboration of organic regulations of Moldova and Valakhia, acts of constitutional value has not benefited by proper consideration as to the extent of their significance for performance of updating political and Romanian institutions. However, in these latter days, it is recognized organic regulations favored evolution towards naturalization in Romanian counties of some rules of parliamentary regime, the same reorganized ancient institutions having organized and prepared them to elaboration of a modern and unitary form of legal institutions; nevertheless, a certain suspicion impends over organic regulations, as the same have been elaborated and adopted within Russian occupation and under direct supervision of czarist authorities. To fairly appreciate them, it is required to examine conditions their organic regulations have been elaborated, adopted and published under.

Keywords: *Organic Regulations, Extraordinary Public Assembly, Ackerman Convention.*

Concepute din conjunctura intereselor interne (proiectele de reorganizare politică ale diferitor categorii sociale ale societății moldo-valahie) și a intereselor externe (în special a tendințelor anexioniste ale Rusiei), Regulamentele Organice au multiple valențe în procesul de modernizare a Principatelor Române.

Problema elaborării Regulamentelor Organice ale Moldovei și Valahiei nu a beneficiat de atenția cuvenită, pe măsura importanței lor pentru opera de

modernizare a instituțiilor politice și juridice românești, deoarece au fost transpuse și adoptate în timpul ocupațiilor ruse și sub supravegherea nemijlocită a autorităților țariste. Pentru a le aprecia la justa lor valoare este necesar a cerceta condițiile în care au fost realizate.

Convenția de la Ackerman din 1826 a prevăzut alcătuirea unor regulamente de organizare internă a Principatelor „spre a îndrepta gravele atingeri aduse ordinii în felurite ramuri ale ocârmuirii interne

prin tulburările întâmplare în Moldova și în Muntenia, hospodarii vor fi ținuti a se ocupa fără cea mai mică întârziere împreună cu divanurile respective de măsurile trebuitoare pentru a îmbunătăți starea principatelor și acele măsuri vor forma obiectul unui regulament obștesc pentru fiecare provincie, fiind pus de îndată în lucrare” [1].

Sultanul în urma acestei convenții a emis un ha-tișerif, prin care i-a obligat pe domnitorul Valahiei, Grigore Ghica și Ioniță Sturdza, domnitorul Moldovei ca împreună cu divanurile să întocmească regulamentele respective. Drept consecință domnitorii Principatelor Române au numit câte o comisie în vedere elaborării regulamentelor, dar activitatea acestor comisii nu s-a încununat de succes din mai multe considerente: pe de o parte însuși Imperiul Otoman nu era cointerestat în elaborarea efectivă a regulamentelor date, deoarece îi convenea mai mult haosul care domnea în Principate în perioada dată, în plus nici boierii nu prea erau interesați în rezultatele muncii lor, deoarece fiind de acord cu limitarea drepturilor Domnitorului, tot odată nu vroiau să facă cedări și atingeri privilegiilor lor. În momentul intervenției rusești din 1828 aceste comisii activau, însă comandamentul rusesc îi schimbă pe membrii comisiilor cu oameni devotați lui.

Dispoziția privind alcătuirea unor Regulamente Organice a fost reiterată și în Tratatul de la Adrianopol (1829) [2]. Prin tratat se stabilește înțelegerea între Rusia și Turcia privind crearea în Principate a unei administrații naționale și independente.

Rezultatul acelor negocieri a prevăzut, printre multe altele, acceptarea ideii de a se adopta, în fiecare dintre cele două principate dunărene, un act cu caracter constituțional, numit Regulament Organic. Textele celor două regulamente urmau să fie elaborate de boierimea reformatoare din cele două țări, iar cererea adresată celor două mari puteri viza chiar unirea celor două țări și adoptarea unei Constituții

moderne pentru noul stat. Rusia însă, care controla militar principatele, s-a opus ideii ca legea fundamentală a acestora să poarte numele de Constituție, impunând denumirea de Regulamente Organice [3].

De asemenea, Poarta se angaja să respecte regulamentele administrative făcute în Principate „după dorința exprimată de adunările celor mai de seamă oameni ai țării și care vor trebui, pe viitor, să servească drept bază a regimului intern al celor două provincii, cu condiția ca aceste regulamente să nu aducă nici o atingere dreptului de suveranitate al Sublimei Porți” [4].

Ideea elaborării Regulamentelor a continuat să fie în atenția comandamentului rus în timpul ocupației militare ruse din Principatele Române, după încheierea tratatului de la Adrianopol, potrivit căruia armatele ruse rămăneau în Principate până la plata despăgubirilor datorate de Imperiul Otoman Rusiei.

În raportul administrației Moldovei și Valahiei, adresată împăratului Nicolae, Paul Kiseleff arăta scopul urmărit prin elaborarea Regulamentelor „organizarea țărilor este o chestiune necesară pentru buna stare a unor regiuni vecine cu împărăția noastră și ca o măsură care va întări temelia influenței noastre politice asupra Orientului” [5].

Lucrările de elaborare a Regulamentelor Organice au demarat în vara anului 1829 pe timpul generalului P.F.Jeltuhin. Ele au fost întocmite după instrucțiunile primite de la Petersburg, precum și au definitivat textul-concept al Constituției a Principatelor Țării Românești și a Moldovei, spre a fi adoptat ca „lege organică de guvernare” [6]. Autorii acestor instrucțiuni au fost Capodistria, Minciaky și Alexandru Sturdza. Ele au fost semnate de țar la Varșovia în luna mai 1829 în timpul încoronării acestuia ca rege al Poloniei [7]. Instrucțiunile au fost aduse în Principate de către D. Dașcov, secretar de stat al Rusiei. Ele erau identice pentru ambele Principate, urmărind înființarea unor instituții similare. Astfel autoritățile

țariste au recunoscut necesitatea apropierii lor, deoarece „se cuvine a ținea strâns legate două noroade a căror uniune de lege, de începutul neamului” [8]. În instrucțiuni era preconizată moderarea puterii domnitorului de către o adunare obștească. Erau stabilite atribuțiile adunării în domeniul legislativ, în așa mod a fost separată funcția legislativă de cea administrativă și judecătorească. Erau prevăzute măsuri care ar fi făcut ordine în domeniul financiar al statului, prin lichidarea confuziei dintre veniturile statului și ale domnitorului, acestuia i s-a stabilit o listă civilă, prin desființarea poslușnicilor și a scutelnicilor și eliminarea unor impozite, cum ar fi podvodul, dările în natură ale țăranilor. Instrucțiunile prevedeau înființarea tribunalelor, autoritatea lucrului judecat, alcătuirea codurilor civile și penale, înființarea miliției naționale. În elaborarea instrucțiunilor de la Petersburg autorii au pus la bază memoriile înaintate în prima jumătate a sec. XIX de către reprezentanții diferitor categorii sociale [9]. Potrivit boierului moldovean N. Roset-Roznovanu în 1821, aflat la congresul Sfintei Alianțe de la Laybach, țarul Alexandru I a cerut boierilor români să-l pună la curent cu reformele considerate necesare pentru reorganizarea administrației interne a celor două Principate. Între alte solicitări, memoriul boierilor munteni formula cereri mai vechi: unirea celor două țări românești, neatârarea deplină, răscumpărată de la turci, independența Bisericii ortodoxe, domn ereditar dintr-o dinastie germană, ales de marile puteri, care să accepte o constituție, hotarul pe Dunăre, Miliție națională, libertatea comerțului, trecerea mănăstirilor închinat sub administrația pământenilor ș.a. [10].

Considerând cererile drept revoluționare, în contradicție cu obiectivul congresului la care participa, țarul nu a mai dat curs memoriului. Mai târziu, succesorul său, țarul Nicolae I, le-a situat la baza Convenției de la Akerman și, apoi, a actului special atașat tratatului de la Adrianopol.

În elaborarea Regulamentelor Organice s-a ținut cont de diferite doleanțe exprimate în memoriile și proiectele de reformă înaintate de boierii moldoveni și munteni înainte de 1828 în care se regăseau principiile moderne de organizare a puterii, principii pe care Regulamentele le-au preluat și concretizat [11]. Astfel, „începători ai Regulamentelor pot fi numiți răposatii Golești din Țara Românească, pe prigonitul Tăut și alții din Moldova.” [12]. Prin Regulamente a fost realizat, potrivit cu interesul boierilor mari, programul sprijinit de boierimea de toate treptele, dar mai ales de boierii cei mai mici, începând încă din secolul XVIII [13]. Însuși mulți reprezentai ai boierimii, care mai apoi au fost membri ai comisiei de alcătuire a Regulamentului sau membri ai Adunării Extraordinare de revizie a Regulamentului Organic al Moldovei, fiind adepții transformării conducerii statului din despoție orientală într-una absolutistă luminată, au fost colaboratori ai diferitor proiecte de reforme, prin care se urmărea continuu ideea introducerii în Principate a domniilor pământene, a unui guvernământ reprezentativ și a unei monarhii constituționale. Astfel, printre proiectele de reformă din anii 1821-1822 se manifestă tendințe deosebite ale boierimii. Printre boierii refugiați în Bucovina, în timpul răscoalei Eteriștilor, s-au aflat Alecu Balș, Dumitrachi Sturdza, Sandu Sturdza, Petrachi Roset [14], care au înaintat în 1822 Porții Otomane o suplică (arz-mahzariu), prin care cereau guvern pământean. O parte din marea boierime în frunte cu mitropolitul Veniamin Costache, Mihail Sturdza, Costache Sturdza propuneau organizarea Moldovei pe baze aristocratice, prin care se insista asupra menținerii drepturilor și privilegiilor politice a marii boierimi și îngădirea dreptului boierimii mici de a participa la alegerea domnitorului, idee susținută perseverent de Mihail Sturdza și în memoriul adresat comisiei de întocmire a instrucțiunilor de la Petersburg, și în perioada de alcătuire a Regulamentelor, și în perioa-

da de revizuire a lor la Petersburg în calitatea sa de membru al acestor comisii. O altă grupare a boierilor, din care făceau parte Grigore Ghica, Iordache Balș, Palade, Costachi Conache, promova concepția alegerii domnitorului de către o adunare obștească, la care ar fi participat toate categoriile de boieri. Simpatizant al ideilor cărvunarilor a fost episcopul Meletie, membru al Adunării Extraordinare de revizuire a Regulamentului Organic al Moldovei. La 1823 logofătul Dimitrie Sturdza (la fel participant al adunării de revizuire) alcătuiește „Planul sau o formă de oblăduire republicană”, reluând ideea regimului reprezentativ, prin care propunea înlăturarea domniei și stabilirea a trei divane independente cu atribuții legislative, executive și judecătorești [15]. Alt mare boier moldovean, Iordache Rosetti-Roznovanu elaborase un proiect de reorganizare „Închipuiri de reforme”, unde era preconizată desființarea unor privilegii ale boierilor, între care scutirea de impozite, dreptul de a avea scutelnici, în schimbul măririi zilelor de clacă [16]. Prin urmare, putem constata că Regulamentele Organice au fost consecința solicitărilor boierilor, adresate prin diferite memorii Imperiului Rus, care după instituirea regimului de ocupație militară în Principate, a codificat propunerile lor, urmărind atât interesul boierilor, cât, și nu în ultimul rând, și a Curții protectoare. Ele reprezentau un compromis realizat între interesele boierimii privilegiate și ale puterii protectoare, fără a provoca modificări esențiale în regimul politic. Pompiliu Eliade consideră pe bună dreptate că, înainte de orice, Regulamentul Organic este inițiativa românească, fie că este sau nu un dar al Curții Suzerane. El reprezintă gândirea boierilor români, care au vrut să-l zămislească [17]. Ele au fost întocmite sub supraveghere străină, dar de cei mai de vază locuitori ai Principatelor, astfel după cum afirma N.Iorga „Regulamentul nu este un așezământ impus de ruși, ei nu au schimbat decât unele puncte. Cei mai cuminți boieri ai noștri au lucrat la

acest regulament. Nici n-ar fi putut rușii să cunoască împrejurările țării atât de bine încât să stabilească în Regulamentul Organic clauze care se aplică atât de potrivit vieții noastre din ambele țări” [18].

În 1829, după instituirea regimului de ocupație militară, în baza convenției de la Ackerman și urmărind scopul de a întări influența Rusiei în Principate prin orice mijloace, generalul rus Jeltuhin „deplin împuternicitul prezident al divanurilor”, de o severitate incompatibilă cu „regulile cele mai elementare ale bunei cuviințe”, exprimată printr-un dicționar ce „nu cunoștea termeni de urbanitate”, chiar în relațiile sale directe cu marii boieri, sau cu înaltul cler [19], institui câte o comisie în fiecare principat, alcătuită din patru membri, în vederea alcătuirii Regulamentelor Organice. Deoarece Rusia considera Dunărea ca frontieră a Imperiului Rus, anexarea ambelor Principate era calificată a fi o necesitate pentru Rusia și, urmărind acest scop, a fost stabilit ca ambele comisii de redactare să funcționeze la București, pentru ca administrația ambelor state să fie aproape identică. Astfel la București s-a organizat o comisie mixtă, rebotezată în „comitetul de reforme.” Din comisia moldovenească făceau parte vistiernicul Costache Pășcanu și vornicul Mihail Sturda, numiți de Jeltuhin, vornicul Costache Conache și vistiernicul Iordache Catargiu, desemnați de Adunare. Secretar a fost desemnat Gheorghe Asachi. Boierimea mică și mijlocie din Moldova, nefiind mulțumită de componența comisiei, a înaintat un protest generalului Mircovici, însă protestul nu a fost luat în considerație. De menționat că nici delegații nu au fost încântați de misiunea pe care o primiseră. Însuși Mihail Sturdza s-a prefăcut bolnav spre a nu veni la București, dar a fost adus la București, din ordinul lui Jeltuhin, într-o căruță de poștă, ceea ce i-a determinat pe ceilalți trei să călătorească în condiții mai confortabile cu propriile lor mijloace. Consulul Franței scria despre reacția românilor față de măsurile întreprinse de au-

toritățile țariste în vederea redactării Regulamentelor Organice „Românii par că nu pricep generozitatea și graba moscoviților de a voi să le impună o constituție liberală, pe care n-o practică în chiar țara lor” [20].

Comisia munteană era compusă din doi boieri numiți de autoritățile ruse: banul Gr.Băleanu, vornicul Gheorghe Filipescu și doi boieri aleși de Adunare: logofătul Ștefan Bălăceanu și hatmanul Al.Vilara, avându-l ca secretar pe Barbu Știrbei. Necruțând nici un mijloc pentru a activa lucrările „comitetului de reforme”, după cum au fost rebotezate cele două comisii de elaborare a Regulamentului Organic, Jeltuhin, vădit preocupat de finalizarea cât mai grabnică a proiectului de regulament, i-ar fi moralizat pe insensibilității săi colaboratori localnici: „Trebuie să fiți mirați de modul cam aspru cu care vă tratez, dar cu voi așa trebuie. Predecesorul meu, care umbla cu blândețe, n-a putut obține nimic. Cătați de sfârșiți mai degrabă treaba voastră. De voi depinde fericirea sau nenorocirea viitoare a Principatelor. Va fi după cum veți face acum” [21]. În perioada deținerii funcției de președinte al divanurilor, Jeltuhin a obținut de la comitetul de reforme elaborarea primelor două capitole, primul capitol privitor la organizarea politică fiind alcătuit după instrucțiunile rusești.

În îndeplinirea mandatului european asumat de Rusia, în alcătuirea și aplicarea Regulamentului organic, chemat să slujească operei de reorganizare, un rol important, după plecarea lui Jeltuhin, i-a revenit lui Pavel Kiseleff, proeminent exponent al politicii anexioniste a Rusiei, care a îndeplinit acest rol cu o competență desăvârșită, dar și cu o duritate ce nu concorda cu bruma de idei liberale care-l călăuzeau. Kiseleff a preluat cele două capitole în forma lor inițială, chiar dacă nu corespundeau întocmai cu vederea sa [22].

Kiseleff ca președinte plenipotențiar al divanurilor celor două Principate Române, și-a devansat înaintașii săi în funcție prin hotărârea, curajul și spi-

ritul de inițiativă dovedite, nu în ipostaza de simplu executant al ordinelor primite de la Petersburg, ci și în cea de autentic reformat, într-un cadru juridic și politic voit ajustat în conformitate cu propriile-i percepțe. Timp de cinci ani el a desfășurat un amplu efort de modernizare a societății moldo-muntene. Lucrările comisiei au continuat sub supravegherea nemijlocită a lui Pavel Kiseleff, fiind întocmită partea privitoare la organizarea administrativă a Principatelor. A.D.Xenopol consideră că anume dispozițiile privitor la organizarea administrativă constituie partea „cea mai bună și folositoare pentru Principate... Organizarea politică fiind întocmită mai mult pentru a sluji ca instrument de dominație intereselor rusești” [23]. Pavel Kiseleff colabora perseverent cu membrii comisiei fiind sprijinit de N.Suțu din Moldova și N.Mavros din Valahia. Pentru contribuția adusă la elaborarea Regulamentului Organic funcționarii ruși ai cancelariei lui Kiseleff, inclusiv translatorul Pugovin, au fost remunerați prin hotărârea Adunării Obștești din 22 martie 1833 cu 4000 galbeni [24].

Lucrul asupra regulamentelor a fost finisat la 30 martie 1830 [25]. Textul regulamentelor a fost dus la Petersburg de către o delegație de boieri în frunte cu Mihail Sturdza, Al.Vilara și Gh.Asachi, căreia i s-au alăturat și doi funcționari ruși Catacazi și Minciaky. Textele Regulamentelor au fost discutate de către o comisie sub președinția lui D.Dașcov, secretar de Stat [26]. În rezultatul discuțiilor unele articole ale Regulamentelor au fost modificate. S-a decis ca alegerea domnitorului să aibă loc chiar și în prezența a numai trei pătrimi din alegători, s-a admis ca în calitate de candidat la domnie să fie și fieciori sau nepoți de boieri, precum și posibilitatea de a se alege fiul domnului decedat sau înlocuit. Comisia a schimbat numele de „adunarea obștească a boierilor” prin „obișnuita obștească adunare.” Deoarece adunarea urma să voteze bugetul țării s-a hotărât de a fixa convocarea anuală a adunării pe 1 decembrie, dar nu în

februarie după cum prevedea proiectul. A fost prevăzut dreptul domnitorului de a dizolva adunarea nu numai cu acordul prealabil al Rusiei, ci și a Imperiului Otoman. Proiectul stipula ca în perioada dintre sesiunile adunării să funcționeze o comisie permanentă a adunării, dar dispoziția dată nu a fost acceptată de către comisie. Din competența adunării a fost retrasă și numirea caimacanilor în caz de vacanță a tronului. Astfel, prin aceste modificări s-au micșorat prerogativele adunării obștești. Unele modificări s-au adus articolelor prin care se reglementa ramura executivă: ministerul comerțului a fost transformat într-o secție a ministerului de finanțe, au fost introduse articole noi prin care erau concretizate atribuțiile ministerului de interne, a postelnicului, a șefului cancelariei domnești. Cu privire la organizarea judecătorească Comisia a înlăturat din proiect dispoziția prin care atribuția de supraveghere a instanțelor judecătorești revenea înaltului divan, această atribuție a fost dată în competența marelui logofăt al dreptății. Unii termeni din proiect au fost înlocuiți cu termeni moderni ca: termenul de vechil prin cel de avocat, denumirea de „tribunal al agiei” prin „tribunal al poliției”. A fost introdusă funcția de inspector general al carantinelor, unul pentru ambele principate. După revizuire Regulamentele au fost reîntoarse în Principate pentru a fi adoptate de către Adunările Obștești Extraordinare de revizuire.

Deoarece atmosfera era mai liniștită în Valahia, a fost adoptată hotărârea de a convoca Adunarea Obștească Extraordinară din Valahia, care a aprobat Regulamentul Organic la 10 martie 1831. În Moldova Regulamentul Organic a fost precedat de nemulțumiri atât din partea boierilor, cât și a țăranilor. O parte din conducătorii micii boierimi a început să alcătuiască contra-proiecte de constituții [27]. Boierii mari erau nemulțumiți de unele dispoziții ale Regulamentului prin care li se limitau drepturile și privilegiile, fiind tot odată preocupați și de teama de a fi siliți „după

exemplu locuitorilor Basarabiei, să schimbe simpla ocrotire a cabinetului din Petersburg în naționalitate rusească” [28], iar țăranii din ținuturile Hârlău, Roman, Bacău, Herța și Neamț s-au răsculat protestând împotriva recrutărilor și a măririi numărului zilelor de boieresc [29]. Nemulțumiții erau încurajați de Austria, care era cointerесată în menținerea ordinii anterioare din Principate.

În Moldova proiectul Regulamentului Organic a fost adus la cunoștință printr-o publicație din 31 martie 1831, prin care se explica conținutul și se sublinia importanța Regulamentului pentru locuitorii țării [30]. Precum rezultă și din prezentarea lui de către Pavel Kiseleff în fața Adunării Obștești, Regulamentul a fost elaborat ținându-se cont de situația din Principate și deprinderile naționale. „Regulamentul Organic ce v-a fost prezentat ca să-l cercețați, cuprinde principiile cele mai potrivite cu situația d-voastră actuală. El nu cuprinde nici una din acele teorii care, în abstracția lor, nu sunt lipsite de un țel de utilitate, recunoscută, dar care, în aplicare dau greș, trecând de toate limitele, pe care civilizația actuală și deprinderile naționale sunt singure în drept de a trage” [31].

Prin ofisul din 4 mai 1831 a fost înființată Adunarea Extraordinară de revizie a Moldovei compusă în preponderență de reprezentanții marii boierimi [32]. Adunarea era prezidată de către Pavel Kiseleff, vice președinte fiind Minciaky [33].

Adoptarea Regulamentului Organic a întâmpinat o opoziție puternică. Dezbaterile au durat mult timp din cauza nemulțumirii marii boierimi care se opunea unor reglementări din Regulament (în particular discuții aprinse au fost duse asupra capitolelor III și VIII, care reglementau organizarea financiară și judecătorească, precum și a dispozițiilor care prevedeau desființarea scutelnichilor și a poslușnicilor, dezaprobatе de marii boieri). Nemulțumiți erau și țăranii care s-au ridicat atât contra boierilor, cât și

împotriva Regulamentului Organic. Consulul francez Lagan considera că caracterul mai accentuat al opoziției din Moldova se datora faptului că boierii acelei provincii, dat fiind poziția ei geografică, au fost totdeauna mai puțin apăsați de turci și ca urmare erau mai preocupați de teama de a fi siliți să schimbe simpla ocrotire a cabinetului din Petersburg în naționalitate rusească, după exemplul locuitorilor Basarabiei [34]. Cu această concluzie putem fi de acord doar parțial, deoarece reprezentanții marii boierimi au colaborat foarte activ în anii 20 cu Imperiul țarist, cerând sprijinul acestuia, de aceea opoziția lor în Adunarea Extraordinară de revizie poate fi explicată prin lezarea unor privilegii aduse lor prin Regulament. După numeroase discuții ținute în 64 de ședințe, întrerupte de răspândirea în Moldova a holerei, la 3 noiembrie adunarea extraordinară de revizie a Moldovei a aprobat Regulamentul Organic, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1832.

Poarta le-a confirmat prin hătișerif în 1834, declarând că noile legiuri nu știrbeau drepturile ei de suzeranitate asupra Țărilor Române [35].

În concluzie putem menționa faptul că Regulamentele Organice au fost elaborate de către reprezentanții și puse în aplicare la comandă și sub supraveghere externă, rusească în esență, dar și turcească prin efectul suzeranității recunoscute. Totuși în elaborarea acestora s-a ținut cont de diferite doleanțe exprimate în memoriile și înaintate în prima jumătate a sec.XIX-lea de către reprezentanții diferitor categorii sociale din Principatele Române.

Referințe:

1. XENOPOL, A.D. *Istoria românilor din Dacia Traiană*, V.VI, 96 p.
2. DJUVARA, Neagu. *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*. București: 1989, 323 p.
3. POPA, Vasile, BEJAN, Adrian. *Instituții politice și juridice Românești*. București: 1998, 92 p.
4. Adunările Obștești din Muntenia și Moldova. Disponibil: <http://www.institutii.resurse-pentru-democratie.org/legislativul.php>
5. IONESCU, Cristian. *Tratat de drept constituțional*. București: 2003, p.481
6. OROVEANU, M. *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*. București: 1992, p.207
7. IORDACHE, Anastasie. Dominare politică sub imperativul modernizării Principatelor Române. Caracterul și scopul Regulamentelor Organice. In: *Revistă istorică*, vol.VII, nr.9-10, 1996, p.672
8. IORDACHE, Anastasie. *Principatele Române în epoca modernă. Domniile pămîntene și ocupația rusească 1821-1831*, Vol.I, București: 1996, p.204
9. IORDACHE, Anastasie. op.cit, p.204
10. PLATON, Gheorghe. Națiune și mișcare națională în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Disponibil: <http://www.history-cluj.ro/istorie/anuare/2003/gheorghe-platon.htm>
11. PLATON, Gheorghe. op.cit.
12. ȘOTROPA, V. *Proiectele de constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din Țările Române în secol. al XVIII-lea și prima jumătate a secol. al XIX-lea*. București: 1976
13. FILITTI, G. *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*. București: [f.a], p.97
14. ALEXIANU, George. *Dreptul constituțional*. București: 1926, 79 p.
15. ADĂNILOAEM, Nichita ș.a. *Unitatea națională a românilor în epoca modernă. 1821-1918*. București: 1985, p.14.
16. VÂNTU, Ion G. Primele proiecte de organizare în Principatele Române. In: *"Analele Facultății de Drept" din București*. Anul III, nr.1-2 din 1941. București: 1941, p.86-87.
17. IORDACHE, Anastasie. *Principatele Române în epoca modernă. Domniile pămîntene și ocupația rusească 1821-1831*, p.81.
18. ELIADE, P. *La Roumanie au XIX siecle*, vol.II, Paris, p.100; Apud Anastasie Iordache. Contrastul dintre

anacronic și modern în Regulamentele Organice ale Principatelor Române. In: *Academia română. Institutul de istorie "N.Iorga"*. *Revistă istorică, serie nouă*, tom. II, 7-8, iulie – august 1991, p.1.

19. IORGA, N. *Istoricul Constituției Românești*, p.51 *Apud Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*. București: 1990.

20. GHICA, Ion. *Opere, IV*, ediție Ion Roman. București, 1985, p.305.

21. IORDACHE, Anastasie. *Principatele Române în epoca modernă. Domniile pămâtenesc și ocupația rusească 1821-1831*, p. 206

22. HURMUZAKI, E. *Documente privitoare la istoria românilor; vol. XVII, corespondența diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825-1846)*, Minerva Hodoș, București, 1913, p.186

23. URICARUL, IX, Iași, 1897, p.359, 367

24. Xenopol, A.D. *Istoria românilor din Dacia Traiană*, V.VI, p.99

25. Documente privitoare la Istoria Românilor. Urmare la colecțiunea lui Ludoxiu Hurmuzachi. Supliment I, volumul V. 1822-1838. Documente adunate și coordonate de D.A. Sturdza și C.Colescu-Vartic. București: 1894, p. 43

26. Regulamentele Organice au fost semnate în casa generalului Mavcos, secretarul și ajutorul lui Pavel Kiseleff. In: *Viața și opera profesorului Ion Cantacuzino*. Disponibil: <http://www.cantacuzino.ro/ro/Istoric/viop-canta.htm>

27. PATRAȘCANU, Lucrețiu. *Un veac de frământări sociale. 1821-1907*. București: 1969, p.121.

28. FILITTI, Ioan G. *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*. București: [f.a], p.97

29. PATRAȘCANU, Lucrețiu. *Un veac de frământări sociale*, p.121. București: 1969, p.121.

30. Manualul administrativ al Principatului Moldovei. Iași: 1855, p.1.

31. IORDACHE, Anastasie. *Originile conservatismului politic din România 1821-1882*. – București: 1987, p.84.

32. GHICA, Alecu, BALȘ, Todirașcu, STURDZA, Aleco, BALȘ, Lupu (care erau membrii divanului împlinitor) , membrii divanului judecătoresc- Cantacuzino, Ion Grecianu, Ion Paladi, Ștefan Catargi, Iordache Balș, Neculai Canta, Iorgu Ghica, Vasile Beldiman, Aleco Balș și membrii divanului domnesc - mitropolitul Veniamin Costachi, episcopii Meletie Brandaburului al Romanului și Sofronie Miclescu al Hușilor, Grigoraș Sturdza, Dumitrache Sturdza, Sandul Sturdza, Mihaile Sturdza, Todirașcu Sturdza, Costache Sturdza, Toader Balș, Alecu Balș, Costin Catargi, Gheorghe Ghica, Iordachi Costachi, Vasile Hrisoverghi, Iancu Racoviță, Anastasie Bașotă, Petrache Roset – Bălănescu, Sandu Crumanschi, Grigore Ghica, Iordache Caza-cu, Costache Conache, Constantin Balș, Constantin Paladi, arhiepiscopul Varlam Sardeon, Filaret Beldiman. Ținuturile erau reprezentate prin: C.Negre, Alecu Vîrnav, Enachi Crudu, C. Miclescu, Iordache Cuza, Iordache Iamandi, Toader Silion, Iorgu Zosîm și Vasile Veisa.

33. FILITTI, Ioan G. *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*. București: [f.a], p.95

34. FILITTI, Ioan G. *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, p.96-97

35. Manualul administrativ al Principatului Moldovei, Vol.I, p.17

STATUTUL „DREPTULUI SPORTULUI” ÎN SOCIETATEA MODERNĂ ȘI GLOBALIZATĂ

Alexandru-Virgil VOICU

Prof. univ. dr. (av.), conducător de doctorat (în drept) la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova, cadru didactic asociat al Universității de Educație Fizică și Sport din București, antrenor emerit al României

Gheorghe AVORNIC

Prof. univ. dr. habilitat, Rector al Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova, Președintele Uniunii Juriștilor din Republica Moldova

Bogdan-Iosif VOICU

jurist drd., sportiv internațional

Activitatea de educație fizică și sport este considerată un fenomen social notabil. Este cunoscut faptul că nu toate fenomenele sociale sunt și juridice, dar în societatea contemporană, dreptul sportului coexistă deja cu alte ramuri de drept și, bineînțeles, este obiectul subsistemului științei dreptului (privită ca ramură a învățământului și a cercetării științifice). Motivăm afirmațiile noastre cu următoarele: criteriul pe baza căruia distingem acest fenomen social notabil ca fiind juridic este însăși juridicitatea sa care se reflectă vizibil pe plan normativ. Este cunoscut faptul că legalitatea sportivă operează în trei zone și anume: zona ordinii de stat, zona „terenului de sport”, zona structurilor și organizațiilor naționale și internaționale ale sportului. Validitatea normelor, modul specific de a exista al acestora, nu este determinată în exclusivitate de acel criteriu formal al exprimării lor într-o formă acceptată ca izvor de drept, ci rezultă din imbinarea a trei elemente: cel formal, cel de efectivitate și acela de legitimitate. Astfel, validitatea formală a normei juridice face să se nască o prezumție de legitimitate și de efectivitate constituind un element hotărâtor pentru producerea efectelor urmărite de norma respectivă.

Cuvinte-cheie: *activitatea de educație fizică, dreptul sportului, ramură de drept, știința dreptului, știința sportului.*

THE STATUS OF THE „SPORT LAW” IN THE MODERN AND GLOBALIZED SOCIETY

Sports and physical education activities are considered to be a notable social phenomenon. As it is known, not all social phenomena are also juridical ones, but in our society sports law can co-exist with other legal fields and it is already an integral part of the legal science seen as a specific area of education and research. Here are the arguments to support our view: the criterion that compels us to consider this notable social phenomenon as juridical is its juridicity itself, visibly reflected by the legal provisions. We know that sports law is applicable to three areas as follows: the area of state order, the “sports field” area and the area of national and international sports structures and organizations; the validity of the legal norms, their specificity, is not exclusively determined by the formal criterion of their being the expression of an accepted law source, but the result of three elements combined: the formal element, plus effectiveness and legitimacy. Thus, the formal validity of the juridical norm leads to a presumption of legitimacy and effectiveness that plays an essential part in the norm achieving the proposed effects.

Keywords: *Sports and physical education activities, sport law, law branch, sport science.*

Prezenta lucrare, elaborată cu multă moderație, nu este altceva decât o reaşezare a argumentelor prin care noi, un colectiv de coautori, am afirmat că dreptul sportului face parte din familia dreptului, fiind în acelaşi timp subramură, cel puţin, a două ştiinţe şi anume: a ştiinţei dreptului şi a ştiinţei sportului [1]. De ce nu am manifestat o poziţie foarte tranşantă în legătură cu calificarea dreptului sportului ca fiind o ramură de drept în economia sistemelor de drept? Pentru că, abia acum ne putem sprijini şi noi pe argumentele doctrinare transfrontaliere, altfel spus ale societăţii contemporane globalizate care, în niciun caz, nu pot exclude sportul organizat din ansamblul său.

La începutul demersului nostru iniţiat în anul 2009, în vederea motivării afirmaţiei potrivit căreia dreptul sportului este ramură şi ştiinţă a dreptului, am sugerat descifrarea conceptelor de *ideologie a dreptului* pe de o parte, şi de *ideologie a sportului*, pe de altă parte. Pentru aceasta, am sugerat parcurgerea unui scurt excurs filosofic cu privire la definirea unor concepte precum *politică*, *politic* şi *putere* [2]. Aplecându-ne cu parcimonie la lucrările unor autori, la care poate nu am fi putut avea acces în România anilor de dinainte de decembrie 1989, concluzionăm că, dreptul privit ca fenomen normativ trebuie să reprezinte şi activitatea de realizare a acestuia într-un amplu fenomen social precum este sportul. Adică trebuie promovată siguranţa juridică a tuturor participanţilor la aceste activităţi, de influenţare a comportamentului, în temeiul unor cerinţe valorice, care să vizeze deopotrivă atât valorile dreptului, cât şi valorile pozitive ale sportului, mai ales în situaţia actuală de comercializare excesivă a sportului şi devenire în instrument excesiv al manipulării politice [3], care poate duce la legitimarea comportamentelor ilicite pe „terenul de sport” şi conex acestuia [4].

Recunoscându-se faptul că dreptul sportului s-a constituit ca ramură de drept distinctă (şi) în sistemul

de drept al României vom putea „potenţa sarcinile de cercetare ştiinţifică atât în planul teoretic general, cât şi în planul cunoaşterii sectoriale”, deoarece în condiţiile globalizării „juriştii, nu-şi mai pot permite luxul abordărilor realizate doar din perspective strict locale” [5].

Ştiinţa juridică trebuie să consoneze cu celelalte ştiinţe sociale. Ea nu are o competenţă exclusivă asupra unor adevăruri ce privesc adevărul juridic, ci trebuie să recunoască aspecte de ”competenţă concurentă”. Ştiinţa dreptului are nevoie acum de abordări inter- şi pluridisciplinare, în special, cu ştiinţa sportului. În cazul nostru, realizarea dreptului, în legătură cu toate aspectele, care privesc securitatea juridică a tuturor participanţilor la activităţile sportive, reclamă considerarea recunoaşterii statutului de ramură de drept şi ştiinţă juridică de ramură a *dreptului sportului*. „Sportul este un fenomen social şi economic în continuă dezvoltare, cu o contribuţie importantă la obiectivele strategice ale Uniunii Europene referitoare la solidaritate şi prosperitate. Idealul olimpic de dezvoltare a sportului în vederea promovării păcii şi înţelegerii între naţiuni şi culturi, precum şi a educaţiei celor tineri, s-a născut în Europa şi a fost susţinut de Comitetul Olimpic Internaţional şi de Forul Olimpic European. Sportul îi atrage pe cetăţeni, dintre care majoritatea participă în mod regulat la activităţi sportive. Acesta generează valori importante precum: spiritul de echipă, solidaritatea, toleranţa şi fair play-ul, contribuind la dezvoltarea şi împlinirea personală. De asemenea, sportul promovează contribuţia activă a cetăţenilor UE la consolidarea societăţii. Comisia recunoaşte rolul esenţial al sportului, mai ales la momentul de faţă, când este necesar să se apropie de cetăţeni şi să se ocupe de aspecte de care aceştia sunt direct interesaţi. Cu toate acestea, sportul se confruntă cu pericole şi provocări nou apărute în societatea europeană, precum presiunea comercială, exploatarea tinerilor sportivi, dopajul, rasismul,

violența, corupția și spălarea banilor”(Cartea Albă a sportului, Introducere, alin.1-3).

Statul democratic trebuie să facă din *spiritual* și *cultură* un scop principal al activității sale. Democrația fără cultură înseamnă dezastru. **Revoluțiile politice** trebuie să deschidă calea **revoluțiilor sociale** – „*revoluția politică schimbă o formă de guvernământ, modifică instituții, dar nu transformă elementele vieții obișnuite și nu modifică raporturile dintre clase sau grupe sociale – aceasta o face numai revoluția socială*” [6]. Revoluția socială trebuie să vizeze respectul normelor sociale, inclusiv al normelor juridice și realizarea acestora. Raportul dintre declararea legii și efectivitatea ei (activitatea de executare și respectare a legilor) constituie un reper apreciativ al existenței statului de drept. Existența și realizarea dreptului în activitatea sportivă reprezintă unele din condițiile, care asigură ordinea publică națională și internațională, mai ales în condițiile sistemelor juridice globalizate, care încorporează reglementări cu privire la activitatea sportivă.

Cultura, implicit cea juridică, are și rolul de a preveni conduitele ilicite, inclusiv în activitatea de educație fizică și sport. Desfășurarea activităților sportive (cu implicarea atât a participanților activi, cât și a celor pasivi) nu are drept scop de a se constitui mediu al violenței, cauzator de prejudicii.

Altfel, sportului nu i s-ar atribui un important rol de socializare. Considerându-se că sportul contribuie la educația civică, s-a mers până acolo, încât acesta a fost definit ca fiind „procesul prin care indivizii devin participanți în societatea lor...”. Sportul fiind „o activitate fizică instituționalizată, cu elemente de competiție, în care performanța fizico-psihică este importantă în final, iar participarea este guvernată de reguli care își au rădăcinile în organizarea sportivă oficială” [7].

În legătură cu existența unei ramuri de drept, doctrina de specialitate apreciază că obiectul reglemen-

tării (specificul relațiilor sociale) reprezintă criteriul obiectiv de formare a ramurii de drept, iar metoda - criteriul subiectiv, determinat de voința legiuitorului, respectiv interesul puterii politice aflate la conducerea societății [8].

Dreptul sportului și-a validat apartenența la sistemele de drept ale statelor dezvoltate economic și politic ale Uniunii Europene. De asemenea, pentru a putea fi interlocutori valabili în viața sportivă a societății moderne globalizate suntem parte a unor convenții internaționale, ce țin de activitatea sportivă.

În cele ce vor urma vom argumenta faptul că sportul, considerat fenomen social notabil, se reflectă vizibil și pe plan normativ juridic. În legătură cu sistemul actelor normative care reglementează activitatea de educație fizică și sport, în lucrarea noastră din 2009, publicată în I.S.J.L., am precizat următoarele [9]: „Legalitatea trebuie să emane atât de la structurile internaționale ale sportului, cât și de la dreptul pozitiv al unei țări. Numai astfel, valorile umane, interesele legitime ale participanților la activitățile sportive organizate, vor avea garanția protecției prin forța de constrângere a statului. Și nu în ultimul rând garanția că sensul dezvoltării sportului nu se va abate de la respectul principiilor care l-au consacrat”. Activitatea sportivă organizată, subordonată unor organizații de drept public sau privat înființate în acest scop, este ținută de a respecta, atât prevederile regulamentelor interne și ale structurilor internaționale ale sportului, cât și ordinea juridică statală (care include și prevederile acordurilor internaționale la care România este parte sau a aderat). Că respectul normelor juridice aparținătoare unui anumit sistem de drept – o obligație la care sunt ținuți toți resortisanții săi, este un fapt ce nu mai comportă discuții. Aceeași problemă se pune, firește, și referitor la legalitatea sportivă. Este un fapt recunoscut că relațiile juridice, în domeniul sportului, îmbină întotdeauna în cadrul lor, atât ordinea sportivă, cât și ordinea de

stat [10], al căror echilibru variază în funcție de stat și regimuri politice. Legalitatea sportului se identifică în interiorul a trei zone: *zona ordinii de stat, zona terenului sportiv, zona instituției sportive*.

Zona ordinii de stat sau *zona logisticii*, cea care se referă la administrarea mijloacelor economice ale sportului și la problematica răspunderii juridice sub diferitele ei forme (penale, administrative, disciplinare și/sau materiale, civile delictuale sau contractuale, comerciale etc.) ceea ce conferă subiecților de drept, din raporturile juridice respective, garanția protecției drepturilor subiective prin forța coercitivă a statului. În această zonă, legalitatea statului ocupă tot sau aproape tot terenul. Având în vedere că cetățenii beneficiază de drepturile și libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi (art.15 alin.1 din Constituția României), ca de pildă cele care privesc dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la învățătură, implicit dreptul de a participa sau a desfășura activități sportive sunt garantate atât de legea fundamentală a țării, cât și de pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului (art.20 din Constituția României). Ordinea de stat încorporează și normele aparținătoare acordurilor internaționale la care noi am aderat și au obiect activitatea sportivă. Din aceste tratate europene amintim *Convenția Europeană privind violența și ieșirile necontrolate ale spectatorilor cu ocazia manifestărilor sportive, în special la meciurile de fotbal; Convenția Anti-Doping, Charta europeană a sportului și Codul eticii sportive, Rezoluția Parlamentului European din 29 martie 2007 privind viitorul fotbalului profesionist în Europa etc.* În acest sens, un impact semnificativ l-a avut intrarea în vigoare a *Cărții Albe a Sportului*, elaborată de Comisia Europeană la data de 11 iulie 2007 [11], al cărui text a fost adoptat de Parlamentul European (8 mai 2008, Bruxelles) – dobândind forță juridică odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea

Europeană și a Tratatului de Instituire a Comunității Europene, la data de 1 decembrie 2009, Codul Mondial Anti-Doping (The World Anti-Doping Code) [12, 13], Statutul Comitetului Olimpic Internațional etc. Referitor la Codul WADA care va intra în vigoare la 1 ianuarie 2021, se motivează rațiunea elaborării și revizuirii permanente a acestui cod [14].

Zona terenului sportiv, a confruntării, izolată în unitatea sa de timp, loc și scop, este *zona de densitate maximală a sportului*, unde ordinea sportivă pare să dețină monopolul.

Aici, regulamentul sportiv este factorul principal, sau chiar domnește în exclusivitate, datorită faptului că, fără el nu există competiția. Învingătorul câștigă întotdeauna și datorită regulamentului, iar adversarul său, într-un anumit fel, este învins și de regulament. Legalitatea statului nu are de ce să intervină, decât în condițiile în care, în timpul desfășurării activităților sportive, s-ar încălca nu doar reglementările sportive, ci și normele generale ale dreptului cu caracter imperativ, de pildă, s-ar cauza prejudicii prin fapte ilicite, prin abateri de la regulamentele specifice acestor activități. Sunt greu de delimitat zonele în care operează legalitatea statului, legalitatea terenului sportiv, precum și legalitatea structurilor internaționale ale sportului. Aceeași problemă se pune și atunci când, trebuie făcută distincția dintre cei doi termeni - *răspundere* și *responsabilitate*, în contextul generat de consecințele pe care individul le suportă ca rezultat al unor conduite neconforme cu normele sociale. Legalitatea de pe terenul de sport se află la confluența celorlalte două zone, interferând mai mult sau mai puțin cu ele, în funcție de specificul activităților sportive. Asemenea constituirii normelor de drept, și constituirea *regulilor de joc* (înțelese ca norme care reglementează activitățile sportive, atât cele desfășurate în timpul competițiilor sportive, a demonstrațiilor și manifestațiilor cu astfel de caracter, cât și a celor care le pregătesc pe acestea,

adică în timpul antrenamentelor sportive), ar trebui să satisfacă cerința, de a apăra drepturile subiective ale participanților, și nu în ultimul rând, garanția că, aceste activități nu vor perturba ordinea și regulile de conviețuire socială. În sensul celor afirmate, putem porni de la accepțiunea pe care unii autori o atribuie termenului de *drept*, considerat ca fiind nu numai o totalitate de norme, ci și o totalitate de concepte, care permit transpunerea în drept a cerințelor de fond ale vieții sociale. De asemenea, și de la interpretarea filozofică a termenului de drept care, presupune existența unei acțiuni interne, care delimitează ceea ce este just, sau injust, în sfera afectivă a indivizilor.

În procesul de elaborare a *regulilor de joc*, valorizarea reprezintă o operație complexă, al cărei rezultat depinde de poziția pe care se situează *legiuitorul* și care exprimă voința comunității sportive. În activitățile sportive, trebuie să ocrotite și promovate valori ca de pildă: viața, sănătatea, integritatea corporală, demnitatea, dreptatea, echitatea, libertatea etc.

Apărarea și promovarea valorilor juridice atribuite activităților sportive sunt apărare de normele juridice, pe când valorile morale cad sub incidența normelor morale. Legătura dintre valorile juridice și cele morale subzistă și datorită faptului că, de cel mai multe ori, valorile morale constituie suportul, fundamentul valorilor juridice. Aceeași relație, la rândul ei, se constituie și în sfera normelor morale și a celor juridice. În activitatea sportivă, datorită mai multor motive, conduita imorală poate atrage după sine și răspunderea juridică. Responsabilitatea, astfel, va fi asociată cu răspunderea, goana după performanță, fie cea din sportul de înaltă performanță, fie chiar din celelalte forme de practicare ale activităților sportive, putând determina conduite ilicite cu un grad mai mare sau mai mic de pericol social. *Regulile jocului* nu-și pot găsi aplicabilitate practică și viabilă, dacă sunt rupte de ansamblul celorlalte norme. Cunoașterea sistemului de drept, este necesară și pentru cei

care elaborează *regulile jocului*. Imperativul *Nemo censetur ignorare legem* se impune și domeniului sportului.

Regulile jocului se constituie, de obicei, independent de voința statală. Ele se constituie, “nu ca urmare a unei decizii unilaterale a membrilor unei comunități ci, ca expresie a consimțământului acestora”. Așa dar, regula de joc reprezintă declarația oficială a acestui consimțământ. Regulile de joc astfel constituite, sunt în același timp și declarația făcută de autoritatea unei comunități sportive asupra a ceea ce membrii săi și-au dat consimțământul și vor putea asigura certitudinea („legal certainty”) că vor fi garantate drepturile subiective aparținătoare participanților din activitatea sportivă [15].

Marea diversitate a activităților sportive a impus reglementări diferite. Conduita sportivilor, regulile de care sunt ținute, ceea ce este permis sau interzis, diferă de la sport la sport. La fel și valoarea și/sau semnificația unei conduite. Astfel, abținerea generală de a nu lovi cu pumnii este ținută de a fi respectată în aproape toate disciplinele sportive. Dar ea nu este respectată, desigur, în cazul boxului, kickboxingului, în unele din artele marțiale etc. De asemenea, *placajul din rugby*, legal în acest sport, este penalizat extrem de sever în fotbal.

Regula trebuie respectată de cei implicați, cu atât mai mult cu cât ei și-au dat consimțământul la riscul ce poate interveni în urma participării la asemenea activități.

Comunitatea sportivă prevede toate mijloacele necesare pentru a apăra interesele (scopul) în vederea cărora au fost instituite regulile. Operează sancțiunea de la formele cele mai ușoare, până la eliminare, sau suspendare. Sancțiunea este dictată de arbitru. Regula de joc este, totodată, o normă care impune și conduita arbitrului. În cazul în care se creează un prejudiciu, prin depășirea limitelor regulamentului, se poate angaja și răspunderea arbitrului.

Regulamentele cuprind reglementări care privesc dimensiunile terenului de joc, condițiile de validitate ale participării la competiții, echipamentul sportivilor, reguli de desfășurare ale jocurilor sau competiției (reguli care obligă la o conduită corectă, reguli ce impun atacul, reguli ce obligă la o anumită ordine a rotației jucătorilor - de pildă, în volei, durata și desemnarea învingătorului etc.), abaterile de la regulament, sarcinile arbitrilor, sancțiunile pentru abaterile de la regulament interdicția de a folosi substanțe dopante și tehnici (asimilate dopingului) interzise. În statutele federațiilor sportive încep a fi inserate măsuri, care să prevină și să combată abaterile de la regulile pariurilor sportive, practica aranjării meciurilor și rezultatelor sportive, se învederează existența corupției în sport, spălarea banilor prin sport etc.

Se cunoaște că, *regulile jocului*, pe lângă funcția de asigurare a certitudinii juridice, trebuie să asigure echitatea și să facă jocul interesant. Această a treia funcție *de a face ca jocul să fie interesant*, oferă dinamicitatea, spectaculozitatea activității sportive. Schimbarea regulilor, oricare ar fi motivul care o determină, nu poate, și nu are voie să excludă sau să limiteze conținutul celorlalte funcții.

De fapt, prevederile unui anumit regulament sportiv nu vor putea fi modificate unilateral de o echipă, club sau federație sportivă. Federația sportivă va putea modifica astfel de prevederi, numai dacă disciplina sportivă pe care o coordonează are un caracter local. În toate celelalte cazuri, modificările *regulilor jocului*, vor fi de competența Federațiilor Internaționale, a Uniunilor Federațiilor Internaționale și în cazul disciplinelor sau al jocurilor care fac parte din marea familie a sporturilor olimpice, de Comitetul Olimpic Internațional. Acest lucru conferă protecția împotriva ingerințelor altor interese (de natură patrimonială, a unor anumite politici etc.), de manifestări de fanatism și șovinism sportiv etc., care pot altera valorile etice ale sportului.

Astfel privite, *regulile jocului*, pot contribui la realizarea unei educații civice, bază a unei reale democrații. Regulile jocului au atât caracter juridic, cât și caracter moral. Aceste norme, cu caracter mixt, care sunt operante în zona de densitate maximală a sportului, trebuie să fie respectate de toți participanții. Abaterile de la ele sunt sancționate obligatoriu atât de arbitri, cât și de forurile conducătoare ale acestor domenii de activitate. Astfel, pe terenul sportiv, vom avea și *responsabilitate*, dar și *răspundere*.

Dacă recunoaștem că sistemul de drept ar putea încorpora și instituția relațiilor juridice operante pe terenul sportiv, cunoscând faptul că, pe *terenul sportiv*, operează de drept, atât *legalitatea statului* cât și *legalitatea* structurilor sportului, și că obiectul reglementărilor juridice ale acestui fenomen social notabil este deja bine definit, putem afirma că dreptul sportului se poate impune ca o ramură de drept de sine stătătoare. Această ramură încorporează relații sociale speciale, care vor fi reglementate de norme juridice aparținătoare unor diferite ramuri de drept, dar și de normele unor organizații sportive neguvernamentale, ce au primit investitura legitimității și legalității. În sprijinul acestei afirmații, preluăm din teoria modernă a dreptului că validitatea formelor, modul specific de a exista al acestora nu este însă determinată numai de criteriul formal al exprimării lor într-o formă acceptată ca izvor de drept, ci rezultă din îmbinarea a trei elemente: cel formal, cel de efectivitate și cel de legitimitate. Validitatea formală a acestor reguli de joc face să se nască o prezumție de legitimitate și de efectivitate, constituind un element hotărâtor pentru producerea efectelor urmărite de regula respectivă [16]. Răspunderea juridică poate fi angajată, în anumite situații, și în sarcina celor care, prin conduita lor, *se abțin* de la sancționarea abaterilor de la regulamentele sportive.

În fine, între cele două zone, există *zona instituției sportive*, zonă complexă, eterogenă în care ac-

ționează structurile internaționale. Fiecare unitate elementară, federație, CIO (Comitetul Olimpic Internațional), ACNO (Asociația Comitetelor Naționale Olimpice), asociație continentală a CNO (Comitet Național Olimpic), ASOIF (Asociația Federațiilor Internaționale Olimpice de vară), AIWF (Asociația Federațiilor Internaționale Olimpice de iarnă), ARISF (Association of the Recognized International Sports Federations), AGFIS (Asociația Generală a Federațiilor Internaționale a Sporturilor) etc. își găsește locul aici. Ea se organizează și funcționează, stabilindu-se material și juridic pe teritoriul unui stat (de exemplu: Tribunalul de Arbitraj al Sportului cu sediul la Lausanne [17]).

Structurile internaționale ale sportului (structura fiind, de fapt, un ansamblu alcătuit dintr-o serie de fenomene solidare, astfel încât fiecare dintre ele depinde de celelalte și nu poate fi ceea ce este decât în cadrul și datorită relațiilor sale cu acestea) au două caracteristici și anume: sunt *organizații neguvernamentale* și au primit o *investitură sportivă*. Dezvoltarea extraordinară a sportului contemporan, pe mari arii geografice, a determinat creșterea numărului de participanți și înființarea de noi organizații sportive. Înființarea acestor noi organizații sportive a avut și are drept consecință, împovărarea structurilor internaționale ale sportului. Acest fapt atrage după sine o mulțime de întrebări. Una, dintre acestea, ar fi: ce loc au ocupat și pot ocupa structurile internaționale ale sportului în organizarea juridică și economică a lumii în care ele acționează? Răspunsul la această întrebare nu poate fi dat numai în măsura în care identitatea instituțională a acestor structuri se raportează la atributele de *legitimitate* și *legalitate*.

Este de neîgăduit faptul că zonele de legalitate sportivă – zona terenului sportiv și zona structurilor internaționale ale sportului pot fi, așa cum de altfel sunt deja calificate *domeniu/ramura de drept Lex Sportiva*. Dar, *Lex sportiva* este într-o indisolubilă

relație cu zona ordinii de stat a României care are, mai nou, cel puțin, o dimensiune europeană – vizând, în parte, principiile Dreptului Uniunii Europene. Și dacă ne referim la principiile dreptului în sfera de aplicare a domeniului sportului, și aici poate opera afirmația potrivit căreia: „În funcție de sfera de aplicare, principiile sunt clasificate în principii fundamentale ale dreptului în ansamblul său, numite și principii constituționale sau principii generale ale dreptului (*generalia iuris principia*), și principii de ramură, proprii anumitor ramuri *sau mai degrabă anumitor domenii ale dreptului (specialia/particularia iuris principia)*. Nu există un text de lege care să enumere, în mod complet, cele două categorii de principii, ele fiind deduse pe cale de interpretare de către autori, fie teoreticieni ai dreptului (în general), fie specialiști în anumite arii ale acestuia” [18]. Ar fi de discutat dacă o *Lex specialia*, generatoarea principiului *specialia generalibus derogant* - adagiul latin exprimând regula potrivit căreia clauzele (dispozițiile) speciale derogă de la cele generale, în vreme ce acestea din urmă nu sunt susceptibile să deroge de la cele dintâi, poate să aibă aceeași forță juridică de înlăturare a principiilor dreptului în instanțele colaterale instanțelor de drept comun, în cazul nostru Tribunalul de Arbitraj al Sportului de la Lausanne, care arbitrează litigiile privind cazurile de dopaj în sport potrivit reglementărilor Codul Mondial Anti-Doping intrat în vigoare în anul 2015 [19].

Potrivit Cărții Albe (a UE) a Sportului, se recunoaște specificitatea relațiilor juridice caracteristică sportului. *Specificitatea sportului* se referă la acele reglementări care privesc regulamentele de joc, sau reglementările din zona terenului sportiv, care au sancțiunile lor proprii și nicidecum la acapararea sancționatorie, ca obiect al instanțelor sportive, a litigiilor care privesc drepturile fundamentale ale omului. Specialiștii din domeniul sportului, confrunțați nemijlocit cu nenumărate probleme în ce privește

judicata morală, responsabilitățile și iresponsabilitățile organismelor sportive și a celor care desfășoară activități conexe acestora, par din ce în ce mai interesați în a-și forma o viziune concretă și coerentă în acest domeniu. Potrivit celor prezentate se afirmă că sportul, și cel olimpic, s-a profesionalizat și comercializat excesiv. În acest sens putem răspunde că și activitățile profesionale sportive înțelese în termenii Noului Cod Civil român, și nu numai, trebuie să se supună reglementărilor juridice. Apoi, potrivit noilor interpretări ale dreptului privind conceptul de *etică* este necesar să menționăm următoarele: Imperativele de *eficiență* și *eficacitate* ale demersului profesional al celor implicați în sport trebuie a fi însoțite și de imperativul *legalitate* (în acord cu comandamentele eticii juridice a sportului, implicit ale profesiei sportive și conexe acestora). Am făcut referire la conceptul de „etică juridică” [20] – comandament ce trebuie impus tuturor profesioniștilor implicați în activitățile sportive. Astfel, „conceptul de *etică*, și cu atât mai mult cel de *etică juridică*, este polisemantic. Studiarea eticii juridice, ca parte a eticii aplicate, constituie un imperativ nu numai pentru știința dreptului, ci și pentru filosofia morală. Din aceste considerente, „filosofia morală a fost marcată, în ultimii ani, de dezvoltarea singulară a subdomeniului ei cunoscut sub denumirea de „etici aplicate” [21]. Cercetarea eticii juridice, parte a eticii profesionale, se află într-o fază incipientă în România și nu numai. Așa se explică interesul foarte scăzut, al profesioniștilor (sportivi, antrenori, medici etc.), al presei, al politicienilor, al celor care au încremenit valorile sportului în societatea antică [22]. Este adevărat că suntem în prezența unor posibile interpretări ce nu ar responsabiliza faptele de malpraxis ale profesioniștilor, pentru că se invocă existența unor coduri de etică ale unor anumite profesii, inclusiv sportive – toate în interesul întârzierii angajării instituției răspunderii juridice. Astfel, în timp ce etica reprezintă un produs

al conviețuirii într-o comunitate, cuprinzând norme de conduită, care nu sunt produsul unor organisme statale și, pe cale de consecință, încălcarea lor nu poate fi sancționată de stat, dreptul, ca ansamblu de norme juridice, este produsul direct al voinței statale, a căror încălcare atrage aplicarea unor sancțiuni din partea statului. Pornind de la situația dată, în care cele două concepte sunt separate total, este foarte greu de definit un concept *mixt*, hibrid, care să fie denumit *etică juridică*, deoarece, eticul și juridicul, în esență, se deosebesc. Faptul că normele juridice trebuie să fie *drepte*, echitabile și, de aceea, pătrunse de valorile etice, morale, nu înseamnă că ele vor fi și norme etice, după cum normele etice, prin valorile importante pe care le protejează și a căror încălcare va atrage tot o sancțiune (morală, de astă dată), nu înseamnă că țin de domeniul dreptului [23]. În analiza conceptului de *etică juridică*, va trebui să se aibă în vedere și conținutul noțiunii de „*deontologie*” – în care se evidențiază normele etice, morale, juridice, tehnice, reguli la care este ținută exercitarea oricărei profesii [24].

Din lucrare se desprinde concluzia potrivit căreia dreptul sportului s-a constituit ca o ramură distinctă și în sistemul de drept al României, precum și subramură a științei dreptului și a științei sportului. Noul statut al dreptului sportului în România, și de pretutindeni, va potența sarcinile de cercetare științifică atât în planul teoretic general, cât și în planul cunoașterii sectoriale, favorizând astfel realizarea dreptului în domeniul specific adică, încadrarea domeniului educație fizice și sportului în contextul și în rigorile unei conduite civilizate, de cea mai înaltă moralitate, dar și de strictă *legalitate* și *responsabilitate*. Este cunoscut faptul că sportul reflectă valorile societății care-l generează și nu se poate abate de la valorile statului/statelor de drept.

Propunem universităților formarea competențelor în legătură cu domeniul dreptului sportului atât

în cadrul facultăților de drept, cât și însușirea culturii juridice de către studenții facultăților de educație fizică și sport. Programele de studii denumite „dreptul sportului” sunt deja o preocupare importantă a universităților de pretutindeni [25].

Referințe:

1. VOICU, A.V., FILDAN, S., VOICU, B.I., Sports law – a legal field and a branch of the science of law and of sports science (Dreptul sportului – ramură de drept și subramură a științei dreptului și a științei sportului), *The International Sports Law Journal*, The Hague, The Netherlands, 2009, vol. 3-4, pp. 50-59.

2. JUDE, I., *Paradigmele și mecanismele puterii. Kralologia – o posibilă știință despre putere*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2003, p. 5); Bernard Denni, Patrick Lecomte, *Sociologia politicului*, Vol. 1., Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2004, p. 29-36; Craiovan, I., *Tratat de Teoria generală a dreptului*, Ediția a II – revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 214.

3. A se vedea, MARȚIAN, I., *Structura acțiunii politice*, Editura Multimedia, Arad, 1997, p. 80 și urm.

4. Pentru dezvoltări mai ample a se vedea: The 1984 Olympic Scientific Congress Proceedings, Volume 7, Sport and politics, Gerard Redmond Editor, Human Kinetics Publishers, USA, 1986 – Chapter I. *Clumpner, Roy A., Pragmatic Coercion: The Role of Government in Sport in the United States*; Chapter 5 *Riordan James W., Politics of Elite Sport in East and West*.

5. POPA, N., *Teoria generală a dreptului*, Ediția a III – a Editura C.H.Beck, București, 2008, p.11.

6. PETRE, Andrei, *Filosofia valorii*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 380 și urm.

7. COAKLEY, J., *Sport in society*, Times Mirror-Mosby College Publ., St. Louis, 1990.

8. CRAIOVAN, I., op. cit., p. 398

9. VOICU, A.V., *Răspunderea civilă delictuală cu privire specială la activitatea sportivă*, Editura Lumina Lex, București, p. 98-106.

10. ALAPHILIPPE, F. (Centrul de Drept și Economie a Sportului, Facultatea de Drept și Științe Economice din

Limoges, Franța), „Sport...mileniul trei”, cap. „Legitimitatea și legalitatea structurilor internaționale ale sportului” Sante-Foy, Presses de l’ Univ. Laval, Canada, 1991, 505-512.

11. A se vedea: SOPHIE, Cuendet, *The EU Commission’s White Paper on Sport: An Official Coherent, Yet Debated Entrance of the Commission in the Sports Arena*, Special Addendum to ISJL 2007/3-4.

12. Codul Mondial Anti-Doping a fost adoptat pentru prima dată în 2003 și a intrat în vigoare în 2004. Ulterior a fost modificat de trei ori, intrând în vigoare succesiv la 1 ianuarie 2009, la 1 ianuarie 2015, la 1 aprilie 2018 (modificări de conformitate). Codul Mondial Anti-Doping din 2021, revizuit, va intra în vigoare de la 1 ianuarie 2021.

13. Prin semnarea, la data de 22 iunie 1994, de către Președintele Comitetului Olimpic Internațional (IOC), președinții Asociației Federațiilor Jocurilor Olimpice de Vară, Asociației Federațiilor Jocurilor Olimpice de Iarnă și Asociației Comitetelor Olimpice Naționale a „Acordului privind constituirea Consiliului Internațional de Arbitraj Sportiv”, cunoscut și ca „Acordul de la Paris” s-a creat CIAS și s-a configurat noua structură și organizare a TAS/CAS.

Preambulul Acordului arată că părțile au decis prin acord comun să creeze o Fundație pentru arbitrajele internaționale sportive denumită Consiliul Internațional de Arbitraj Sportiv, sub egida căruia TAS va fi plasată. Consecința imediată a semnării acestui acord s-a materializat prin faptul că toate Federațiile Olimpice Internaționale și mai multe Comitete Olimpice Naționale au recunoscut jurisdicția TAS și au inclus în statutele lor o clauză de arbitraj care deferă litigiile, potrivit competențelor materiale, TAS/CAS. Scopul CIAS este acela de a facilita rezolvarea disputelor sportive prin intermediul arbitrajului sau medierii și de a proteja independența TAS și drepturile părților implicate.

Drept urmare a Conferinței Mondiale privind Dopajul în Sport (martie 2003), Mișcarea Olimpică și mai multe guverne au promulgat Codul Mondial Anti-Doping. În Partea I din Codul Mondial Anti-Doping, prin art. 13, s-a dispus expres cu privire la competența Curții de Arbitraj Sportiv de la Lausanne privind litigiile în legătură cu dopajul în sport.

Astfel, și Curtea Constituțională a României a constatat că, în domeniul dopajului în sport, Curtea de arbitraj sportiv de la Lausanne funcționează ca o instanță

disciplinară, în special după adoptarea Codului Mondial Anti-Doping, care, în acest caz, conferă competență directă acestei instanțe – Curtea a constatat că nu poate fi reținută critica potrivit căreia dispozițiile de lege criticate contravin prevederilor constituționale ale art.20, 21, 124 și 126. „Pentru considerentele expuse mai sus, în temeiul art. ...Curtea Constituțională, în numele legii, a decis că „Respinge, ca neîntemeiată, excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.61 din Legea nr. 227/2006 privind prevenirea și combaterea dopajului în sport, excepție ridicată, din oficiu, de Curtea de Apel, Cluj - Secția comercială, de contencios administrativ și fiscal în Dosarul nr.131/33/2011. Definitivă și general obligatorie. Pronunțată în ședința publică din data de 29 mai 2012”.

14. FUNDAMENTAL RATIONALE FOR THE WORLD ANTI-DOPING CODE, Anti-doping programs seek to preserve what is intrinsically valuable about sport. This intrinsic value is often referred to as “the spirit of sport.” It is the essence of Olympism, the pursuit of human excellence through the dedicated perfection of each person’s natural talents. It is how we play true. The spirit of sport is the celebration of the human spirit, body and mind, and is reflected in values we find in and through sport, including: Health; Ethics, fair play and honesty; Excellence in performance; Character and education; Fun and joy; Teamwork; Dedication and commitment; **Respect for rules and laws**; Respect for self and other participants; Courage; Community and solidarity; **Athletes’ rights as set forth in the Anti-Doping Charter of Athletes’ Rights.**

Doping is fundamentally contrary to the spirit of sport and the protection of Athletes health and right to compete on a doping free level playing field.

To fight doping by promoting the spirit of sport, the Code requires each Anti-Doping Organization to develop and implement education and prevention programs for Athletes, including youth, and Athlete Support Personnel.

15. SHINJI, Morino, Facultatea de Educație Fizică, Universitatea Chukyo, Toyota, Japonia, “Sport...mileniul trei”, op.cit., în cap. „În căutarea excelenței: revoluție, probleme și valori”, *Analiza funcțiilor și structurilor regulilor jocului*, p.621-628.

16. Prof.dr., dr.h.c. Ion CRAIOVAN, Președintele Asociației Române de Filosofie a Dreptului: Este necesară

„creșterea vizibilității conceptului de cunoaștere juridică integrativă în doctrina juridică (și în știința dreptului – n.n. Voicu, A.V.), precizarea notelor sale definitorii și a efectivității sale.... Dreptul - ca sistem normativ specific și obiect de cunoaștere complex este pus în relație cu teza că orice singur mod de a înțelege un fenomen complex este insuficient. ... Sunt relevate unele perspective de abordare care sunt inerente cunoașterii dreptului și care au generat evolutiv multiple paradigme în cunoașterea dreptului precum: normativă, conceptuală, comportamentală, morală, culturală, hermeneutică, comunicațională, postmodernă, informatică ș.a. Sunt evocate tensiuni și conflicte în cunoașterea juridică din perspectiva configurării unor domenii și a trasării unor granițe, cu accent pe aspecte epistemologice precum: dogmatismul, exclusivismul, ignorarea reciprocă, boicotul, blocajul sau refuzul conlucrării epistemologice...Operaționalizarea conceptului de cunoaștere juridică integrativă solicită, printre altele: cultivarea frontierelor epistemologice ca „închideri care deschid”, conectarea de abilități cognitive din mai multe surse și experiențe, perspective și contexte: acceptarea pluralismului epistemologic, inclusiv a concertării paradigmatelor contrastante, estomparea exclusivismului, potențarea punților de legătură, inițierea unor restructurări și fuzionări, coordonând o anumită meta-înțelegere pentru soluționarea eficientă a unor probleme complexe ale demersului juridic... Sunt prezentate câteva considerații privind abordarea integrativă în aria disciplinei universitare *teoria generală a dreptului*, și de ce nu a dreptului sportului (n.n. Voicu A.V.)”. De fapt, *dreptul* este o complexitate organizată care interacționează și este integrat altor complexități organizate ale socialului: economicul, organizarea socială, politicul, culturalul, comunitatea umană, subsistemul informațional ș.a. Toate acestea au o dimensiune juridică și conferă dreptului la rândul lor dimensiuni specifice; ca atare, schimbarea oricărei componente subsistemice influențează asupra tuturor subsistemelor și duce la schimbarea întregului sistem social și invers, schimbarea oricărui element depinde de toate celelalte elemente ale sistemului. În calitate de complexitatea organizată, juridicul se configurează ca sistem, în raport cu criteriul juridicității, într-o geometrie variabilă, însă în raport cu spațiul și timpul istoric - cu o comunitate umană, cu un anume tip de sistem social - și

conține subsisteme ca instituția juridică, ramura de drept, ordini juridice diferite, fără a fi însă reductibil la dimensiunea normativă, incluzând și subsisteme evenimentiale (faptele juridice), relaționale (relații juridice), ideatice (idei, concepții, teorii juridice...)” *Cunoașterea juridică integrativă*, Comunicare prezentată la Congresul mondial de filosofie a dreptului și filosofie socială, Frankfurt pe Main, 2011, cuprinsă și în volumul *Gânduri juridice - Rememorări doctrinare la 70 de ani*, Universul juridic, București, 2017, p.149-155.

17. A se vedea Blackshaw Ian S., Siekmann Robert C.R., Soek Janwillem – *The Court of Arbitration for Sport 1984-2004*, T.M.C. ASSER INSTITUUT – ASSER International Sports Law Centre, The Hague, 2006; Court of Arbitration for Sport (CAS)-Tribunal Arbitral du Sport (TAS), Code of Sports-related Arbitration Mediation Rules, en forceas from 22 November 1994, 3rd edition January 2004; Jura Cristian, Tribunalul pentru Arbitraj Sportiv și Codul pentru Arbitraj Sportiv – comentat și adnotat, Editura C.H. Beck, București, 2015.

18. MARIAN, Nicolae, *Drept civil. Teoria generală. Vol. I. Teoria dreptului civil*, Editura Solomon, București, 2017, p. 236. A se vedea: Colectiv de autori, sub coordonarea Prof. dr. Kee-Young YEUN, *Sport Law – Present and Future*, autor Dimitrios Panagiotopoulos, „Fields of research and Implementation of Sports Law: Sports Law Categories”, Editura Chaek Yearn, Seoul, Republic of Korea, 2018, p. 3-17; Klaus Vieweg, „Lex Sportiva and the Fairness Principle”, p. 18- 31, Alexandru-Virgil VOICU, Reka Kis, „Relevant Aspects the legal Protection

of Sports Creations in the European Union”, p. 467-476; Timothy Davis, „What is Sports Law”, Marquette Sports Law Review, Article 7, Marq. Sports L. Rev. 211 (2001) Available at: <http://scholarship.law.marquette.edu/sportslaw/vol11/iss277>

19. A se vedea: VOICU, A.V., AVORNIC, Gh., BUDIȘAN, C., *Critical considerations concerning the impunity of the regulations of the World Anti-Doping Code and its subordinates in relation with the values of contemporary – from Romania and all over the world*, lucrare prezentată la cel de-al 24 Congres al IASL, Atena, 02-03. Nov. 2018, publicată în Pandektis - International Sports Law Review, Vol. 12, Issues 3-4, 2018, Atena, Grecia.

20. SIBANA, Al. „Despre etica juridică a practicienilor din domeniul dreptului” în Ion Copoeru, Nicoleta Szabo - Coordonatori, *etică și cultură profesională*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008, p.192-197.

21. SIBANA, Al., op. cit., p.192, cu trimitere la Ion Copoeru, Nicoleta Szabo, *Dileme morale și autonomie în contextul democratizării și al integrării europene*, Casa Cărții de Știință, 2004, p. 8.

22. Idem, cu trimitere la Ion Copoeru, Nicoleta Szabo, op.cit., p. 8.

23. Idem, p. 193.

24. SIBANA, Al., op.cit., p.193, cu trimitere la Gh. Mateuț., A.Mihaila, *Logica juridică*, Lumina Lex, 1998, p.209.

25. Vă invit la o simplă căutare pe internet, ca de pildă: <https://www.sports-management-degrees.com/?s=Sports+law>

EVALUAREA REGULAMENTELOR ORGANICE ÎN LITERATURA ISTORICO-JURIDICĂ

Valentina COPTILEȚ
doctor în drept,
conferențiar universitar,
USPEE „Constantin Stere”

Izabela COJOCARU
studentă la Facultatea de Drept,
USPEE „Constantin Stere”

În articol sunt prezentate opiniile specialiștilor referitor la aprecierea Regulamentelor Organice ale Moldovei și Valahiei. Rezumând opiniile diferitor autori, susținem ideea, că deși, Regulamentele Organice nu au fost adevărate constituții, ele au avut un caracter constituțional și reprezintă o constituție incompletă, o lege fundamentală, o lege prin care s-au stabilit în special normele fundamentale pentru organizarea statului.

Cuvinte-cheie: *Regulamentele Organice, constituție, acte cu caracter constituțional.*

EVALUATION OF ORGANIC REGULATIONS IN THE HISTORICAL-LEGAL LITERATURE

In the article presented the opinions of specialists regarding the appreciation of the organic regulations of Moldova and Valahia.

Summarizing opinions of various authors, we support the idea that while the Organic Regulations were not the true constitutions, they had a constitutional character and represent an incomplete constitution, a fundamental law, a law by which they were established in particular the fundamental rules for the organization of the state.

Keywords: *Organic Regulations, Constitution, constitutional acts.*

Necesitatea studierii fenomenelor juridice din trecut este determinată de o logică educațională ce caută să legitimeze prezentul prin intermediul evocării experiențelor trecutului. Astfel, experiența trecutului ne demonstrează conexiunea între transformările social-economice și instituțiile puterii de stat, fiindcă de ea depinde ce valori va proteja legislatorul, prin urmare nu numai experiența pozitivă, dar și greșelile pot servi progresului și ar putea da o serie de răspunsuri insucceselor de astăzi în realizarea programului reformei judiciare și de drept.

Un subiect discutabil în literatura de specialitate reprezintă Regulamentele Organice ale Moldovei și Valahiei (în vigoare de la 1 mai 1831 în Valahia și de

la 1 ianuarie 1832 în Moldova). Pe parcursul timpului, de la epocă, la epocă Regulamentele Organice, au fost evaluate diferit în literatura istorico-juridică, asupra lor planând o anumită neîncredere, deoarece au fost elaborate și aprobate de către autoritățile imperiale ruse.

Mulți autori, consideră că Regulamentele Organice reprezintă prima constituție scrisă românească, alții susțin faptul că ele „au ținut lor de constituție”. Astfel, George Alexianu menționează că Regulamentele Organice au ținut 27 de ani loc de Constituție în Principatele Române [1]. Din punct de vedere al conținutului său material Regulamentele Organice reprezintă, după unii autori, o Constituție, apreciere

menționată, chiar în tratatul de la Petersburg din ianuarie 1834 [2]. Deși autoritățile ruse au ocolit cuvântul de „Constituție”, prin Convenția de la Ackerman cerându-se să se alcătuiască un „Regulament” sub numele acesta modest „e o adevărată Constituție a țării” [3]. Constantin Stere reia afirmațiile de mai sus, Regulamentele Organice fiind numite de către profesor ”prima constituție scrisă a țărilor românești sau dacă se ține seama de Ucazul imperial din Basarabia, Regulamentele Organice ar fi a II-a” [4]. În acord cu această părere, A.D. Xenopol relevă faptul că Regulamentele Organice „căuta-se să prindă viața românească, șovăindă și plutitoare în voia întâmplării, în reguli precise, fixe și nestrămutate ale unor prevederi formulate în chip general. Ideea statului se nășteea pentru prima oară la români, în concepția ei modernă, ca viața unui tot întemeiat pe norme obștești, adică pe legi” [5].

Andrei Rădulescu consideră că deși la întocmirea lor s-a ținut seama și de instrucțiunile rusești, ele cuprind totuși o puternică influență franceză, nu numai ca fond, ci și ca formă. Astfel în organizarea statului, există Adunarea Obștească și Adunarea Obștească Extraordinară, corpuri care se aseamănă cu ceea ce numim astăzi Parlament, obișnuit și Adunare Constituantă sau Camere de revizuire. Aceste idei n-au putut fi luate decât din Franța. Pe de altă parte, și modul cum au lucrat acele Adunări, cunoscut din Analele parlamentare, arată că este înrăurit de ceea ce era în Franța [6].

Deoarece Regulamentele Organice se deosebesc prin conținutul lor de constituțiile adoptate în aceeași perioadă în Europa Apuseană, Tudor Drăganu le consideră mai curând coduri constituționale și administrative decât constituții propriu-zise [7], afirmație susținută și de către Ion Deleanu care afirmă că „în ambianța constituțiilor europene, adoptate după Revoluția Franceză din 1879, ele sunt însă mai curând un fel de coduri constituționale, administrative, cuprinzând, pe lângă diferitele reguli privitoare la organizarea puterilor statului și la raporturile dintre

acestea, numeroase norme de drept administrativ și financiar, dispoziții de procedură civilă și de drept civil” [8].

Regulamentele Organice, opinează Dumitru Firoiul cuprind, prin dispozițiile lor, atât atribuție de lege juridică fundamentală, atunci când se ocupă de problemele organizării de stat, cât și attribute de cod de legi, în restul problemelor. Sub forma codului de legi, Regulamentele Organice au fost o legiuire feudală, dar în condițiile dezvoltării țărilor noastre și ale unor influențe din afară, a continuat și unele principii noi [9].

Unii autori, îndeosebi în literatura socialistă, au apreciat Regulamentele Organice ca simple acte de tip feudal [10], ce nu pot fi considerate constituții.

Alți autori în studiile lor urmăresc, în special, clarificarea problemei caracterului lor feudal sau modern. Astfel, Constantin Giurescu precizând că Regulamentele Organice „au fost de fapt o adevărată Constituție, prima Constituție scrisă românească,” relevă caracterul lor aristocratic, care favoriza pătura boierească și îi apăsa pe țărani [11].

Prin adoptarea Regulamentelor Organice la intersecția dintre două modele de gândire politică – unul aparținând mentalității feudale încă puternică în sud-estul european, celălalt fiind pliat pe noile cerințe ale vieții politice și internaționale moderne – își găsește expresia într-un compromis sui generis: pe de o parte menținerea încă a unor instituții medievale, pe de altă parte apariția multor instituții care prefigurează lumea modernă [12].

Constantin Stere declara că Regulamentele Organice erau foarte defectuoase în ce privește garanția drepturilor cetățenești și în ele „nu găsim decât crâmpoie, care se referă mai mult la drepturile boierilor, decât la drepturile cetățenești” [13].

Septimiu Albini în Introducerea sa la colecția Anul 1848 în Principatele Române, recunoscând „că față de anarhia și volnicia de mai înainte, Regulamentele Organice constituiau un oarecare progres”, le aducea trei capete de acuzare: starea revoltătoare creată prin Regulamente țăranilor, sis-

temul electoral, care făcea din obșteasca adunare o parodie parlamentară și „menținerea rangurilor și privilegiilor” [14].

Anastasia Iordache le consideră un amestec heteroclit de principii moderne de administrare și organizare statală și principii anacronice, retrograde, ultraconservatoare în domeniile politic și social. Ele se dovedeau constituția ideală pentru deținerea tuturor privilegiilor și monopolului puterii de către clasa dominantă, sub protecția Curții din Petersburg [15].

Dacă unii autori le apreciază preponderent pozitiv sau după caz, le critică, sunt și autori a căror opinie este greu de situat pe una din cele două poziții. Cu titlul de exemplu poate fi menționat Gh. Platon care afirma pe de o parte că „noua legiuire restrângea progresul în limitele compatibile cu privilegiile boierimii...” iar pe de altă parte, susținea că „Regulamentele Organice au înlăturat o serie de instituții și practici feudale, au creat un aparat modern și un climat mai propice pentru dezvoltarea noului ...”, fapt ce constituie „un netăgăduit progres” [16].

Astfel, Regulamentele Organice apar ca o unitate a contrariilor, ca o unire între pozitiv și negativ și cu toate deficiențele lor, ele au avut o influență pozitivă pe calea modernizării.

Până în 1859, ele au funcționat ca legi fundamentale (constituții) și au ajutat la modernizarea și uniformizarea structurilor sociale, economice, administrative și politice, care începuseră în decadele precedente. Principatele Românești, depărtându-se de lumea otomana orientala au început să-și spună cuvântul în spațiul spiritual al Europei de Vest.

În concluzie, rezumând opiniile diferitor autori, susținem ideea, că deși, Regulamentele Organice nu au fost adevărate constituții, ele au avut un caracter constituțional și reprezintă o constituție incompletă, o lege fundamentală, o lege prin care s-au stabilit în special normele fundamentale pentru organizarea statului.

Din totalul dispozițiilor regulamentare se identifică o concepție modernă și temeinică despre in-

stituțiile statale. Astfel încât, merită să fie studiate de către juriști, istorici și oameni politici, deoarece multe lucruri interesante se pot încă găsi în manuscrise arhaice.

Referințe:

1. ALEXIANU, G. *Drept constituțional*. București: Editura Librăriei Socec & Go., Soc.anonimă, 1926, p.77.
2. IONESCU, C. *Tratat de drept constituțional contemporan*. București: Editura ALL BECK, 2003, p.482.
3. IORGA, N. *Istoricul Constituției românești*, p.51 În: Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor. București: Editura Humanitas, 1990.
4. GRECU, R. *Stere-juristul. Chișinău*: Editura „Universul”, 2008, p.57.
5. XENOPOL, A.D. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. București: Ediția III-a, 1930, v.VI, , p. 101.
6. RĂDULESCU, A. *Pagini din istoria dreptului românesc*. București: Editura Academiei, 1970, p.242.
7. DRĂDANU, T. *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România*. Cluj: Editura Dacia, 1991, p.39.
8. DELEANU, I. *Justiția constituțională*. București: Lumina Lex, 1995, p.130.
9. FIROIU, D.V. *Istoria statului și dreptului românesc*. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1996, p.159.
10. IONESCU, D. și alții. *Dezvoltarea constituțională a statului român*, 1957.
11. GIURESCU, C., GIURESCU, D.C. *Istoria românilor*. București: Editura Albatros, 1983, p.506.
12. URSU, V., MOROIANU, E. *Din istoricul sistemului electoral în România*. Studii de drept românesc, nr.1-2, 1991, p.64.
13. GRECU, R., op.cit., p.57.
14. Anul 1848. Vi, p.XXXVI. În: *Studii de drept românesc*, 1998, nr.3-4, p.308.
15. IORDACHE, A. *Anacronic și modern în Regulamentele Organice*. Academia română. Institutul de Istorie „N.Iorga,” Revistă istorică, serie nouă, tom II, 7-8, iulie-august, 1991, p.352.
16. PLATON, Gh. *Istoria modernă a României*. București, 1985, p.81.

EXCEPȚIA A DEVENIT REGULĂ (ANGAJAREA RĂSPUNDERII GUVERNULUI)

Mihai CORJ

doctor în drept, conferențiar universitar,
Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA”

Acest demers științific este consacrat unor probleme legate de interpretarea și aplicarea instituției juridice a angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului. În acest articol, în speță, ne vom referi la angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului asupra unui proiect de lege. Autorul înaintează unele propuneri *de lege ferenda* privind amendarea Regulamentului Parlamentului, astfel ca: vidul legislativ să fie înlăturat și *Adresa* Înaltei Curți – executată.

Cuvinte-cheie: angajarea răspunderii Guvernului, proiect de lege, vot tacit, vot implicit, abuz de drept, limitele temporale.

EXCEPTION OF RULE (EMPLOYMENT OF THE GOVERNMENT'S LIABILITY)

This scientific approach is devoted to issues related to the interpretation and application of the legal institution of the Government's accountability to the Parliament. In this article, in the present case, we will refer to the commitment of the Government to Parliament before a bill. The author puts forward some proposals of the law on the amendment of the Parliament's Rules of Procedure, so that: the legislative vacuum is removed and Address High Court - executed.

Keywords: engagement of government accountability, draft law, tacit vote, implicit vote, abuse of law, time limits.

*Cui îi este permis mai mult decât se cuvine, acela vrea mai mult decât e permis.
/Publilius Syrus/*

Introducere. Procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului asupra unui program, asupra unei declarații de politică generală sau a unui proiect de lege a fost introdusă în articolul 106¹ din Constituția Republicii Moldova, ca urmare a revizuirii Constituției operate prin Legea nr.1115-XV din 5 iulie 2000 [19]. Legiuitorul constituant a instituit, pe lângă funcția de bază de legiferare a Parlamentului, și alte modalități de legiferare. Astfel, potrivit art.60 alin.(1), art.66 lit.a) și art.72 alin.(1) din Constituție, funcția de legiferare uzuală aparține Par-

lamentului, iar celelalte două modalități excepționale de legiferare se află la dispoziția Guvernului, care îi permit acestuia, în anumite condiții, să intre în sfera de reglementare primară a relațiilor sociale: 1) fie prin angajarea răspunderii în fața Parlamentului (prin proiecte de legi ordinare și/sau organice) (art.106¹ din Constituție) și 2) fie prin emiterea de ordonanțe (acte normative cu putere de lege ordinară) (art.106² din Constituție). În temeiul articolului 106¹ alin.(1) din Constituție, Guvernul își poate angaja răspunderea în fața Parlamentului asupra unui program, asupra unei

declarații de politică generală sau a unui proiect de lege. De asemenea, norma constituțională stabilește că Guvernul este demis, dacă moțiunea de cenzură, depusă în termen de 3 zile de la prezentarea programului declarației de politică generală sau a proiectului de lege, a fost votată cu votul majorității deputaților (*aleși - n.a.*). Dacă Guvernul nu a fost demis, proiectul de lege prezentat se consideră adoptat, iar programul sau declarația de politică generală devine obligatorie pentru Guvern [1, art.106¹].

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul studiului au fost utilizate metodele analizei, sintezei și comparației. Materialele folosite sunt cercetările din domeniul vizat, precum și cercetările legislației în vigoare și jurisprudența Curții Constituționale.

Scopul studiului: înaintarea unor propuneri *de lege ferenda* privind amendarea Regulamentului Parlamentului, astfel ca: 1) *Adresa* Curții Constituționale nr.PCC-01/28a din 22 decembrie 2011 să fie executată și 2) înlăturat vidul legislativ.

Rezultate obținute și discuții. Reținem: Guvernul Republicii Moldova a făcut uz pentru prima dată de instituția juridică a angajării răspunderii în fața Parlamentului în anul 2010. Pe 27 septembrie 2010, Guvernul aprobă Hotărârea nr.909 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Urmare a faptului că nu a fost depusă o moțiune de cenzură, proiectul de lege în cauză se consideră adoptat, și astfel în cadrul normativ național a apărut Legea nr.244 din 1 octombrie 2010. Totodată, trebuie să menționăm că Legea nr.244/2010 a fost adoptată într-o perioadă când Parlamentul era deja dizolvat și acesta nu era în drept să adopte asemenea acte oficiale, deoarece începând cu 29 septembrie 2010, nicio lege organică nu mai putea fi adoptată de către Parlament. Așa dar apare întrebarea, dacă Parlamentul avea, începând cu 29 septembrie 2010, un mandat limitat, atunci cum președintele Parlamentului putea

să semneze, pe 1 octombrie 2010, o lege organică neavând deplină putere? **Atenție:** A două angajare a Guvernului a fost recunoscută de către Curtea Constituțională ca fiind neconstituțională. Înalta Curte, prin Hotărârea nr.28 din 22 decembrie 2011, a constatat că Legea nr.184 din 27 august 2011, fiind supusă controlului constituționalității, a fost adoptată printr-o procedură de angajare a răspunderii Guvernului contrară articolului 106¹ din Constituție.

Adoptarea legilor, în condițiile angajării răspunderii Guvernului, prezintă prin sine o procedură legislativă specială, prin care un proiect de lege, la inițiativa Guvernului, cu riscul demiterii sale, poate obține calitatea de lege fără a fi amendat și votat de către deputați. Prin urmare, în acest caz, se va opera cu votul „tacit” al deputaților.

Observăm că, în ultima perioadă, Guvernul Republicii Moldova face abuz de instituția juridică a angajării răspunderii în fața Parlamentului. Așadar, pentru a înțelege mai bine lucrurile vom analiza practica angajării răspunderii Guvernului, în afara oricărei sesiuni, în perioada 2018 – 2019. Astfel, constatăm că a doua sesiune ordinară din 2018, a Parlamentului de legislatură a XX-a s-a încheiat la 14 decembrie 2018. La 21 decembrie 2018, Guvernul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr.1267 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea Legii nr.313/2018 cu privire la acordarea suportului unic unor beneficiari de pensii [41]. Hotărârea Guvernului nr.1267/2018 a fost publicată la 22 decembrie 2018, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.504-511, art.1340 [27]. La 21 decembrie 2018, Biroul permanent al Parlamentului Republicii Moldova, până la publicarea HG nr.1267/2018 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova (22 decembrie 2018) [27], a luat act de angajare a răspunderii Guvernului în fața Parlamentului asupra proiectului de lege pentru acordarea suportului unic beneficiarilor de pensii [38; 51] Președintele Parlamentului a semnat

Legea nr.342 din 24.12.2018 pentru modificarea Legii nr.313/2018 cu privire la acordarea suportului unic unor beneficiari de pensii (*suport unic în sumă de 600 de lei*), care a intrat în vigoare la 18 ianuarie 2019, odata cu publicarea acesteia în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.13-21, art.78 [28].

Reținem: Legiferarea, *in extremis*, prin angajarea răspunderii Guvernului, are loc în fața Parlamentului [5, §56], fapt neatestat în acest caz. **Atenție:** Sesiunea a doua ordinară (septembrie - decembrie) din anul 2018 s-a încheiat la 14 decembrie 2018 [13; 26]. La caz, reținem că Parlamentul Republicii Moldova, până la finele anului 2018, nu a mai fost convocat în nicio sesiune extraordinară sau specială [31]. Prin urmare, depunerea la Secretariatul Parlamentului a hotărârii Guvernului privind angajarea răspunderii cu materialele anexate, fără prezentarea acestui act politic de angajare a răspunderii în ședința plenară, nu corespunde cerințelor art.106¹ alin.(1) din Constituție privind angajarea răspunderii în fața Parlamentului [1; 5 §56; 20].

Trebuie de menționat faptul că Guvernul Republicii Moldova, deja în ședințele sale din 11 februarie 2019 [42] și, respectiv, 7 martie 2019 [43] și-a angajat răspunderea asupra mai multor proiecte de legi. **Atenție:** Aceste proiecte de legi (șapte aprobate în ședința Guvernului din 11 februarie 2019 și, respectiv, nouă proiecte de legi aprobate în ședința Guvernului din 7 martie 2019) de asemenea nu au fost prezentate în fața Parlamentului, așa cum e statuat în art.106¹ alin.(1) din Constituție și Hotărârea Curții Constituționale nr.28/2011 [5, §56; 20].

Astefel, Guvernul Republicii Moldova, în ședința sa din 11 februarie 2019, a adoptat șapte hotărâri [42; 44] prin care a aprobat șapte proiecte de legi privind angajarea răspunderii în fața Parlamentului. Aceste hotărâri ale Guvernului (HG nr.96/2019, HG nr.97/2019, HG nr.98/2019, HG nr.99/2019, HG nr.100/2019, HG nr.101/2019, HG nr.102/2019)

au fost publicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.48 din 12 februarie 2019, art.82 – 88. Iată *infra* hotărârile Guvernului nr.96 – 102 din 11.02.2019:

1) Hotărârea Guvernului nr.96 din 11.02.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova nr.218/2008;

2) Hotărârea Guvernului nr.97 din 11.02.2019 pentru angajarea răspunderii asupra proiectului de lege cu privire la modificarea unor acte legislative;

3) Hotărârea Guvernului nr.98 din 11.02.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege cu privire la modificarea articolului 10 din Legea bugetului de stat pentru anul 2019 nr.303/2018;

4) Hotărârea Guvernului nr.99 din 11.02.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea articolului 14 din Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 nr.300/2018;

5) Hotărârea Guvernului nr.100 din 11.02.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea unor acte legislative;

6) Hotărârea Guvernului nr.101 din 11.02.2019 cu privire la angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea articolului 1 din Legea nr.26/2010 privind Zona Economică Liberă „Bălți”;

7) Hotărârea Guvernului nr.102 din 11.02.2019 pentru angajarea răspunderii asupra proiectului de lege privind declararea utilității publice pentru lucrările de interes național de construcție a Terminalului Vamal Centru și a zonei rezervate de extindere.

Atenționăm: pe site-urile www.justice.md, www.lex.justice.md, www.legis.md este indicată data intrării în vigoare a acestor hotărâri ale Guvernului – „12.03.2019”, însă în conformitate cu statuările §65 din HCC nr.28/2011, la momentul prezentării în plenul Parlamentului a proiectului de lege, hotărârea

Guvernului de angajare a răspunderii în fața Legislativului trebuie să fie în vigoare.

Constatăm că, în decurs de trei zile, nu a fost depusă nicio moțiune de cenzură și astfel, la 15 februarie 2019, președintele Parlamentului Republicii Moldova a semnat legile nr.12 – 18 prin care Guvernul și-a angajat răspunderea în fața Parlamentului. *Infra* prezentăm aceste legi:

1) Legea nr.12 din 15.02.2019 pentru modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova nr.218/2008;

2) Legea nr.13 din 15.02.2019 pentru modificarea unor acte legislative;

3) Legea nr.14 din 15.02.2019 cu privire la modificarea articolului 10 din Legea bugetului de stat pentru anul 2019 nr.303/2018;

4) Legea nr.15 din 15.02.2019 pentru modificarea articolului 14 din Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 nr.300/2018;

5) Legea nr.16 din 15.02.2019 pentru modificarea unor acte legislative;

6) Legea nr.17 din 15.02.2019 pentru modificarea articolului 1 din Legea nr.26/2010 privind Zona Economică Liberă „Bălți”;

7) Legea nr.18 din 15.02.2019 privind declararea utilității publice pentru lucrările de interes național de construcție a Terminalului Vamal Centru și a zonei rezervate de extindere.

Urmare a analizei conținutului proiectelor de lege cu legile adoptate constatăm următoarele:

1. Art.I din Legea nr.12 din 15.02.2019 pentru modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova nr.218/2008 a fost completat cu sintagmele: „, cu modificările ulterioare, ” și „**Articolul 419. Biroul Național de Statistică**”, iar art.II cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”.

2. Art.I–III și art.V din Legea nr.13 din 15.02.2019 pentru modificarea unor acte legislative au fost completate cu sintagmele „, cu modificările ulterioare, ”, iar art.VI alin.(1) din lege a fost completat cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. În titlul Legii sintagma „cu privire la” a fost substituită cu „**pentru**”. Mai mult, versiunea art.III din proiectul de lege propus de Guvern a fost publicată în lege într-o nouă redacție: „**denumirea articolului se completează în final cu textul „, precum și a informației aferente raporturilor de muncă pentru stabilirea drepturilor sociale și medicale”; la alineatul (1), dispoziția va avea următorul cuprins: „Prezentarea cu informație neautentică și/sau incompletă a dării de seamă fiscale și a informației aferente raporturilor de muncă pentru stabilirea drepturilor sociale și medicale”; la alineatul (2), după cuvintele „dării de seamă fiscale” se introduc cuvintele „și a informației aferente raporturilor de muncă pentru stabilirea drepturilor sociale și medicale”.**” (legiferare de către Parlament)

3. La art.I din Legea nr.14 din 15.02.2019 cu privire la modificarea articolului 10 din Legea bugetului de stat pentru anul 2019 nr.303/2018 au fost excluse literele „a)”, „b)” și sintagma „**în final**”.

4. La art.I din Legea nr.15 din 15.02.2019 pentru modificarea articolului 14 din Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 nr.300/2018 după alineatul (1) a fost introdus cuvântul „**articolul**”, iar la art.II sintagma „luna ianuarie 2019” a fost substituită cu sintagma „**1 ianuarie 2019**”.

5. Art.I - III din Legea nr.16 din 15.02.2019 pentru modificarea unor acte legislative au fost completate cu sintagma „**cu modificările ulterioare**”, iar alineatul (1) al art.IV – cu sintagma „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. Textul art.I pct.10 a fost completat cu cuvântul „**alineatul**”, iar pct.11 – cu cuvântul „**Legea**”. Textele art.II și III au fost completate, respectiv, la pct.2 și 3 cu cuvintele „**Codul**” și „**Legea**”.

Sintagmele „**după expirarea a 6 luni**” și, respectiv, „**după expirarea a 24 de luni**” statuate la art.IV

alineatul (3) – nu denotă nicio urgență. Prin urmare, adoptarea acestor prevederi prin angajarea răspunderii Guvernului nu corespunde exigențelor impuse pentru asemenea cazuri.

6. Art.I din Legea nr.17 din 15.02.2019 pentru modificarea articolului 1 din Legea nr.26/2010 privind Zona Economică Liberă „Bălți” a fost completat cu sintagma „, **cu modificările ulterioare,**”, iar art.II – cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”.

7. Art.1 din Legea nr.18 din 15.02.2019 privind declararea utilității publice pentru lucrările de interes național de construcție a Terminalului Vamal Centru și a zonei rezervate de extindere a fost completat cu textul „**În temeiul art.5 alin.(1) lit. o) și al art.6 alin.(1) lit. a) din Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488/1999,**”, iar art.7 – cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”.

Atenție: Conform prevederilor art.106¹ alin.(1) din Constituție și jurisprudenței constante a Curții Constituționale (începând cu HCC nr.28 din 22 decembrie 2011), Parlamentul nu poate interveni și modifica proiectul legii asupra căruia Guvernul și-a angajat răspunderea (*nu se admit amendamente*).

Observăm că, pe ultima sută de metri, Guvernul reconfirmă teza conform căreia excepția devine regulă, și, în ședința din 7 martie 2019 [43; 45], a adoptat nouă hotărâri prin care a aprobat nouă proiecte de legi privind angajarea răspunderii în fața Parlamentului. Toate hotărârile Guvernului (HG nr.166/2019, HG nr.167/2019, HG nr.168/2019, HG nr.169/2019, HG nr.170/2019, HG nr.171/2019, HG nr.172/2019, HG nr.173/2019, HG nr.174/2019) au fost publicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.93 din 8 martie 2019, art.179 – 187. Iată *infra* aceste hotărâri ale Guvernului:

1) Hotărârea Guvernului nr.166 din 07.03.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de

lege pentru modificarea Codului muncii al Republicii Moldova nr.154/2003;

2) Hotărârea Guvernului nr.167 din 07.03.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege cu privire la acordarea suportului unic beneficiarilor de pensii și alocații sociale de stat;

3) Hotărârea Guvernului nr.168 din 07.03.2019 privind angajarea răspunderii pentru aprobarea proiectului de lege pentru modificarea articolului 22⁵ din Legea nr.21/2013 cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație;

4) Hotărârea Guvernului nr.169 din 07.03.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea unor acte legislative;

5) Hotărârea Guvernului nr.170 din 07.03.2019 cu privire la angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea Legii nr.131/2015 privind achizițiile publice;

6) Hotărârea Guvernului nr.171 din 07.03.2019 pentru angajarea răspunderii asupra proiectului de lege privind modificarea unor acte legislative;

7) Hotărârea Guvernului nr.172 din 07.03.2019 privind angajarea răspunderii asupra proiectului de lege pentru modificarea Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 nr.300/2018;

8) Hotărârea Guvernului nr.173 din 07.03.2019 pentru angajarea răspunderii asupra proiectului de lege privind modificarea unor acte legislative;

9) Hotărârea Guvernului nr.174 din 07.03.2019 pentru angajarea răspunderii asupra proiectului de lege privind modificarea Legii bugetului de stat pentru anul 2019 nr.303/2018.

Atenționăm: pe site-urile www.justice.md, www.lex.justice.md, www.legis.md este indicată data intrării în vigoare a acestor hotărâri ale Guvernului – „8.04.2019”, însă în conformitate cu statuările §65 din HCC nr.28/2011 la momentul prezentării în plenumul Parlamentului a proiectului de lege asupra căruia Guvernul își angajează răspunderea, hotărârea Guver-

nului de angajare a răspunderii în fața Parlamentului trebuie să fie în vigoare. Aceste proiecte de legi, nouă la număr, aprobate în ședința Guvernului din 7 martie 2019, nu au fost prezentate în fața Parlamentului, așa cum e statuat în art.106¹ alin.(1) din Constituție și Hotărârea Curții Constituționale nr.28/2011 [5, §56; 20].

Constatăm că, în decurs de trei zile, nu a fost depusă nicio moțiune de cenzură și astfel, la 11 martie 2019, președintele Parlamentului Republicii Moldova a semnat legile nr.19 – 27 prin care Guvernul și-a angajat răspunderea în fața Parlamentului. *Infra* prezentăm aceste legi:

1. Legea nr.19 din 11.03.2019 pentru modificarea Codului muncii al Republicii Moldova nr.154/2003;

2. Legea nr.20 din 11.03.2019 cu privire la acordarea suportului unic beneficiarilor de pensii și alocații sociale de stat;

3. Legea nr.21 din 11.03.2019 pentru modificarea articolului 22⁵ din Legea nr.21/2013 cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație;

4. Legea nr.22 din 11.03.2019 pentru modificarea unor acte legislative;

5. Legea nr.23 din 11.03.2019 pentru modificarea articolului 89 din Legea nr.131/2015 privind achizițiile publice;

6. Legea nr.24 din 11.03.2019 pentru modificarea unor acte legislative;

7. Legea nr.25 din 11.03.2019 pentru modificarea Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 nr.300/2018;

8. Legea nr.26 din 11.03.2019 pentru modificarea unor acte legislative;

9. Legea nr.27 din 11.03.2019 pentru modificarea Legii bugetului de stat pentru anul 2019 nr.303/2018.

Conform prevederilor art.106¹ alin.(1) din Constituție și jurisprudenței constante a Curții Constituționale, Parlamentul nu poate interveni și modifica proiectul legii asupra căruia Guvernul și-a angajat răspunderea. Prin urmare, nu sunt admise

amendamente și nu sunt permise dezbateri asupra acestor categorii de proiecte de legi.

Urmare a analizei conținutului proiectelor de lege cu legile adoptate constatăm următoarele:

1. Art.I din Legea nr.19 din 11.03.2019 pentru modificarea Codului muncii al Republicii Moldova nr.154/2003 a fost completat cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art.II a fost completat cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. La art.I, pct.1 din Lege, textele: „*La articolul 111:*”, „*1) partea introductivă a alineatului (1) va avea următorul cuprins:*”, „*2) se completează cu alineatul (1') cu următorul cuprins:*” și „*3) alineatul (6) se abrogă*” au fost înlocuite cu textele: „**Articolul 111:**”, „**la alineatul (1), partea introductivă va avea următorul cuprins:**”, „**articolul se completează cu alineatul (1') cu următorul cuprins:**” și, respectiv, „**alineatul (6) se abrogă**”, iar la pct.1 și 3 cuvintele „*(se achită)*” și „*(achitării)*” au fost excluse din lege. În clauza de adoptare și temeiul legal de adoptare, textul „*Constituția Republicii Moldova*” a fost substituit cu cuvântul „**Constituție**”.

2. În Legea nr.20 din 11.03.2019 cu privire la acordarea suportului unic beneficiarilor de pensii și alocații sociale de stat *cifrele romane* ale articolelor au fost substituite cu *cifre arabe*, iar alineatul (1) al art.6 a fost completat cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. În clauza de adoptare și temeiul legal de adoptare, textul „*Constituția Republicii Moldova*” a fost substituit cu cuvântul „**Constituție**”. (**Atenționăm:** numai în legea de modificare și/sau abrogare a mai multor acte normative, fiecărui act normativ i se consacră un articol însemnat cu un număr ordinar exprimat prin cifre romane și urmat de punct, ceea ce nu este specific acestei situații descrise *supra*).

3. Art.I din Legea nr.21 din 11.03.2019 pentru modificarea articolului 22⁵ din Legea nr.21/2013 cu

privire la oamenii de creație și la uniunile de creație a fost completat cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art. II cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”.

4. Art. I și II din Legea nr. 22 din 11.03.2019 pentru modificarea unor acte legislative au fost completate cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art. III cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. La art. II, pct. 2 și 3 textele: „*La articolul 11:*”, „, *la alineatul (2): după cuvântul „contribuie” se introduce textul „, în limitele competențelor stabilite de prezenta lege,”; cuvântul „interraională” se substituie cu cuvântul „regională”.*” și „*cu cuvintele*” au fost redactate și înlocuite cu textele: „**Articolul 11:**”, „, **la alineatul (2), după cuvântul „contribuie” se introduce textul „, în limitele competențelor stabilite de prezenta lege,”**, iar **cuvântul „interraională” se substituie cu cuvântul „regională”.**” și, respectiv, „**cu textul**”.

5. Denumirea/titlul Legii nr. 23 din 11.03.2019 pentru modificarea articolului 89 din Legea nr. 131/2015 privind achizițiile publice a fost substanțial modificat de către Parlament. Unul din elementele constitutive ale unui act normativ, precum denumirea acestuia, din proiectul Legii *pentru modificarea Legii nr.131/2015 privind achizițiile publice* [29] a fost modificat de către legiuitor și expus într-o nouă redacți: „Legea nr.23 din 11.03.2019 **pentru modificarea articolului 89 din Legea nr.131/2015 privind achizițiile publice**”. Prin urmare, legea a fost amendată, fapt inadmisibil în procedura angajării răspunderii Guvernului. Art.I din Legea nr. 23 din 11.03.2019 a fost completat cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art.II – cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”.

6. Art.I - III din Legea nr.24 din 11.03.2019 pentru modificarea unor acte legislative au fost completate cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art.IV cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. La art.I pct.2 , art.II și III

cuvântul „*cuvintele*” a fost substituit cu cuvântul „**textul**”, iar la art.II textul „*La articolul 7 alineatul (13)*” a fost substituit cu textul „**La articolul 7 alineatul 1 punctul 13)**”. În denumirea Legii nr.24/2019, cuvântul „*privind*” a fost substituit cu cuvântul „**pentru**”.

7. Art.I din Legea nr.25 din 11.03.2019 pentru modificarea Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2019 nr.300/2018 a fost completat cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art. II – cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. În clauza de adoptare și temeiul legal de adoptare, textul „*Constituția Republicii Moldova*” a fost substituit cu cuvântul „**Constituție**”.

8. Art.I și II din Legea nr.26 din 11.03.2019 pentru modificarea unor acte legislative au fost completate cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art. III – cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. În denumirea Legii nr.26/2019, cuvântul „*privind*” a fost substituit cu cuvântul „**pentru**”. În clauza de adoptare și temeiul legal de adoptare, textul „*Constituția Republicii Moldova*” a fost substituit cu cuvântul „**Constituție**”.

9. Art. I din Legea nr.27 din 11.03.2019 pentru modificarea Legii bugetului de stat pentru anul 2019 nr.303/2018 a fost completat cu sintagma „, **cu modificările ulterioare**, ”, iar art.II – cu textul „**în Monitorul Oficial al Republicii Moldova**”. În clauza de adoptare și temeiul legal de adoptare, textul „*Constituția Republicii Moldova*” a fost substituit cu cuvântul „**Constituție**”. În denumirea Legii nr.27/2019, cuvântul „*privind*” a fost substituit cu cuvântul „**pentru**”. De asemenea, legiuitorul a intervenit redacțional și la pct.3 al art.I din lege.

În definitiv, observăm că Parlamentul a intervenit uneori mai mult decât în aspect redacțional în structura proiectelor de lege prin care Guvernul și-a asumat răspunderea. Prin urmare, aceste legi enumerate *supra* sunt viciate, deoarece adoptarea acestora s-a făcut cu desconsiderarea Constituției și jurisprudenței Curții Constituționale.

Astfel, pentru a elucida unele aspecte legate de angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului asupra unui proiect de lege, vom formula câteva întrebări:

1. Care este autoritatea publică îndrituită să adopte legi în procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului?

2. Reprezentantul cărei autorități publice este în drept să semneze legile adoptate prin procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului?

3. Poate Președintele Republicii Moldova să remită o lege adoptată prin angajarea răspunderii Guvernului la reexaminare Parlamentului?

4. Atunci când Parlamentul nu mai poate legifera prin legi organice (expirarea mandatului [1, art.63] sau dizolvarea Parlamentului [1, art.85]) este îndreptățit Guvernul, investit cu vot de încredere de acesta, să recurgă la procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului până la validarea alegerilor pentru un nou Parlament?

5. Este îndrituit un Guvern, a cărui mandat a încetat (la data validării alegerilor pentru un nou Parlament), să-și asume angajarea răspunderii în fața unui Parlament nou-ales?

Reținem: La aceste întrebări, nici cadrul normativ în vigoare, nici doctrina juridică [14; 35; 36; 40; 47; 48; 49; 50] și nici jurisprudența Curții Constituționale [24; 32; 33] nu dau un răspuns univoc.

Așadar, mandatul plenipotențiar al Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XX-a a expirat la 30 noiembrie 2018, iar pentru perioada 1 decembrie 2018 – 20 martie 2019 Parlamentul a avut un mandat limitat [18; 30]. Astfel, în această perioadă Parlamentul nu putea interveni în domeniul legilor constituționale și organice [39; 52]. De altfel, mandatul plenipotențiar al Guvernului se exercită ca urmare a voinței Parlamentului, organul reprezentativ suprem al poporului, iar mandatul Guvernului interimar, a cărui mandat a încetat, se asigură în baza

prevederilor constituționale cuprinse în articolul 103 din Constituție.

Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XX-a s-a întrunit în prima ședință plenară a sesiunii ordinare din anul 2019 la 7 februarie 2019 [39].

Reținem: Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XX-a, ulterior, nu s-a mai întrunit în nicio altă ședință plenară a sesiunii ordinare și nici în sesiuni extraordinare sau speciale. Prin urmare, **angajarea răspunderii Guvernului asupra proiectelor de legi enumerate nu s-a desfășurat în fața Parlamentului**. Astfel, angajarea răspunderii Guvernului asupra proiectelor de legi enumerate *supra* nu corespunde exigențelor impuse de norma constituțională [1, art.106¹ alin.(1); 5, §56; 20].

Curtea Constituțională a reținut că **Parlamentul este și rămâne unica autoritate legiuitoare, chiar și în cazul angajării răspunderii de către Guvern [10, §29; 24]**. De altfel, angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului asupra unui proiect de lege urmează a fi efectuată prin adoptarea unei hotărâri a Guvernului privind angajarea răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege și urmează a fi publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, concomitent cu textul integral al proiectului de lege ce constituie obiectul acestei proceduri [20]. Hotărârea Guvernului de angajare a răspunderii sale în fața Parlamentului, după intrarea în vigoare a hotărârii Guvernului, odată cu proiectul de lege asupra căruia Guvernul își angajează răspunderea se prezintă Parlamentului [5, §65]. Ulterior, legiferarea prin angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului se derulează numai în ședință plenară a Parlamentului cu asigurarea obligatorie a cvorumului pentru ca ședința să aibă caracter deliberativ. Deputații au la dispoziție două opțiuni: 1) să adopte *tacit* legea sau 2) să prezinte o moțiunea de cenzură.

Astfel, pentru a aduce mai multă lumină asupra conceptului legiferării, prevăzut în secțiunea a treia

a capitolului IV al titlului III și, respectiv, titlul VI din Constituția Republicii Moldova, vom spune că în Republica Moldova legiferează, *in stricto sensu*, prin adoptarea legilor, numai Parlamentul, care este unica autoritate legislativă a statului, iar în *lato sensu*, activitatea de legiferare este prevăzută și în art.2 și 3 din Legea nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. Așadar, Parlamentul legiferează, atât în procedură ordinară, cât și în procedură excepțională prin adoptarea legilor. Legiferarea excepțională, *in extremis*, este una fortuită provocată/impusă de către Guvern prin angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului asupra unui proiect de lege. În procedura excepțională (*in extremis*) (angajarea răspunderii Guvernului), Guvernul vine în fața Parlamentului pentru a-și angaja răspunderea asupra unui proiect de lege și în acest caz ultimul cuvânt îi aparține Parlamentului (care poate impune o moțiune de cenzură). Mai mult, procedura se desfășoară în ședință plenară a Parlamentului cu asigurarea cvorumului, prezentării proiectului de lege de către Guvern, iar dacă 1) nu a fost înaintată nicio moțiune de cenzură sau 2) aceasta a picat (nu a fost votată), proiectul de lege prezentat se consideră adoptat. Deci, e vorba de o adoptare tacită a legii printr-un vot „tacit”. Legea adoptată este semnată de către președintele Parlamentului. În temeiul prevederilor art.60 alin.(1), art.66 lit.a) și art.72 alin.(1) din Constituție, Parlamentul este unica autoritate legislativă a statului care adoptă legi. Așadar, ***legea este un act oficial al Parlamentului și nu al Guvernului***. Astfel, conchidem că **autoritatea publică îndrituită să adopte legi în procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului este Parlamentul Republicii Moldova**. Prin urmare, în Republica Moldova, legile organice și ordinare, inclusiv cele adoptate *in extremis*, se adoptă de către Parlamentul Republicii Moldova. În acest caz, este vorba de o adoptare tacită a legii, dacă nu a fost înaintată o moțiune de cenzură și aceasta din

urmă nu a fost votată de către o majoritate absolută a deputaților. Legea adoptată *in extremis* este semnată, după caz, de către președintele sau vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova, care a prezidat ședința Plenului Parlamentului în cadrul căreia Guvernul și-a angajat răspunderea. ***Reținem:*** conform interpretării Curții Constituționale, prevederile articolului 93 alin.(2) din Constituție (*trimiterea spre reexaminare a legii*) nu pot fi aplicate în cazul legilor adoptate prin procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului. Prin urmare, președintele Republicii Moldova nu-i poate trimite Parlamentului spre reexaminare o lege în privința căreia Guvernul și-a angajat răspunderea, însă poate sesiza Curtea Constituțională. ***Atenție:*** în limitele temporale, din momentul când mandatul plenipotențiar (de 4 ani) al Parlamentului a expirat sau Parlamentul a fost dizolvat și până la întrunirea legală și constituirea altuia nou-ales, acesta nu mai poate legifera prin legi organice (expirarea mandatului [1, art. 63] sau dizolvarea Parlamentului [1, art. 85]). Constituția prevede în mod expres că durata mandatului este de 4 ani, deci și exercitarea funcțiilor Parlamentului poate fi efectuată numai pentru această perioadă. Parlamentului, după expirarea mandatului plenipotențiar și până la întrunirea altuia nou-ales, îi sunt atribuite doar funcții operative pentru a asigura continuitatea activității permanente - regulă supremă într-un stat de drept. Restrângerea competențelor legislative, stabilite pentru Parlament prin art.63 alin.(3) din Constituție (nu poate fi modificată Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice), se impune din ziua expirării mandatului de 4 ani [2; 15] sau din ziua intrării în vigoare a decretului președintelui Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului [4; 16] și durează până la întrunirea legală a noii componente a Parlamentului [3; 17]. Prin urmare, în limitele temporale dintre perioada de după expirarea mandatului (4 ani) și până la întrunirea noului Par-

lament ales, Parlamentul precedent nu are atribuții și competențe depline. Astfel, pe cale de consecință, nici Guvernul investit de acesta cu vot de încredere nu poate avea un mandat plenipotențiar pentru perioada de după expirarea mandatului deplin al Parlamentului, care i-a acordat vot de încredere și până la întrunirea noului Parlament ales. Totodată, reținem că fiecare Parlament trebuie să desemneze propriul Guvern, iar Guvernul, ca exponent al puterii executive, este opera comună a legislatorului și a șefului de stat [6, §106]. Astfel, numai având mandatul acordat de Parlament, Guvernul poate exercita atribuțiile de putere executivă, care, în ultimă instanță, se reduc la procesul de executare a legilor adoptate de același Parlament [6, §107]. Observăm că, în temeiul art. 103 alin. (1) din Constituție, Guvernul își exercită mandatul până la data validării alegerilor pentru un nou Parlament. La caz, Curtea Constituțională, la 9 martie 2019, a confirmat rezultatele alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și a validat mandatele deputaților aleși [11]. Astfel, potrivit articolului 103 alin.(2) din Constituție, Guvernul, în asemenea circumstanțe, îndeplinește numai funcțiile de administrare a treburilor publice.

Problema pusă în discuție se referă la perioada de după/dintre expirarea mandatului Parlamentului (de 4 ani) și validarea alegerilor pentru un nou Parlament. La caz, în conformitate cu prevederile art.63 alin.(1) din Constituție, mandatul Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XX-a a expirat la 30 noiembrie 2018, iar, în conformitate cu prevederile art.103 alin.(1) din Constituție, Guvernul își exercită mandatul până la data validării alegerilor pentru un nou Parlament, adică până la 9 martie 2019 [11]. Prin urmare, în discuție se află perioada de timp cuprinsă între 1 decembrie 2018 și 8 martie 2019.

În conformitate cu prevederile art.63 alin.(1), (3), art.103 și art.106¹ alin.(1) din Constituție în coroborare cu art.1 alin.(3) și art.6 din Constituție, conchidem

că durata mandatului plenipotențiar al Guvernului nu poate depăși durata mandatului plenipotențiar al Parlamentului. Ori, Guvernul este opera Parlamentului. Guvernul este investit cu mandat de către Parlament. Guvernul este responsabil în fața Parlamentului. Astfel, dacă mandatul plenipotențiar al Parlamentului expiră la împlinirea a patru ani din ziua alegerilor acestuia, atunci nici mandatul plenipotențiar al Guvernului, care este investit cu vot de încredere de către acesta, nu poate depăși limitele temporale ale mandatului plenipotențiar al Parlamentului. Într-adevăr, ambele mandate sunt mandate de drept public și nu de drept privat, dar logica legiuitorului constituant este unică în felul său, astfel, nici Constituția și nici mandantul (Parlamentul) nu-i pot acorda/elibera mandatarului (Guvernului) un mandat ce ar depăși limitele temporale ale propriei împuterniciri. Prin urmare, Parlamentul nu-i poate aproba Guvernului un program de activitate pentru o perioadă ce depășește propriul mandat plenipotențiar. *Or, nu poți da ceea ce nu-ți aparține.* De altfel, Curtea Constituțională reține că votul de încredere este acordat de către Parlament [...] programului de activitate al Guvernului, elaborat pentru durata întregului mandat, și echivalează cu acordarea mandatului de către Parlament. De aici se prezumă că acest program este sarcina și responsabilitatea întregii componente a Guvernului și a Parlamentului, care-l aprobă prin votul de încredere [6, §80]. Mai mult decât atât, Curtea Constituțională deduce importanța menținerii [...] mandatului acordat de Parlament. Concluzia în cauză se cristalizează și din prevederile art.103 alin.(1) din Constituție, conform cărora ***odată cu încetarea mandatului Parlamentului încetează și mandatul Guvernului [6, §82].*** După cum observăm din interpretarea Curții Constituționale, între mandatele Parlamentului și Guvernului există o interdependență. Așadar, mandatul Guvernului nu poate depăși durata mandatului Parlamentului, deoarece *mutatis mutan-*

dis mandatul Guvernului se exercită ca urmare a voinței Parlamentului, organul reprezentativ suprem al poporului [6, §66]. Curtea Constituțională reține că prevederile Constituției se află într-o strânsă legătură logico-juridică, interpretarea sensului exact al dispozițiilor constituționale și a aplicabilității lor urmează a fi exercitată cu respectarea principiului unității materiei constituționale. Prin urmare, mandatul plenipotențiar al Guvernului încetează la data expirării mandatului plenipotențiar al Parlamentului care i-a acordat vot de încredere. La caz, dacă mandatul plenipotențiar al Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XX-a a expirat la 30 noiembrie 2018, atunci și durata mandatului plenipotențiar al Guvernului nu poate depăși această dată/periodă. Prin urmare, pentru perioada 1 decembrie 2018 – 8 martie 2019, Guvernul a avut atribuții limitate, care nu puteau depăși competențele Parlamentului, care, *inter alia*, la acel moment nu putea legifera prin legi organice. Conchidem că Guvernul, investit cu vot de încredere de acest Parlament, pentru perioada 1 decembrie 2018 – 8 martie 2019, nu era îndreptățit să recurgă la procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului până la validarea alegerilor pentru un nou Parlament. Prin urmare, nicio autoritate nu poate legifera, *in extremis*, prin angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului în perioada prelungirii *ordinare* a mandatului până la validarea noului Parlament. Or, dacă e să admitem contrariul, atunci trebuie să recunoaștem că de la bun început ar exista diferențe între durata mandatului Parlamentului și Guvernului căruia Parlamentul i-a acordat vot de încredere. De altfel, mandatul plenipotențiar al Parlamentului este de patru ani, iar mandatul prelungit (în sensul statuat în art. 63 alin. (3) din Constituție) se extinde până la întrunirea legală a noului Parlament ales. La caz, Parlamentul de legislatura a XX-a a avut mandatul alegătorilor pentru perioada 30 noiembrie 2014 – 30 noiembrie

2018, iar mandatul prelungit a fost de la 1 decembrie 2018 – 20 martie 2019, în conformitate cu norma constituțională. Cu referire la mandatul Guvernului trebuie să menționăm faptul că acesta intră în exercitarea atribuțiilor de la data depunerii jurământului de către membrii săi până la validarea alegerilor pentru un nou Parlament. Pentru perioada până la depunerea jurământului de către noii miniștri, Guvernul, a cărui mandat a încetat, îndeplinește numai funcțiile de administrare a treburilor publice. La caz, Curtea Constituțională a validat rezultatele alegerilor Parlamentului de legislatura a X-a la 9 martie 2019. Prin urmare, mandatul Guvernului a încetat de drept la 8 martie 2019. Anume această perioadă de timp, cuprinsă în limitele temporale 1 decembrie 2018 – 8 martie 2019, care se află implicit sub protecția art.103 alin.(1) din Constituție, trebuie interpretată și aplicată cu bună-credință. La o interpretare textuală a acestor prevederi constituționale (art.103 alin.(1)) rezultă că Guvernul a avut până la 8 martie 2019 un mandat deplin, însă la o interpretare logică a prevederilor art.103 alin.(1) combinat cu art.63 alin.(1) din Constituție și coroborate cu art.1 alin.(3) și art.6 din Constituție conchidem că durata mandatului plenipotențiar al Guvernului nu poate depăși durata mandatului plenipotențiar al Parlamentului. Mai mult decât atât, o asemenea teză se regăsește și în considerentele Curții Constituționale la §82 din HCC nr.7 din 18.05.2013 unde Înalta Curte a statuat: „Din concluzia anterioară Curtea deduce importanța menținerii echipei guvernamentale ***pe toată durata mandatului acordat de Parlament***. Concluzia în cauză se cristalizează și din prevederile art.103 alin.(1) din Constituție, conform cărora ***odată cu încetarea mandatului Parlamentului încetează și mandatul Guvernului***” [6, §82; 21]. Or, urmând logica legiuitorului constituant trebuie să spunem că o autoritate publică care este emanația altei autorități nu poate avea un mandat plenipotențiar de o altă durată decât

însăși durata mandatului „mandantului”. Prin urmare, odată cu încetarea mandatului plenipotențiar al Parlamentului încetează și mandatul plenipotențiar al Guvernului. Astfel, deducem că, în perioada 1 decembrie 2018 – 8 martie 2019, Guvernul, fiind emanația Parlamentului de legislatura a XX-a, nu a fost îndrituit să intervină către Parlament cu inițiative de angajare a răspunderii sale în fața Parlamentului, deoarece Legislativul era limitat în atribuții și nu putea adopta legi organice, iar **Guvernul și prin excepție nu putea să facă mai mult decât Parlamentul**. Argumentul *a majori ad minus* (cine poate mai mult, poate și mai puțin) și nu viceversa reconfirmă această teză. Un Guvern nu poate avea o perioadă de guvernare mai lungă decât cea a Parlamentului, care i-a acordat vot de încredere, adică „i-a eliberat” mandat de a governa. Prin urmare, Guvernul care a primit votul de încredere de la Parlament guvernează în perioada mandatului plenipotențiar al Parlamentului, iar ulterior doar administrează treburile publice până la depunerea jurământului de către membrii noului Guvern. În definitiv, atunci când Parlamentul nu mai poate legifera prin legi organice (expirarea mandatului [1, art.63] sau dizolvarea Parlamentului [1, art.85]), Guvernul, investit cu vot de încredere de acesta, nu este îndreptățit să recurgă la procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului, inclusiv și până la validarea alegerilor pentru un nou Parlament. Prin urmare, mandatul plenipotențiar al Guvernului trebuie circumscris aceluiași limite care sunt impuse pentru Parlament, autoritate de la care emană acesta (Guvernul).

În ceea ce privește perioada cuprinsă între data validării alegerilor (9.03.2019) pentru un nou Parlament și data constituirii (21.03.2019) acestuia (Parlamentul de legislatura a X-a) Guvernul este îndrituit numai să administreze treburile publice [1, art.103]. De altfel, după data validării alegerilor parlamentare și până la depunerea jurământului de către membrii

noului cabinet de miniștri, Guvernul nu mai este plenipotențiar, ci unul demisionar. În acest segment de timp Guvernul își continuă activitatea, îndeplinind, în temeiul art.103 alin.(2) din Constituție, numai funcții de administrare a treburilor publice, indispensabile asigurării continuității serviciilor publice. În temeiul prevederilor constituționale [1, art.103] și legale [12, art.9, 11, 12 și 15], mandatul Guvernului încetează de drept la data confirmării rezultatelor alegerilor pentru un nou Parlament și validării de către Curtea Constituțională a mandatelor noilor deputați aleși. Or, un Guvern, a cărui mandat a încetat (la data validării alegerilor pentru un nou Parlament), nu mai poate să-și asume angajarea răspunderii în fața Parlamentului [12, art.15]. Astfel, Guvernul, al cărui mandat a încetat, nu este în drept să adopte și să prezinte Parlamentului spre examinare proiecte de acte normative [12, art.15 alin.(2) lit.a)]. Deci, Guvernul, pentru perioada 9.03.2019 - 20.03.2019, nu a fost îndrituit să-și asume angajarea răspunderii în fața Parlamentului. De altfel, un Guvern demisionar nu-și poate angaja răspunderea în fața Parlamentului, deoarece nu mai este susceptibil de a fi sancționat de către Parlament. Mai mult decât atât, un Guvern demisionar nu poate fi perpetuu în timp [7, 22] și nu mai poate fi răsturnat [6, §115].

Începând cu 21 martie 2019 (data constituirii legale a Parlamentului de legislatura a X-a) Guvernul a continuat exercitarea mandatului său limitat, până la depunerea jurământului de către o nouă componență a cabinetului de miniștri. Curtea Constituțională reține că fiecare Parlament trebuie să desemneze propriul Guvern, or componența Guvernului și programul său de activitate trebuie să corespundă configurației politice rezultate din alegeri [9, §111]. *Inter alia*, Curtea Constituțională subliniază că într-un stat de drept este inadmisibilă adoptarea de norme ce ar permite permanentizarea unei guvernări în condiții de interimat. Dimpotrivă, toate normele și acțiunile

autorităților publice trebuie să fie direcționate în vederea desemnării în cel mai scurt termen a demnitarilor titulari, ce și-ar asuma responsabilitatea deplină pentru actul guvernării [6, §94]. Astfel, având mandatul acordat de Parlament, Guvernul poate exercita atribuțiile de putere executivă, care, în ultimă instanță, se reduc la procesul de executare a legilor adoptate de același Parlament [6, §107]. Curtea reține că un Guvern demisionar continuă să administreze treburile publice în așteptarea unui altui nou, care să fie plenipotențiar. Aceasta înseamnă că Guvernul demisionar exercită doar o parte limitată a puterii, el „administrează”, și nu „guvernează” [6, §111]. Administrarea treburilor publice se referă la deciziile zilnice, curente ale Guvernului, care sunt necesare funcționării neîntrerupte a serviciului public. Această activitate se reduce la faptul că, în așteptarea finalizării negocierilor pentru formarea unei noi echipe guvernamentale, să se evite o lipsă totală a puterii executive, care este una operativă și vitală pentru necesitățile societății [6, §112]. În acest sens, administrarea treburilor publice de către un Guvern demisionar vizează trei categorii: (1) *treburile banale*, uzuale care permit statului să funcționeze; (2) *treburile în curs*, care au fost începute atunci când Guvernul era plenipotențiar și care trebuie finalizate; (3) *treburile urgente*, care trebuie în mod imperativ să fie soluționate pentru a evita pericole foarte grave pentru stat și cetățeni, pentru viața economică și socială [6, §113]. Reducerea funcțiilor Guvernului demisionar la administrarea treburilor publice, de care acesta să poată face uz în mod liber în scopul asigurării continuității serviciilor publice, este, în același timp, o limită care i se impune – *capitis diminutio*, a cărei încălcare poate conduce la o sancțiune jurisdicțională. Această limitare a puterilor Guvernului demisionar este un principiu general al dreptului [6, §119]. Odată cu lipsirea Guvernului de mandatul deplin, marja de manevră a acestuia este limitată. De altfel, spiritul Constituției obligă actorii politici să desfășoare

activitățile într-o astfel de manieră încât perioada interimatului să fie redusă la maximum [6, §120]. Logica internă a parlamentarismului constă în faptul că libertatea de activitate a Guvernului trebuie să fie proporțională încrederii de care se bucură acesta în cadrul Parlamentului. Din dispozițiile constituționale și Legea cu privire la Guvern rezultă că în această perioadă Guvernul este limitat numai în dreptul său de asigurare a realizării politicii externe și de inițiativă legislativă, deoarece aceste domenii implică elaborarea și aprobarea unor noi programe de activitate. În această situație, Guvernul, limitat exclusiv la îndeplinirea funcțiilor de administrare a treburilor publice, emite numai acte cu caracter general obligatoriu necesare pentru conducerea generală a administrației publice. Curtea Constituțională reține că prezentarea bugetului este prerogativa fundamentală a unui Guvern plenipotențiar. În context, un Guvern demisionar poate elabora proiectul bugetului, însă prezentarea acestuia pentru adoptare de către Parlament urmează a fi făcută de către un Guvern plenipotențiar, care își asumă responsabilitatea pentru promovarea și executarea acestuia [6, §144]. *Inter alia*, Înalta Curte în § 156 din HCC nr. 7/2013 remarcă faptul că situațiile ipotetice invocate [...] reflectă intenția de a menține starea de interimat o perioadă îndelungată de timp. Având în vedere întinderea atribuțiilor acordate, precum și în coroborare cu extinderea atribuțiilor Guvernului demis, în condițiile lipsei unor norme imperative privind limitele temporale, Curtea constată riscul permanentizării situațiilor de interimat guvernamental, cu excluderea controlului parlamentar și în afara câmpului constituțional. De altfel, pentru Curte este evident că normele și spiritul Constituției urmăresc să asigure perpetuarea exercitării puterii de către instituțiile statului, constituite în conformitate cu prevederile Constituției, iar situațiile provizorii precum interimatul, menite să evite crearea vidului de putere și să asigure organizarea mecanismelor de

formare a instituțiilor funcționale plenipotențiare, trebuie să fie înlăturate cât mai curând [6, §157]. În context, Curtea reamintește că aplicarea articolului 78 din Constituție (până la revigorarea acestuia, în 2016, de către Înalta Curte – *n.a.*) [34] a creat o situație fără precedent, când interimatul funcției de președinte al țării a consumat mai mult de jumătate din durata unui mandat, în perioada 11 septembrie 2009 – 16 martie 2012. Astfel, a fost estompată norma constituțională care denotă intenția legiuitorului constituțional de a limita o astfel de situație la un termen de 2 luni [...] [6, §158]. **Reținem:** legiuitorul constituant în art.85, sub sancțiunea constituțională a dizolvării Parlamentului, a prevăzut expres un termen comun de 3 luni, în interiorul căruia trebuie să aibă loc formarea Guvernului și adoptarea legilor. Prin urmare, o situație de incertitudine nu poate depăși termenul constituțional statuat la art.85 alin.(1). Mai mult, Curtea Constituțională, în §159 din HCC nr. 7/2013, reține că, indiferent de circumstanțele care au determinat demisia Guvernului, ***Parlamentul și Președintele Republicii Moldova au obligația imperativă de a se subordona Constituției și, pentru asigurarea continuității puterii executive, de a desfășura formarea noului Guvern plenipotențiar în conformitate cu prevederile art.98 alin.(1) - (4) din Constituție.*** Prin urmare, situațiile de interimat și incertitudine trebuie să aibă un caracter provizoriu și să nu fie permanentizate. De altfel, Curtea Constituțională în §119 din HCC nr.21/2015 [9, §119] a reiterat că situațiile provizorii precum interimatul, menite să evite crearea vidului de putere și să asigure organizarea mecanismelor de formare a instituțiilor funcționale plenipotențiare, trebuie să fie eliminate cât mai curând. **Reținem:** Guvernul, după validarea alegerilor pentru un nou Parlament, nu are mandatul Parlamentului nou-ales pentru exercitarea atribuțiilor, astfel se urmărește asigurarea continuității exercitării atribuțiilor Guvernului demisionar, care, în virtutea caracterului lor special, nu permit intermitențe.

Concluzii. Urmare celor relevate și constatate *supra* reținem:

1. Guvernul Republicii Moldova (Cancelaria de Stat), urmare a intervenției subsemnatului către autoritățile publice, a început să respecte prevederile normelor constituționale și legale cu referire la data actelor oficiale adoptate/aprobate/emise de către Guvern. *Inter alia*, reținem: Parlamentul Republicii Moldova, luând în considerare argumentele judiciare invocate de către subsemnat, adoptă art.50 alin. (4) al Legii nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative în redacția propusă de noi: ***„Data actelor normative ale Guvernului este data adoptării acestora în cadrul ședinței Guvernului. [...]”***, și nu în redacția propusă de către Guvernul Republicii Moldova: ***„Data actelor normative aprobate de Guvern este data înregistrării acestora după semnarea de către prim-ministru. [...]”***.

2. Din moment ce legiuitorul ordinar a dezvoltat instituția juridică a angajării răspunderii Guvernului și în art.43 din Legea nr.136 din 7.07.2017 cu privire la Guvern [12; 25], atunci este imperios necesar că în toate hotărârile Guvernului Republicii Moldova, prin care acesta își angajează răspunderea asupra unui proiect de lege, să-și găsească reflectare în clauza de adoptare a actului normativ respectiv și temeiul legal de adoptare a acestuia. Astfel, pentru toate aceste hotărâri ale Guvernului: (HG nr.1267/2018; HG nr.96 – 102 din 11.02.2019 și HG nr.166 – 174 din 7 martie 2019) temeiul legal în clauza de adoptare trebuia completat cu textul: ***„art.43 din Legea nr.136/2017 cu privire la Guvern (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.252, art.412)”***.

3. Angajarea răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege este o modalitate de legiferare care nu este specifică „mâinii libere” a deputatului („pentru” sau „contra”), ci mai degrabă ***„de forțare a mâinii/votului deputatului”*** *to stand by* și, astfel, numai prin simpla prezență a deputatului în ședința

plenului Parlamentului, atunci când cvorumul este asigurat, proiectul de lege după prezentare se consideră adoptat. Prin urmare, **la angajarea răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege nu este vorba despre un vot explicit, ci unul „tacit” al deputaților.** Or, **votul implicit exprimă poziția Parlamentului față de Guvern și față de proiectul de lege propriu-zis.**

4. Legiferarea *in extremis*, prin angajarea răspunderii Guvernului, are loc în fața Parlamentului. **Atenție:** proiectele de legi (șapte aprobate în ședința Guvernului din 11 februarie 2019 și, respectiv, nouă proiecte de legi aprobate în ședința Guvernului din 7 martie 2019) nu au fost prezentate în fața Parlamentului, adică în ședința/plenul Parlamentului așa cum e statuat în art.106¹ alin.(1) din Constituție și Hotărârea Curții Constituționale nr.28/2011 [5, §56; 20]. Or, **depunerea la Secretariatul Parlamentului/ Biroul permanent al Parlamentului a hotărârii Guvernului privind angajarea răspunderii cu materialele anexate, fără prezentarea acestui act politic de angajare a răspunderii în ședința plenară, nu corespunde cerințelor art.106¹ alin.(1) din Constituție privind angajarea răspunderii în fața Parlamentului [5, §56; 20].**

5. La caz, Parlamentul Republicii Moldova a intervenit în proiectele de legi enumerate mai sus asupra cărora Guvernul și-a angajat răspunderea. Astfel, constatăm că a fost comis un abuz de drept al Parlamentului Republicii Moldova, care a cauzat adoptarea unor acte oficiale cu desconsiderarea Constituției și jurisprudenței Curții Constituționale. Conform prevederilor art.106¹ alin.(1) din Constituție și jurisprudenței constante a Curții Constituționale (începând cu HCC nr.28 din 22 decembrie 2011), **Parlamentul nu poate interveni și modifica proiectul legii asupra căruia Guvernul și-a angajat răspunderea.** Prin urmare, **efectuarea modificărilor (completărilor), redactării,** cu excepția redactării greșeli-

lor gramaticale și de punctuație, **a proiectelor de legi asupra cărora Guvernul și-a angajat răspunderea, este inadmisibilă în procedura de legiferare in extremis.**

6. **Unica autoritate publică îndrituită să adopte legi, inclusiv în procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului, este Parlamentul Republicii Moldova.** Mai mult, procedura se desfășoară în ședință plenară a Parlamentului cu asigurarea cvorumului și a prezentării proiectului de lege de către Guvern. Deputații, în acest caz, sunt lipsiți de dreptul de a înainta amendamente și/sau dezbateri asupra proiectului de lege în comisii sau plenul Parlamentului. Deci e vorba de o adoptare tacită a legii printr-un vot „tacit”. În temeiul prevederilor art.60 alin.(1), art.66 lit.a) și art.72 alin.(1) din Constituție, Parlamentul este unica autoritate legislativă a statului care adoptă legi. Așadar, **legea este un act oficial al Parlamentului și nu al Guvernului.** În definitiv, **adoptarea legilor este apanajul exclusiv al Parlamentului Republicii Moldova și nu al Guvernului.**

7. **Legea** adoptată, inclusiv în procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului (*in extremis*), **este semnată,** după caz, **de către președintele sau vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova,** care a prezidat ședința Plenului Parlamentului în cadrul căreia Guvernul și-a angajat răspunderea.

8. **Președintele Republicii Moldova nu-i poate remite Parlamentului spre reexaminare o lege în privința căreia Guvernul și-a angajat răspunderea,** însă președintele poate sesiza Curtea Constituțională, dacă consideră că legea adoptată prin angajarea răspunderii Guvernului este neconstituțională.

9. În conformitate cu prevederile art.63 alin.(1), (3), art.103 și art.106¹ alin.(1) din Constituție, în coroborare cu art.1 alin.(3) și art.6 din Constituție, concludem că **durata mandatului plenipotențiar**

al Guvernului nu poate depăși durata mandatului plenipotențiar al Parlamentului. Astfel, Guvernul, investit cu vot de încredere de acest Parlament, pentru perioada 1 decembrie 2018 – 8 martie 2019, nu era îndreptățit să recurgă la procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului până la validarea alegerilor pentru un nou Parlament. De altfel, un Guvern niciodată nu poate avea o perioadă de guvernare mai lungă decât cea a Parlamentului care i-a acordat vot de încredere, deci „i-a eliberat” mandat de a governa. Prin urmare, Guvernul, care a primit vot de încredere de la Parlament, guvernează în perioada mandatului plenipotențiar al Parlamentului, iar ulterior numai administrează treburile publice până la depunerea jurământului de către membrii noului cabinet. În definitiv, atunci când Parlamentul nu mai poate legifera prin legi organice (expirarea mandatului [1, art.63] sau dizolvarea Parlamentului [1, art.85]), Guvernul, investit cu vot de încredere de acesta, nu este îndreptățit să recurgă la procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului, inclusiv până la validarea alegerilor pentru un nou Parlament. De altfel, reținem că nicio autoritate de pe pământ nu e nelimitată. Prin urmare, **mandatul plenipotențiar al Guvernului trebuie circumscris aceluiași limite temporale care sunt impuse pentru Parlament, autoritate de la care emană acesta (Guvernul).**

10. În ceea ce privește perioada cuprinsă între data validării alegerilor (9.03.2019) pentru un nou Parlament și data constituirii (21.03.2019) acestuia (Parlamentul de legislatura a X-a), reținem că Guvernul este îndrutuit numai să administreze treburile publice [1, art. 103]. Or, **un Guvern, a cărui mandat a încetat, nu mai poate să-și asume angajarea răspunderii în fața Parlamentului.** Astfel, Guvernul, al cărui mandat a încetat, nu este în drept să adopte și să prezinte Parlamentului spre examinare proiecte de acte normative [12, art. 15]. Deci,

Guvernul, pentru perioada 9.03.2019 - 20.03.2019, nu a fost îndrutuit să-și asume angajarea răspunderii în fața Parlamentului. De altfel, un Guvern demisionar nu-și poate angaja răspunderea în fața Parlamentului, deoarece un Guvern demisionar nu mai este susceptibil de a fi sancționat de către Parlament. Mai mult decât atât, un Guvern demisionar nu poate fi perpetuu în timp [7; 22]. De asemenea, este evident că un Guvern demisionar nu mai poate fi răsturnat [6, §115].

11. Începând cu 21 martie 2019 (data constituirii legale a Parlamentului de legislatura a X-a), suntem în situația când un Guvern, a cărui mandat plenipotențiar a încetat, continuă exercitarea mandatului său limitat până la depunerea jurământului de către noua componență a Guvernului. Odată cu lipsirea Guvernului de mandatul deplin, marja de manevră a acestuia este limitată. De altfel, spiritul Constituției obligă actorii politici să desfășoare activitățile într-o astfel de manieră încât perioada interimatului să fie redusă la maximum [6, §120]. Mai mult, Curtea Constituțională, în §159 din HCC nr. 7/2013, reține că, indiferent de circumstanțele care au determinat demisia Guvernului, **Parlamentul și Președintele Republicii Moldova au obligația imperativă de a se subordona Constituției și, pentru asigurarea continuității puterii executive, de a desfășura formarea noului Guvern plenipotențiar în conformitate cu prevederile art. 98 alin. (1) - (4) din Constituție.** Prin urmare, situațiile de interimat și incertitudine trebuie să aibă un caracter provizoriu și să nu fie permanentizate. **În definitiv, Guvernul, a cărui mandat a încetat, nu poate interveni către Parlamentul nou-constituit prin angajarea răspunderii asupra unui proiect de lege, deoarece acest Guvern nu mai poate fi sancționat de către Parlament.**

În final, propunem:

1) modificarea alineatului (2) al articolului 119

din Regulamentul Parlamentului, adoptat prin Legea nr. 797/1996 (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 50, art. 237), și expunerea acestuia într-o nouă redacție, după cum urmează: „(2) Angajarea răspunderii politice în fața Parlamentului se declară prin hotărâre a Guvernului, care se publică împreună cu textul programului, al declarației de politică generală sau al proiectului de lege în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Hotărârea Guvernului, după intrarea în vigoare, împreună cu textul programului, al declarației de politică generală sau al proiectului de lege asupra căruia Guvernul își angajează răspunderea, se prezintă Parlamentului”;

2) completarea articolului 119 din Regulamentul Parlamentului, după alineatul (2), cu un nou alineat (2¹): „(2¹) În cazul în care Parlamentul nu se află în sesiune ordinară, Președintele Parlamentului va convoca o sesiune specială în legătură cu angajarea răspunderii Guvernului și va dispune de îndată distribuirea hotărârii Guvernului și a materialelor adiționale deputaților. Chestiunea privind angajarea răspunderii Guvernului se examinează în prima ședință a sesiunii în care hotărârea respectivă a Guvernului a fost depusă în Parlament. Proiectele de acte legislative privind angajarea răspunderii Guvernului se prezintă plenului Parlamentului de către Prim-ministru. În proiectele programului, declarației de politică generală sau proiectul de lege asupra căruia Guvernul și-a angajat răspunderea nu se admit amendamente (modificări). Proiectele în cauză nu se supun dezbaterilor. După angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului, ședința se sistează/ suspendă pentru o perioadă de 72 de ore”.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova. Republicată. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 78 din 29.03.2016, art. 140.

2. Hotărârea Curții Constituționale nr. 31 din 10.11.1997 cu privire la interpretarea art. 61 alin. (2) și (3), art. 63 alin. (1), (2) și (3), art. III din Titlul VII „Dispoziții finale și tranzitorii” din Constituția Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 77 din 27.11.1997.

3. Hotărârea Curții Constituționale nr. 40 din 24.12.1998 cu privire la interpretarea unor dispoziții din art. 85 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 1 din 07.01.1999.

4. Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 03.08.2000 privind interpretarea dispozițiilor art. 85 din Constituția Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 102-105 din 17.08.2000, art. 34.

5. Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 22.12.2011 privind controlul constituționalității Legii nr. 184 din 27 august 2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Sesizarea nr. 28a/2011). In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 7-12 din 13.01.2012, art. 3.

6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 18.05.2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 64-XII din 31 mai 1990 cu privire la Guvern, în redacția Legilor nr. 107 și nr. 110 din 3 mai 2013, și a Decretelor Președintelui Republicii Moldova nr. 634-VII și nr. 635-VII din 16 mai 2013 și a Hotărârii Guvernului nr. 364 din 16 mai 2013 (Sesizarea nr. 16a/2013). In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 122-124 din 07.06.2013, art. 13.

7. Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 01.10.2013 pentru interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin. (2) din Constituția Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului) (Sesizarea nr. 22b/2013) In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 352-357 din 28.11.2014, art. 42.

8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 11 din 13.05.2015 pentru controlul constituționalității unor hotărâri ale Guvernului privind angajarea răspunderii asupra unor proiecte de legi și a legilor adoptate prin angajarea răspunderii (Sesizările nr. 16a/2015 și 17a/2015) In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 224-233 din 21.08.2015, art. 14.

9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 24.06.2015 pentru interpretarea articolelor 69 alin. (2), 70 alin. (1), 99 și 100 din Constituția Republicii Moldova (incompatibilitățile deputaților) (Sesizarea nr. 1b/2015) In: *Monitorul*

Oficial al Republicii Moldova nr. 340-346 din 18.12.2015, art. 39.

10. Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 02.03.2016 pentru interpretarea articolului 106¹ alin. (1) din Constituția Republicii Moldova (*angajarea răspunderii Guvernului*)(*Sesizarea nr. 24b/2015*). |In: |*Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 134-139 din 20.05.2016, art. 40.

11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 4 din 09.03.2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (*Sesizarea nr. 48e/2019*). In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 111-118 din 29.03.2019, art. 54.

12. Legea nr. 136 din 7.07.2017 cu privire la Guvern. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 252 din 19.07.2017, art. 412.

13. Hotărârea Parlamentului nr. 341 din 14.12.2018 cu privire la încheierea sesiunii a doua ordinare din anul 2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 526-528 din 29.12.2018, art. 850.

14. http://dspace.usarb.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/3969/kruglitki_angajarea_raspunderii.pdf?sequence=1&isAllowed=y

15. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=285990&lang=1>

16. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=285994>

17. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286018>

18. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286363>

19. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311032>

20. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=341842>

21. <http://lex.justice.md/md/348149/>

22. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355617>

23. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=362320>

24. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=364870>

25. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=370935>

26. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=378662>

27. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=378601>

28. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=378897>

29. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=379644>

30. <http://parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=r9gU59RwX%2bU%3d&tabid=128&mid=506&language=ro-RO>

31. <http://parlament.md/SesiuniParlamentare/%C5%9Eedin%C5%A3eplenare/tabid/128/language/ro-RO/Default.aspx>

32. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=128&t=/Media/Noutati/Declara-re-neconstitucionala-a-unei-legi-adoptate-prin-angajarea-raspunderii-Guvernului-in-fata-Parlamentului-in-perioada-vacantei-parlamentarev>

33. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=756&t=/Media/Noutati/Preedintele-nu-i-poate-trimite-Parlamentului-spre-reexaminare-o-lege-adoptata-prin-angajarea-raspunderii-Guvernului>

34. <http://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h704032016roa6c41.pdf>

35. http://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf

36. [http://www.credo.md/site-doc/CReDO_AngRasp-Guv_draft_29.04.2015\(2\).pdf](http://www.credo.md/site-doc/CReDO_AngRasp-Guv_draft_29.04.2015(2).pdf)

37. <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2015/6/1.pdf>

38. <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicat-depresa/tabid/90/ContentId/4942/language/ro-RO/Default.aspx>

39. <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicat-depresa/tabid/90/ContentId/4998/language/ro-RO/Default.aspx>

40. https://drept.unibuc.ro/dyn_doc/oferta-educationala/scoala-doctorala/rezumat-teza/oprican-mariana-iun-2015-ro.pdf

41. <https://gov.md/ro/content/sedinta-guvernului-din-21-decembrie-2018-ora-1000>,

42. <https://gov.md/ro/content/sedinta-guvernului-din-11-februarie-2019-ora-900>

43. <https://gov.md/ro/content/sedinta-guvernului-din-7-martie-2019-ora-1400>

44. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/extras_3_1.pdf

45. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/extras_5.pdf

46. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/extras45_0.pdf,

47. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/2_7_Angajarea%20raspunderii%20guvernului%20%E2%80%93%20metoda%20de%20%E2%80%9Einterventie%E2%80%9D%20in%20functia%20legislativa%20a%20statului_1.pdf

48. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/21_26_E%20%20posibila%20%20oare%20

[%20edificarea%20%20statului%20%20de%20%20drept%20atunci%20%20cand%20%20guvernarii%20%20uneori%20%20neglijența%20%20cu%20desavarsire%20acest%20principiu%20%E2%80%9Esacramental%E2%80%9D.pdf](https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Data%20emiterii%2C%20aprobarii%20sau%20adoptarii%20actului%20oficial.pdf)

49. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Data%20emiterii%2C%20aprobarii%20sau%20adoptarii%20actului%20oficial.pdf

50. <https://www.ccr.ro/uploads/Publicatii%20si%20statistici/Buletin%202010/safta.pdf>

21. <https://www.moldova.org/parlamentul-a-luat-act-de-angajarea-raspunderii-guvernului-ce-pot-sa-faca-deputatii-care-nu-sunt-de-acord/>

52. <https://unimedia.info/ro/news/dfdb08f319aac8d3/cele-sapte-proiecte-de-lege-asupra-carora-guvernul-si-a-asumat-raspunderea-au-fost-inregistrate-in-parlament.html>

VELENȚE JURIDICE ALE CETĂȚENIEI ÎN CONTEXTUL LEGISLAȚIEI NAȚIONALE ȘI STATUTUL CETĂȚEANULUI ÎN ORDINEA DE DREPT INTERNAȚIONALĂ

Octavian GRECU

Magistru în drept, USM

asistent judiciar în cadrul Judecătoriei Chișinău (sediul Buiucani)

Prezintă un adevăr faptul că între stat și populația sa se încheagă o multitudine de raporturi de natură diversă, una fiind obiectiv necesară, legătură care nicidecum nu este întâmplătoare, ci formată urmare a unui îndelungat proces, în care atât populația cât și forța publică au conștientizat legăturile lor reciproce. Cetățenia este principiul care stă la baza legitimității politice și constituie sursa unei legături juridico-politice existente între stat și cetățean. Dar acesta nu este un principiu static, ci o construcție istorică, care ia forme concrete diferite în timp și în spațiu. Societățile s-au schimbat în mod radical și odată cu ele au evoluat și concepțiile teoretice, și modalitățile de aplicare a cetățeniei. Într-o societate democratică, cetățenia constituie una dintre componentele obligația socială, în special prin drepturile egale asociate acesteia. În prezenta lucrare a fost pus cu titlu de obiectiv cercetarea instituției cetățeniei prin prisma normelor de drept internațional public, dar și prin analiza reglementărilor la nivel național și în contextul jurisprudenței CtEDO.

Cuvinte-cheie: cetățenie, stat, cetățean, *ius sanguinis*, *ius soli*, cetățean, globalizare, valori

LEGAL LEGACIES OF CITIZENSHIP IN THE CONTEXT OF NATIONAL LAW AND CITIZEN STATUS IN THE INTERNATIONAL LAW ORDER

It presents a truth that there is a multitude of different relations between the state and the population, one being an objective necessity, a connection that is not accidental but results from a long process in which both the public and the public force are aware their mutual ties. Citizenship is the principle behind political legitimacy and is the source of a legal-political link between the state and the citizen. But this is not a static principle, but a historical construction that takes different concrete forms over time and in space. The societies have changed radically and with them the theoretical conceptions and the ways of applying the citizenship have evolved. In a democratic society, citizenship is one of the components of the social obligation, especially through equal rights associated with it. In the present paper the objective of the research of the institution of citizenship was given in terms of the norms of the public international law, but also through the analysis of the regulations at national level and in the context of ECHR jurisprudence.

Keywords: *citizenship, state, citizen, ius sanguinis, ius soli, globalization, values.*

Plasată la granița dintre tradiție și inovație, raportarea cetățeniei la stat, la diverse practici de guvernare, la necesitățile de gen, la provocările globalizării ne face să nu o percepem ca pe un produs finit, ci ca pe un concept dinamic, redefinit și permanent redefinibil. Acest concept controversat

și mobilizator are meritul de a exprima chintesența gândirii politice dintr-o epocă istorică și de a sintetiza ansamblul problemelor care rezultă din relația stat – cetățeni. Influențată de schimbările politice, economice, sociale, culturale, cetățenia induce, la rândul său, o serie de schimbări politice, economi-

ce, sociale și culturale, fapt sesizabil cu precădere odată cu extinderea Uniunii Europene și cu afirmarea valorilor promovate de ea.

În general, se consideră că conceptul de cetățenie are aceeași vârstă cu primele comunități umane sedentare, deoarece se referă la cei care sunt (sau nu sunt) membrii unei aceleiași comunități [1, p. 22].

Din punct de vedere istoric, noțiunea este atestată încă în perioada antică în orașele Republicii Romane și își are rădăcinile în latinescul „civitas”. În perioada antică, în Roma, Sparta și Atena, se considerau cetățeni numai persoanele care prin mijlocirea Adunării Populare participau la rezolvarea treburilor publice.

În Roma antică, *jus civile* (dreptul cetății) semnifică faptul că indivizii care nu fac parte din cetate, nu sunt ocrotiți de legea romană. Datorită acestui fapt, acei care nu purtau acest titlu, adică străinii, chiar dacă erau liberi, aveau un statut juridic similar cu al sclavului: erau lipsiți de personalitate juridică și puteau fi luați sclavi de oricine. Titlul de cetățean era purtat de cei care locuiau în cetate și aveau totalitatea drepturilor civile și politice; nu exista în acel timp, titlu mai înalt, iar mândria de a fi cetățean al Romei se exprima în formula: *civis romanus sum!* (sunt cetățean roman) [2, p. 169].

În dreptul modern, o asemenea legătură este exprimată prin termenul de cetățenie. Se cuvine, mai întâi, de precizat că noțiunea de cetățenie are conotații juridice multiple în funcție de natura raporturilor juridice în care se manifestă: [3, p.5] - raporturi de drept internațional; - raporturi de drept constituțional (de pildă, drepturile electorale); - raporturi de drept administrativ (cererea de dobândire a cetățeniei ce se adresează unei autorități a puterii executive); - raporturi de dreptul familiei (de pildă, dobândirea cetățeniei prin adopție).

Rezultă, așadar, că termenul juridic de cetățenie are un caracter complex, generat de multitudinea și de natura ramurilor de drept care îi conferă o haină

juridică specifică. Precizăm însă că, cetățenia nu este o noțiune juridică - sinteză, constituită prin integrarea și forjarea într-o unică unitate a caracteristicilor pe care i le imprimă, după caz, dreptul internațional, dreptul constituțional, dreptul administrativ sau dreptul familiei.

Noțiunea juridică de cetățenie rezultă cu preponderență din știința dreptului constituțional, respectiv din dreptul constituțional, celelalte ramuri ale dreptului reglementând, mai degrabă, modurile de dobândire sau pierdere ale cetățeniei, decât conținutul propriu-zis al acesteia.

Nu este mai puțin adevărat că și alte științe sociale cum ar fi, de pildă, sociologia politică sau politologia conferă noțiunii de cetățenie un conținut specific din perspectiva acestora.

În doctrină se susține constant că cetățenia poate fi privită atât ca instituție juridică, cât și ca statut al persoanelor cărora li se recunoaște calitatea de cetățean al unui anumit stat. [4, p.236]

În calitate de instituție juridică, cetățenia este privită ca ansamblu de norme juridice care reglementează modul de dobândire sau pierdere a calității de cetățean, adică raporturile sociale de cetățenie. Cât privește aprecierea cetățeniei ca o condiție juridică sau statut al individului exprimate prin drepturile și îndatoririle sale individuale, credem mai degrabă că aceasta trebuie considerată izvorul drepturilor subiective garantate de stat, prin Constituție, propriilor cetățeni și nu ca statut al unor indivizi. Ca atare, calitatea de cetățean al unui anumit stat conferă persoanei respective dreptul de a exercita drepturile și libertățile fundamentale, dar și obligația de a-și îndeplini îndatoririle constituționale față de stat, cu alte cuvinte, de a căpăta un anumit statut juridic.

Statutul juridic al individului nu este garantat atât de drepturile subiective recunoscute și garantate de Constituție, cât de calitatea sa de cetățean al unui stat, în virtutea căreia el dobândește drepturile respective și își asumă anumite îndatoriri.

În general, cetățenia este definită ca fiind apartenența unei persoane la un anumit stat. Precizăm că această apartenență este deopotrivă politică și juridică.

Dezvoltând ideea de apartenență, în doctrina juridică se concretizează că este un termen ambivalent. Apartenența unei persoane la un anumit stat nu exprimă o legătură unilaterală ci una reciprocă între cele două entități. Cu alte cuvinte, nu numai cetățeanul este legat de stat, ci și statul este legat de cetățean. Această legătură are în primul rând un fundament politic rezultând din dreptul statului ca reprezentant al puterii suverane a poporului de a conferi și apăra calitatea de cetățean al său, a unei anumite persoane. În al doilea rând, legătura respectivă are un fundament juridic rezultând din consfințirea în Constituție și în alte acte normative a principiilor și a cadrului juridic de reglementare a raporturilor de cetățenie.

Apartenența nu exprimă însă un simplu raport de subordonare a cetățeanului față de stat sau altfel spus, un raport de dominație exercitată de stat asupra unei persoane. Acest raport există, indiferent de calitatea persoanei ce locuiește într-un anumit stat și asupra căreia se exercită prerogative de comandă.

În acest sens, este de necontestat că raporturile de subordonare / dominație caracteristice oricărui raport între stat și individ nu au relevanță nemijlocită, evidentă pentru raporturile de cetățenie, forța publică (statul) exercitându-și dominația asupra oricărui individ care domiciliază sau prezidează pe teritoriul său.

În baza acestor momente, [5, p. 369] se conchide că cetățenia exprimă legătura principală și statornică între stat și o persoană fizică, în baza căreia aceasta participă la diferite proceduri legale prin care se exprimă voința suverană a poporului și beneficiază de drepturile și libertățile fundamentale pe care i le garantează statul, care, în același timp, îi impune anumite îndatoriri fundamentale.

Luând ca suport raportul de apartenență a individului față de un anumit stat, unii autori au definit

cetățenia ca fiind situația juridică care rezultă din raporturile statornice care intervin între o persoană fizică și statul, exprimând apartenența persoanei la stat, situație caracteristică prin plenitudinea drepturilor și obligațiilor reciproce predeterminate de lege [6, p. 28].

Într-o altă definiție, cetățenia a fost apreciată ca acea calitate a persoanei fizice ce exprimă relațiile permanente social-economice, politice și juridice dintre persoana fizică și stat, dovedind apartenența sa la stat și atribuind persoanei fizice posibilitatea de a fi titularul tuturor drepturilor și îndatoririlor prevăzute de constituția și legile statului [2, p. 49; 7, p. 155].

La rândul său, cercetătorul Gh. Iancu [8, p. 76] privește cetățenia ca fiind o legătură politică și juridică permanentă (internă) dintre o persoană fizică și un anumit stat, legătură care se exprimă prin totalitatea drepturilor și obligațiilor reciproce dintr-o persoană și statul al cărui cetățean este, precum și printr-o legătură juridică specială (externă) care are același conținut, dar care se prelungește și se păstrează oriunde s-ar găsi persoana ce are calitatea de cetățean.

În contextul dat, sunt relevante și ideile expuse de specialiștii în drept internațional, potrivit cărora cetățenii unei țări sunt persoane legate printr-un raport juridic de statul pe teritoriul căruia trăiesc sau din care sunt originari. Ea nu este o simplă legătură politică sau juridică între individ și colectivitatea organizată politic, ci este o integrare angajată în sânul acestei colectivități [5, p. 183].

Cetățenia implică o legătură de loialitate, determinată în cea mai mare măsură prin afinitate etnică, religioasă, culturală a tuturor indivizilor care alcătuiesc o anumită națiune.

Cetățenia reprezintă legătura politică și juridică permanentă dintre persoana fizică și un anumit stat. Ea exprimă totalitatea drepturilor și obligațiilor reciproce dintre o persoană și statul al cărui cetățean

este. Ea este o legătură juridică specială păstrată și prelungită oriunde s-ar găsi persoana în cauză: în statul de origine, în alt stat, pe mare, în aer sau în spațiul cosmic [9, p. 74; 10, p. 115].

Totodată, și alte științe sociale cum ar fi, de pildă, sociologia politică sau politologia conferă noțiunii de cetățenie un conținut specific.

Astfel, din perspectivă sociologică, cetățenia este definită ca un statut uzual și reprezintă calitatea de membru al unui stat-națiune, fiind conferită de la naștere sau prin proceduri juridice în cazuri de emigrare dintr-un stat în altul [7, p. 95].

Din perspectivă politologică cetățenia este o relație dinamică între un cetățean și națiunea sa. Potrivit acestei concepții, noțiunea de cetățenie cuprinde reguli referitoare la ceea ce ar putea să facă (să voteze), la ceea ce trebuie să facă (să plătească impozite și taxe) și la ceea ce ar putea să refuze să facă [11, p. 95]. Din aceeași perspectivă, cetățenia este definită ca o calitate juridică a cetățeanului care sintetizează ansamblul relațiilor social-economice, politice și juridice dintre acestea și un anumit stat [12, p. 41].

În doctrină, uneori, termenul de cetățenie este asimilat celui de naționalitate. Prin esența lor, cele două noțiuni se referă la raporturile dintre persoană și stat, dar ele nu trebuie confundate. Spre deosebire de cetățenie naționalitatea trebuie privită ca fiind calitatea sau condiția juridică ce decurge din relațiile care există între o persoană fizică și un stat determinat [4, p. 53].

Respectiv, cetățenia este privită în prezent ca fiind un contract social (desigur convențional) între stat și cetățean, în baza căruia cetățeanul, îndeplinind obligația de a achita taxele și impozitele statului, de a respecta legile, de a satisface serviciul militar etc., este în drept să ceară statului apărarea drepturilor și intereselor sale legale [13, p. 258-259].

Problemele cetățeniei țin de competența exclusivă a fiecărui stat, care stabilește prin legislația sa internă modalitățile de pierdere, schimbare, dobân-

dire, drepturile, obligațiile cetățeanului etc., luând în considerație eventualele obligații ce le revin. Cu alte cuvinte, cetățenia este o legătură juridică specială păstrată și prelungită oriunde s-ar găsi persoana în cauză în statul de origine, în alt stat, pe mare, în aer sau în spațiul cosmic.

Cetățenia este deci, în exclusivitate, o chestiune de drept intern. Statul determină, de sine stătător, criteriile și modalitățile de obținere sau pierdere a cetățeniei sale, precum și drepturile și obligațiile ce revin cetățenilor săi în baza acestei calități. Dreptul internațional public privește cetățenia doar din perspectiva raporturilor internaționale sub incidența cărora ar fi persoana în cauză. Astfel, instrumentele juridice internaționale actuale pornesc de la regula potrivit căreia fiecare om are dreptul la o cetățenie, ca un drept fundamental al său, fără de care persoana ar fi lipsită de protecția statului și de exercițiul unor drepturi și libertăți proprii numai cetățeanului.

Declarația Universală a Drepturilor Omului, din 10 decembrie 1948 prevede: „Orice om are dreptul la o cetățenie. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa sau de dreptul de a-și schimba cetățenia”. [14]

În 1966, O.N.U. a adoptat Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [15] și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale [16] prin care au fost stabilite un șir întreg de drepturi de care trebuie să se bucure cetățenii statelor semnatare, însă actul normativ internațional de cea mai mare importanță, care stabilește principii și reguli în problema cetățeniei persoanelor, este Convenția europeană cu privire la cetățenie (Strasbourg, 06.XI.1997). [17] În Convenție cetățenia „desemnează legătura juridică dintre o persoană și un stat și nu indică originea etnică a persoanei”. În același timp, în Convenție sunt consacrate principiile cetățeniei care urmează a fi respectate de statele semnatare: fiecare individ are dreptul la o cetățenie; apatridia trebuie să fie evitată; nimeni nu poate fi lip-

sit în mod arbitrar de cetățenia sa; nici căsătoria, nici desfacerea căsătoriei dintre un resortisant al unui stat parte și un străin, nici schimbarea naționalității unuia dintre soți în timpul căsătoriei nu poate avea efecte de drept asupra cetățeniei celuilalt soț.

În același timp Convenția dispune ca regulile relative la cetățenie aparținând unui stat parte să nu facă distincție sau să includă practici care ar constitui o discriminare bazată pe sex, religie, rasă, culoare sau origine națională ori etnică. La fel statele trebuie să respecte principiul nediscriminării între resortisanții săi, indiferent dacă sunt resortisanți prin naștere sau și-au dobândit cetățenia ulterior. [18, p. 8-9]

În egală măsură Convenția asupra cetățeniei femeii căsătorite din anul 1955 [19] stabilește reguli potrivit cărora încheierea și desfacerea căsătoriei între resortisanți și străini sau schimbarea cetățeniei soțului nu poate avea efect asupra cetățeniei soției, dar nici dobândirea sau renunțarea la cetățenie de către soț nu poate împiedica soția să-și păstreze cetățenia sa.

Convenția asupra drepturilor copilului din anul 1989 [20] stabilește că, imediat după nașterea sa, copilul este înregistrat și are de la această dată dreptul la un nume, dreptul de a dobândi o cetățenie.

Subsecvent este de notat că, ceea ce statele sunt libere să facă, ele pot să rezilieze. Retragera sau „pierderea cetățeniei”, reprezintă în egală măsură o competență a statelor.

Problemele pierderii cetățeniei sunt reglementate ca regulă de legislația națională a statelor, însă anumite dispoziții referitoare la acest subiect sunt oglindite în tratate bilaterale. Astfel, și pierderea cetățeniei poate avea loc în mai multe moduri:

- renunțarea la cetățenie, este voluntară și se efectuează la cerere potrivit unei proceduri prevăzute în legislația internă);

- retragera cetățeniei, având caracter de sancțiune, în general statele stabilesc în legislația lor națională regula potrivit căreia cetățenia dobândită

ca efect al nașterii nu poate fi retrasă. Retragera se realizează la inițiativa autorităților statelor și ca regulă în privința persoanelor care au comis fapte grave împotriva statului de origine sau au dobândit-o în mod fraudulos;

- dobândirea altei cetățenii, dacă aceasta este condiționată de renunțarea la cetățenia anterioară, neîndeplinirea unui act obligatoriu, va fi, de pildă, refuzul de a reveni în țară pentru serviciul militar. Retragera apare tot ca o sancțiune, dar intervine automat, fără vreun act juridic al unei autorități interne.

Potrivit Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, [21] nimeni nu poate fi privat în mod arbitrar de cetățenia sa. Pentru a limita cazurile de retragere a cetățeniei, Convenția privind reducerea cazurilor de apatridie din 1961 [22] prevede drept motive de retragere, care nu sunt considerate arbitrare: prestarea jurământului de credință față de un alt stat) repudierea, sau dovada dorinței de a repudia fidelitatea față de statul sau; efectuarea de servicii față de un alt stat, mai cu seamă în domeniul spionajului) o conduită care provoacă prejudicii grave intereselor vitale ale statului.

Raportând la situația Republicii Moldova este de notat că procedura dobândirii cetățeniei, reprezintă o oportunitate al legislativului fiecărui stat, prin care reprezentanții poporului aplică politicile de admitere a noilor membri ai societății. Unicul criteriu, care trebuie să-l respecte legislatorul național în acest domeniu este corespunderea acestor proceduri cu principiile unanim recunoscute ale drepturilor omului. Considerentele expuse au creat o varietate largă de modalități de dobândire a cetățeniei, care au fost reduse în teorie la două modalități de bază, prin care statele reglementează modurile naționale concrete de dobândire: **prin naștere** și **prin naturalizare**.

Dobândirea cetățeniei prin naștere sau, cum mai este numită – originară, de principiu, este similară în dreptul comparat majorității statelor. Ea se redu-

ce la aplicarea celor două principii unanim recunoscute în lume, ca derivate ale nașterii persoanei: dreptului sângelui – *ius sanguinis* și al dreptului locului – *ius soli*. Prin naștere se consideră cetățean al RM copilul:

- Născut din părinți, ambii sau unul dintre care, la momentul nașterii copilului este cetățean al RM, chiar dacă s-a născut în străinătate;

- Născut pe teritoriul RM din părinți apatrizi;

- Născut pe teritoriul RM din părinți care au cetățenia unui alt stat sau unul dintre care este apatrid, iar celălalt cetățean străin dacă statul acela nu acordă copilului cetățenie.

Copilul născut pe teritoriul RM este considerat cetățean al ei, atât timp cât nu este dovedit contrariul, până la atingerea vârstei de 18 ani. Prezența dispoziției este determinată de art. 16 al.1 lit.b) din Convenția Europeană a cetățeniei. Este o obligație pentru statul parte de a prevedea în dreptul intern dobândirea de drept a cetățeniei sale de către noi născuții găsiți pe teritoriul său care ar fi, altfel, apatrizi, ce este conform principiului *jus soli*. [23, p.105]

Naturalizarea este o altă modalitate universală de dobândire a cetățeniei, care reprezintă o varietate largă de moduri și denumiri diferite, care diferă de la stat la stat, în dependență de istoricul aplicării acestor proceduri, de tradiții, priorități confesionale, ș.a. Astfel, în unele state, precum Italia și Canada, dobândirea cetățeniei prin căsătorie, ca una dintre varietățile dobândirii cetățeniei prin naturalizare, este reglementată ca mod separat de dobândire. În Republica Moldova, însă, dobândirea cetățeniei prin căsătorie este o dobândire a cetățeniei prin naturalizare în termeni reduși, similară celei de reîntregire a familiei copiilor și părinților prin deținerea domiciliului pe teritoriul Republicii Moldova în ultimii 3 ani la părinți sau la copii (inclusiv înfietori sau înfiați) cetățeni ai Republicii Moldova [24, art.17].

În cazul în care adoptatorii și adoptatul sunt cetățeni ai Republicii Moldova, adopția nu produce

niciun efect în ceea ce privește cetățenia adoptatului. Alta este situația în cazul adopției internaționale, întâlnită în cele două situații, și anume: adoptatul este cetățean străin sau apatrid, iar adoptatorul ori soții adoptatori sunt cetățeni ai RM; cetățeanul Republicii Moldova este adoptat de un cetățean străin sau de doi soți cetățeni străini. În aceste condiții, încuviințarea adopției de către instanța judecătorească poate să producă efecte în planul cetățeniei adoptatului.

Unul din efectele adopției pentru copil este dobândirea cetățeniei părinților. În acest context, Legea RM privind regimul juridic al adopției [25] face trimitere la Legea nr.1024 din 02.06.2000 privind cetățenia Republicii Moldova. [24]

Conform art.13 al Legii nominalizate supra, se prevăd următoarele: Copilul apatrid dobândește automat cetățenia RM prin înfiere, dacă înfietorii (înfiatorul) sunt cetățeni ai RM.

Asupra cetățeniei copilului apatrid înfiat de soți, unul dintre care este cetățean al RM, iar celălalt cetățean străin, hotărâsc de comun acord cu înfietorii. În cazul în care înfietorii nu cad de comun acord asupra apartenenței copilului Republicii Moldova, va decide instanța de judecată, ținând cont de interesele acestuia. În situația în care copilul a împlinit vârsta de 14 ani, se cere consimțământul lui, autentificat de notar.

Copilul, cetățean străin, înfiat de soți, ambii sau numai unul dintre ei având cetățenie moldovenească sau unul fiind cetățean al Republicii Moldova, iar celălalt cetățean străin sau apatrid, poate deveni cetățean al Republicii Moldova dacă renunță la cetățenia statului străin, cu excepția cazurilor prevăzute de acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte [1.12, art.13].

Republica Moldova face parte din sistemul țărilor unde cetățenia se poate dobândi urmând unul din criteriile: dreptul sângelui când noul-născut dobândește cetățenia părinților, indiferent de locul de naștere, și dreptul solului când noul-născut va dobândi cetățenia

statului pe teritoriul căruia se naște, indiferent de cetățenia părinților.

Adopția copiilor domiciliați pe teritoriul RM de către persoane cu domiciliul în străinătate are loc în conformitate cu legislația Republicii Moldova, ținându-se cont și de legislația statelor în care aceștia din urmă își au domiciliul la data depunerii cererii de adopție, precum și în conformitate cu tratatele internaționale sau cu tratatele bilaterale la care RM este parte.

Astfel, adopția copiilor cetățeni ai Republicii Moldova, cu domiciliul în afara țării, efectuată de organele abilitate ale statului străin pe al cărui teritoriu adoptatorul își are domiciliul, este recunoscută ca fiind valabilă în RM, doar dacă statul străin este parte la Convenția de la Haga sau parte la un tratat bilateral în domeniul adopției încheiat cu RM și dacă autoritatea centrală din RM și-a exprimat anticipat acordul la adopție. [25, p.84]

Copiii domiciliați pe teritoriul RM pot fi adoptați de adoptatori cu domiciliul în străinătate doar dacă, potrivit legislației statelor în care urmează să plece, li se vor asigura garanții și norme juridice echivalente celor de care s-ar fi bucurat în cazul adopției naționale.

În cazul dublei cetățenii, dintre care una este cea a forului, ca lege națională se consideră cea a forului. Dacă o persoană are dublă cetățenie dintre care niciuna nu este a forului, legea națională se consideră legea statului unde persoana are domiciliu sau, în lipsă, reședința sa.

O altă modalitate de dobândire a cetățeniei, similară celei de dobândire a cetățeniei prin naturalizare, este dobândirea cetățeniei de onoare, care dobândește teren tot mai larg în paleta modurilor de dobândire a cetățeniei și este prevăzut în art. 24 din Legea cetățeniei [24].

Un alt mod de dobândire a cetățeniei este prin recunoaștere. La acest capitol, au fost operate modificări la Legea cetățeniei prin adoptarea Legii nr. 132

din 21.12.17, care au intrat în vigoare în anul 2018. [26] Potrivit modificărilor, persoanele cu vârsta de peste 18 ani, născute pe teritoriul Moldovei, indiferent dacă dețin cetățenia altui stat și dacă domiciliază în țară sau în străinătate pot dobândi mai ușor cetățenia Republicii Moldova prin recunoaștere. Potrivit Agenției Servicii Publice, aceste persoane vor fi recunoscute ca cetățeni ai Republicii Moldova din momentul depunerii cererii, care va conține consimțământul solicitantului. Doritorii din țară se pot adresa la orice Serviciu eliberare a actelor de identitate sau centru multifuncțional al Agenției Servicii Publice. Cei aflați peste hotare pot depune cererile la misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova. La înregistrarea cererii, solicitantii prezintă actul de identitate aflat în posesie și documentele de stare civilă. Solicitanții care nu posedă acte de identitate vor fi identificați conform procedurii stabilite de legislația în vigoare.

Subsecvent este de menționat că Legea cu privire la cetățenie la art.17 a fost modificată în anul 2018 [27] și s-a stipulat prin alin.1¹ posibilitatea acordării cetățeniei persoanei care va face investiții în Republica Moldova.

Conform legii menționate, cetățenia RM poate fi acordată, la cerere, cetățeanului străin sau apatridului care cunoaște și respectă prevederile Constituției, are o bună reputație economică și financiară, nu prezintă pericol sau risc pentru ordinea publică și securitatea statului, varsă contribuții la Fondul de investiții publice pentru dezvoltare durabilă sau a efectuat, timp de 60 de luni, investiții în domeniile de dezvoltare strategică.

Astfel, potrivit Regulamentului adoptat de Guvern, [28] valoarea minimă a contribuției nerambursabile la Fondul de investiții publice pentru dezvoltare durabilă constituie echivalentul a 100 mii euro, iar valoarea minimă a investiției, în cel puțin unul din domeniile de dezvoltare strategică a Republicii Moldova, constituie echivalentul a 250 mii de euro.

Documentul indică cele două domenii de dezvoltare strategică:

- Dezvoltarea sectorului imobiliar prin procurarea și deținerea în proprietate, pentru o perioadă neîntreruptă de cel puțin 60 de luni, a unui sau mai multor bunuri imobile cu valoare de piață totală, la data efectuării investiției, de cel puțin 250 mii de euro;

- Dezvoltarea sectorului financiar public și a investițiilor publice prin procurarea și menținerea în proprietate a valorilor mobiliare de stat emise în acest scop, pentru o perioadă de cel puțin 60 de luni, în valoare de cel puțin 250 mii de euro.

Contribuția la Fondul de investiții publice pentru dezvoltare durabilă se varsă în monedă națională, euro, franci elvețieni sau dolari SUA, la contul bancar al Instituției publice „Fondul de Dezvoltare Durabilă Moldova”.

După cum a fost menționat, o Comisie va examina dosarul pentru obținerea cetățeniei. Ea va fi formată din reprezentanți ai Ministerului Economiei și Infrastructurii, Ministerului Justiției, Ministerului Finanțelor, Ministerului Afacerilor Interne și al Aparatului Președintelui Republicii Moldova. [29]

Comisia va accepta investiția dacă planul acesteia este credibil și garantează activitatea investițională pe un termen de cel puțin 60 de luni, dacă investițiile vor fi efectuate în cel puțin unul din domeniile de dezvoltare strategică a Republicii Moldova și dacă investitorul a demonstrat dispunerea de mijloace financiare suficiente libere, dedicate exclusiv investiției, în mărime minimă de 250 mii de euro.

De asemenea, investiția va fi acceptată dacă cetățeanul străin sau apatridul are inițiată o activitate investițională sau corespunde condițiilor pentru inițierea activității investiționale, a obținut profit din activitățile precedente în ultimii 5 ani sau are venituri în calitate de persoană fizică în ultimii 5 ani. Se va lua în calcul și faptul dacă investiția nu va fi retrasă sau înstrăinată pentru o perioadă de cel puțin 5 ani.

La finele fiecărui an calendaristic Comisia verifică modul de efectuare și de menținere a investiției, precum și a planului de investiții pentru anul următor, iar la finele perioadei de 5 ani de activitate investițională, verifică plenitudinea investiției în valoare minimă a echivalentului de 250 mii de euro. [29]

Cât privește redobândirea cetățeniei, potrivit art.16 din Legea cetățeniei RM, persoana care a avut anterior cetățenia Republicii Moldova o poate redobândi la cerere, păstrându-și, la dorință, cetățenia străină, dacă nu cade sub incidența art. 20 lit. a)-d). Persoana căreia i s-a retras cetățenia Republicii Moldova în conformitate cu art.23 lit. c) nu o mai poate redobândi, iar în restul cazurilor stipulate la același articol o poate redobândi numai în condițiile naturalizării și numai după 5 ani de domiciliu legal și obișnuit pe teritoriul Republicii Moldova din momentul retragerii cetățeniei. [24]

În Rezoluția sa din 16 ianuarie 2014, [1.21] Parlamentul European și-a exprimat îngrijorarea cu privire la faptul că sistemele naționale care implică „vânzarea fațișă, directă sau indirectă” a cetățeniei Uniunii subminează însuși conceptul de cetățenie a Uniunii. Acesta a solicitat Comisiei să evalueze diferitele sisteme naționale de acordare a cetățeniei, în lumina valorilor europene și a literei și spiritului legislației și practicilor UE. Comisia a contactat autoritățile bulgare, cipriote și malteze pentru mai multe informații cu privire la sistemele lor. În cadrul unei dezbateri din mai 2018, Parlamentul European a discutat cu privire la o serie de riscuri asociate sistemelor de acordare a cetățeniei și dreptului de ședere pentru investitori.

De asemenea, prin Raportul Comisiei Europene către Parlamentul European din 23 ianuarie 2019 [2.30] s-a menționat că „Resortisanții țărilor terțe pot investi într-un stat membru din motive legitime, dar pot urmări și scopuri nelegitime, cum ar fi sustragerea de la investigarea și urmărirea în justiție în țara

lor de origine și protejarea activelor proprii de măsurile aferente de înghețare și confiscare. Prin urmare, sistemele de acordare a cetățeniei și a dreptului de ședere pentru investitori generează o serie de riscuri pentru statele membre și pentru Uniune în ansamblu: în special, riscuri la adresa securității, inclusiv posibilitatea de infiltrare a grupurilor de criminalitate organizată din afara UE, precum și riscuri de spălare a banilor, de corupție și de evaziune fiscală. Aceste riscuri sunt accentuate de drepturile transfrontaliere asociate cu cetățenia Uniunii sau cu dreptul de ședere într-un stat membru. Comisia va monitoriza impactul sistemelor de acordare a cetățeniei pentru investitori implementate de țările cu regim de călătorii fără viză, ca parte a mecanismului de suspendare a vizelor.”

Din aceste analize rezultă că un asemenea mod de dobândire a cetățeniei este periculos pentru RM și se poate solda cu retragerea regimului liberalizat de vize cu UE. În concluzie, aceste prevederi normative necesită a fi înlăturate din legislația RM.

Conform Convenției din 1961 (art.5-8), pierderea sau renunțarea la cetățenie trebuie să fie condiționată de posesia anterioară ori de asigurarea de dobândire a altei cetățenii. Se poate face excepție în cazul naturalizării persoanelor care, necătând la notificările formale și a limitelor de timp, stau peste hotare un număr determinat de ani și nu-și exprimă intenția de a păstra cetățenia. O persoană naturalizată, în acest caz, este o persoană care a dobândit cetățenia după depunerea cererii către Statul Parte respectiv, iar acel Stat Parte putea să refuze cererea. Pierderea cetățeniei poate avea loc doar în conformitate cu legea și însoțită de garanții procedurale depline, așa ca dreptul la un proces echitabil în fața unei instanțe de judecată sau unui alt organ independent. Legislația cu privire la cetățenie trebuie să stipuleze că nici un cetățean nu poate să renunțe la cetățenia sa, fără dobândirea altei cetățenii sau primirea asigurărilor formale și scrise de la autori-

tățile relevante, precum că el/ea va dobândi o altă cetățenie [25, p.23].

Conform articolului 21 al Legii cetățeniei, [24] cetățenia poate fi pierdută prin: renunțare, retragere sau conform tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Articolul 22 al Legii cu privire la cetățenie [24] permite aplicarea mecanismului de renunțare doar cu condiția prezentării adeverinței privind deținerea sau dobândirea cetățeniei unui alt stat ori garanției dobândirii cetățeniei unui alt stat. Totodată, dacă persoana căreia i s-a aprobat renunțarea la cetățenia Republicii Moldova, în pofida garanției nu va dobândi cetățenia unui alt stat, adică va deveni apatridă, partea din decretul Președintelui Republicii Moldova privind aprobarea renunțării la cetățenia Republicii Moldova referitoare la această persoană se va abroga în modul stabilit.

Subsecvent, potrivit articolul 23 alin. (1) al Legii cu privire la cetățenie [24] permite retragerea cetățeniei Republicii Moldova printr-un decret al Președintelui Republicii Moldova doar în cazurile în care persoana: a) a dobândit cetățenia Republicii Moldova în mod fraudulos, prin informație falsă sau prin ascunderea unui fapt pertinent, demonstrat în instanță; b) s-a înrolat benevol în forțe armate străine; c) a săvârșit fapte deosebit de grave prin care se aduc prejudicii esențiale statului; d) nu respectă condițiile de efectuare și menținere a investiției.

Cu toate acestea același articol declară că al doilea, al treilea și al patrulea criteriu nu vor servi ca temei juridic pentru retragerea cetățeniei dacă persoana va deveni apatridă. Această prevedere nu se aplică în cazul în care cetățenia a fost dobândită prin încălcarea legii, adică în mod fraudulos, adică prin informații false sau prin ascunderea unui fapt pertinent (art. 23 alin. (2)). La fel, articolul stabilește faptul că retragerea cetățeniei Republicii Moldova nu produce nici un efect asupra cetățeniei soțului și copiilor persoanei (art. 23 alin. (3)).

Convenția europeană a drepturilor omului nu garantează dreptul la cetățenie. Cu toate acestea, refuzul arbitrar al cetățeniei poate intra sub incidența articolului 8 din Convenție din cauza impactului său asupra vieții private a persoanei. Având în vedere faptul că Forul European are o practică consistentă în domeniul instituției cetățeniei, îndeosebi pe problem ce constituie derivate ale cetățeniei (dreptul de azil, extrădarea, drepturile refugiaților) vom prezenta în cele ce urmează câteva asemenea exemple.

Astfel, în speța, Fawsie și Saidoun împotriva Greciei (nr. 40080/07 și nr. 40083/07), din 28 octombrie 2010, [31, p.16-17] reclamanții, de naționalitate siriană și libaneză, au fost oficial recunoscuți drept refugiați politici începând cu 1990 și au căpătat reședință legală în Grecia. Autoritatea competentă a respins cererile lor pentru a primi indemnizația acordată mamelor cu mulți copii, pe motiv că acestea nu au naționalitate greacă sau naționalitatea unuia dintre Statele Membre ale Uniunii Europene și nu sunt refugiați de origine greacă. Curtea nu a pus în discuție dorința legiuitorului elen de a aborda problema demografică din țară. Cu toate acestea, Curtea a reamintit că doar niște considerente foarte puternice ar putea justifica o diferență de tratament bazată exclusiv pe naționalitate. Curtea nu a fost de acord cu criteriul ales care se bazează, în principal, pe naționalitate sau pe originea greacă, mai ales că acesta nu a fost aplicat în mod uniform, la momentul respectiv, în legislația în vigoare și în jurisprudență. În plus, în conformitate cu Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților, la care Grecia este parte, statele trebuie să acorde refugiaților care stau legal pe teritoriul lor același tratament, în ceea ce privește ajutorul și asistența publică, ca și propriilor cetățeni. Prin urmare, refuzul autorităților de a acorda reclamanților indemnizația pentru familiile cu mulți copii nu a fost justificat în mod rezonabil.

Într-o altă speță s-a menționat că, în conformitate cu dispozițiile Convenției europene a drepturilor

omului, nu există niciun drept de a dobândi cetățenia unui stat (Comisia Europeană a Drepturilor Omului, Family K. și W./Țările de Jos (dec.), nr. 11278/84, 1 iulie 1985). [32] Totuși, CtEDO a afirmat că refuzul arbitrar al cetățeniei ar putea ridica o problemă în temeiul articolului 8 din Convenție, din cauza impactului pe care un refuz îl poate avea asupra vieții private a persoanei.

În conformitate cu Convenția europeană a drepturilor omului, în articolele 2 și 3 se interzice în mod absolut orice formă de returnare a unei persoane care ar putea fi expusă unui risc real de tratament contrar oricăreia dintre aceste prevederi. Acest risc este diferit de riscul de persecuție bazat pe motivele menționate în Convenția de la Geneva din 1951. CEDO a constatat că articolul 3 din Convenție include una dintre valorile fundamentale ale unei societăți democratice și interzice, în termeni absoluți, tortura sau pedepsele ori tratamentele inumane sau degradante, indiferent de conduita victimei, oricât de indezirabilă sau periculoasă ar fi aceasta. În conformitate cu dispozițiile articolului 3, responsabilitatea unui stat va fi angajată în cazul oricărei expulzări efectuate în condițiile în care au fost demonstrate motive serioase și întemeiate de a crede că persoana în cauză se confruntă cu un risc real de a fi supusă torturii sau pedepselor ori tratamentelor inumane sau degradante în țara în care este returnată [33].

CtEDO are tendința să examineze cauzele fie în sensul articolului 2, fie al articolului 3 din Convenția europeană a drepturilor omului, în funcție de situația specifică și de tratamentul cu care persoana riscă să se confrunte dacă ar fi expulzată sau extrădată. Principala diferență dintre aceste două articole ale Convenției este următoarea: în cazurile menționate în articolul 2 din Convenție, perspectiva pierderii vieții la returnare trebuie să reprezinte o certitudine virtuală; în cazurile menționate în articolul 3 din Convenție trebuie să existe motive suficiente pentru a crede că persoana

care urmează să fie expulzată se va confrunta cu un risc real de a fi supusă torturii sau altor forme de maltratare. Exemplu: În cauza Bader și Kanbor/Suedia [34], CtEDO a constatat că expulzare unei persoane în Siria, unde aceasta fusese condamnată la moarte în absența, ar constitui o încălcare a articolelor 2 și 3 din Convenție. Trebuie să menționăm că în materia cetățeniei, Curtea Europeană s-a pronunțat și în raport cu Republica Moldova. Notoriu în acest domeniu este cazul Tănase și Chirtoacă contra Moldovei [35]

În concluzie este de menționat că este lesne de observat că există o relativă dificultate în stabilirea naturii juridice a cetățeniei. Această stare de lucruri este condiționată de complexitatea și multiaspectualitatea instituției cercetate, precum și de faptul că există diverse modalități de dobândire a cetățeniei: prin naștere, naturalizare, adopție, opțiune etc.

Cetățenia rămâne un termen amplu și controversat, asupra căruia nu există încă o teorie exhaustivă, care să acopere toate aspectele. La fel ca în cazul altor „obiecte” complexe, și în acest domeniu se operează în continuare cu definiții pragmatice sau teorii parțiale.

Oricum, este cert că fiecare sistem de drept include deja cetățenia și explicarea sa ca o componentă de bază. Aceasta demonstrează faptul că este nevoie de analiza și înțelegerea cetățeniei ca fenomen general, care traversează practic toate activitățile umane.

La etapa actuală, în statele democratice cetățeanul, definit în relație cu autoritatea politică căreia îi aparține, face loc cetățeanului, văzut ca persoană care trăiește în societate cu alte persoane, într-o varietate de situații și circumstanțe.

Preocupările comunității internaționale în materie de cetățenie, materializate în tratatele cu privire la drepturile omului, sunt axate pe crearea condițiilor ca o persoană să poată avea cetățenie pentru a beneficia de protecția dată de calitatea de cetățean.

Cetățenia rămâne o problemă plină de viață în lumea de astăzi, un principiu regulator de reafirmat,

dar, de asemenea, de îmbogățit și de adaptat la noile contexte. Cetățenia se învață de fiecare individ și generație de cetățeni printr-un proces de socializare politică sau prin demersuri sistematice de educație civică într-un mediu specializat.

Referințe:

1. BARBALET, J.M. *Cetățenia*. București: Editura DU Style, 1998.
2. MURARU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Editura Actami, 1997.
3. SPÂNU, I., LUPU, C. *Aspecte introductive cu privire la regimul juridic al cetățeniei cu abordări istorico-evolutive*. Legea și viața, 2017, nr.4.
4. BERCEANU, B.B. *Cetățenia: monografie juridică*. București: Editura ALL BECK, 1999.
5. IONESCU, C. *Drept constituțional și instituții politice. Ediția a 2a, revăzută*. București: Editura ALL BECK, 2004.
6. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice. Vol. 2* București: Editura Nova, 1996.
7. POPESCU, E. *Teorii ale integrării europene*. București: Editura C. H. Beck, 2009.
8. IANCU, Gh. *Drept constituțional și instituții politice. Ediția a III revăzută și completată*. București: Lumina Lex, 2005.
9. BOLINTINEANU, Al., NĂSTASE, A., AURESCU, B. *Drept internațional contemporan*. București, 2000.
10. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E.S. *Drept constituțional și instituții politice. Ediția a 12, vol. I*. București: Editura All Beck, 2005.
11. SHAPHRITZ, J. M. *Dictionary of American Government and Politics*. Chicago: The Dorsey Press, 1983.
12. TĂMAȘ, S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Editura Academiei, 1993.
13. ФАН, И.Б. *Гражданство и миграция в политических концепциях XX века. Научный ежегодник Института Философии и Права Уральского отделения Российской Академии Наук*, 2008. Выпуск 8.

14. Declarația Universală a Drepturilor Omului. În: Drepturile omului în Republica Moldova. Chișinău: Ed.Garuda-Art, 1998.

15. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. În: Drepturile omului în Republica Moldova. Chișinău: Ed. Garuda-Art, 1998. 454 p.

16. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16.12.1966. În: Drepturile omului în Republica Moldova, Ed.Garuda-Art, Chișinău, 1998. 454 p.

17. Convenția europeană cu privire la cetățenie din 06.11.1997. Publicată în ediția oficială “Tratate internaționale”. Chișinău, 2001.

18. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituțional*. Vol. II. Chișinău, 2004.

19. Convenția asupra cetățeniei femeii căsătorite din 29 ianuarie 1957. Disponibilă: <http://www.cab1864.eu/upload/CONVENTIA%20ASUPRA%20CETATENIEI%20FEMEII%20CASATORITE.pdf>

20. Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, adoptată la 20 noiembrie 1989 la New York. Republica Moldova a Aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.408-XII din 12.12.90. Publicată în ediția oficială “Tratate internaționale”, 1998, volumul 1.

21. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1. din 18.08.1994.

22. Convenția din 1961 privind reducerea cazurilor de apatridie, adoptată la 30 august 1961 de conferința plenipotențiarilor care s-au întâlnit în 1959 și s-au reîntâlnit în 1961, în conformitate cu Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 896(IX) din 4 decembrie 1954. Intrată în vigoare la 13 decembrie 1975. RM a aderat la această Convenție prin Legea Nr. 252 din 08.12.2011. În: *Monitorul Oficial* nr. 21-24 din 27.01.2012.

23. OSMOCHESCU, N. *Cetățenia RM: reglementări constituționale*. The 37 th Annual ARA Congress of the American Romanian Academy and Science (ARA): the University of European Political and Economic Stu-

dies „Constantin Stere”. June 04-09, 2013: Proceedings. - Chișinău: S.n., 2013 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”).

24. Legea cetățeniei RM Nr. 1024 din 02.06.2000. În: *Monitorul Oficial* nr. 98-101 din 10.08.2000.

25. MIRON, Ox. Integrarea cadrului convențional în materia adopției internaționale în legislația RM. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2018.

26. Legea pentru modificarea și completarea Legii cetățeniei Republicii Moldova nr.1024/2000, nr. 132 din 21.12.2017 (în vigoare 19.04.2018). În: *Monitorul Oficial al R. Moldova* nr. 18-26, art. 85 din 19.01.2018

27. Legea Nr. 61 din 31.05.2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial* nr. 295-308 din 10.08.2018.

28. Hotărârea Guvernului nr. 197 din 12.03.2001 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura dobândirii și pierderii cetățeniei Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al R.Moldova* nr.31-34 art.232 din 22.03.2001.

29. <https://www.bizlaw.md/public/2018/08/11/procesarea-acordarii-cetateniei-prin-investitii-ce-presupune-procedura>.

30. Rezoluția Parlamentului European din 16 ianuarie 2014 referitoare la vânzarea cetățeniei UE [2013/2995(RSP)].

31. Manualul de drept european privind nediscriminarea. Actualizare jurisprudența iulie 2010 -decembrie 2011. Disponibil: <https://www.scribd.com/document/373131656/Spete-pdf>

32. Comisia Europeană a Drepturilor Omului, Family K. și W./Țările de Jos (dec.), nr. 11278/84, 1 iulie 1985

33. CtEDO, Vilvarajah și alții/Regatul Unit, nr. 13163/87, 13164/87, 13165/87, 13447/87 și 13448/87, 30 octombrie 1991.

34. CtEDO Bader și Kanbor/Suedia, nr. 13284/04, 8 noiembrie 2005.

35. CtEDO, Cauza Tănase și Chirtoacă contra Moldovei, 8.11.2008. În: Hotărârile și deciziile CEDO în cauzele moldovenești, 2008, vol. VIII (01.07.2008-31.12.2008).

RELATIA INTERDISCIPLINARA A DREPTULUI FISCAL SI PENAL IN CADRUL CERCETĂRII EVAZIUNII FISCALE A ÎNTREPRINDERILOR

Tudor BUZDUGAN

Universitatea de Stat din Moldova

Relația interdisciplinară dintre legea fiscală și cea penală în investigarea infracțiunilor de evaziune fiscală a întreprinderilor este foarte puternică și directă. Relația dintre legea fiscală și cea penală în cazul infracțiunilor de evaziune fiscală este foarte strânsă, deoarece aceasta este condiționată de aspectele fiscale și financiare ale acestei infracțiuni, aspectele dreptului penal sunt, de asemenea, parte a pericolului social care reprezintă evaziunea fiscală. Pentru a înțelege tipul, proveniența și metodele care pot ajuta la stoparea evaziunii fiscale a întreprinderilor, este necesar să se știe că această crimă este puternic legată de dreptul penal și fiscal, condiționat de nivelul ridicat al impozitelor și de educația financiară scăzută a antreprenorilor.

Pe lângă avertizarea cu privire la aspectul penal și fiscal al infracțiunii de evaziune fiscală, este necesar să se ridice responsabilitatea contribuabililor.

Cuvinte-cheie: evaziune fiscală, infracțiuni economice, infracțiuni, bugetul public național, contribuabilii, politica penală, întreprinderi, organizații, document financiar-fiscal.

INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIP OF TAX AND CRIMINAL LAW IN THE INVESTIGATION OF TAX EVASION OF ENTERPRISES

The interdisciplinary relationship between fiscal and criminal law in the investigation of tax evasion crimes of enterprises is very strong and direct. Relationship between fiscal and criminal law in case of tax evasion crimes is very close because this is conditioned by fiscal and financial aspects of this crime, aspects of criminal law also are, in part of social danger that represent tax evasion. To understand type, provenience and methods that can help to stop tax evasion of enterprises, is necessary to know that this crime is strongly related with penal and fiscal law, conditioned by high level of taxes and low financial education of entrepreneurs.

Besides warning about the criminal and fiscal aspect of the tax evasion offense, it is necessary to raise the responsibility of taxpayers.

Keywords: tax evasion, economic crimes, offences, national public budget, taxpayers, criminal policy, enterprises, organizations, financial-fiscal document.

Din momentul apariției structurilor organizaționale sociale (comună, așezare, sat, oraș, stat), pentru asigurarea existenței structurii, au fost percepute de la membrii comunității plăți, care pentru început erau denumite dijme, bir, tribut, care erau percepute fie pentru deținerea terenurilor agricole, fie pentru activitatea de meșteșugar. Ulte-

rior, după ascensiunea structurilor organizaționale sociale, acestea au fost denumite impozite.

Dezvoltarea intensă a statelor și relațiilor comerciale naționale și internaționale a contribuit la apariția și diferențierea formelor juridice a activităților de întreprinzător, iar venitul obținut din activitatea acestora la fel urma să fie impozitat. Impozitele care urmau să

fie achitate, aveau menirea de a asigura existența și activitatea organelor de conducere publice, însă, nu toți membrii societății sunt de acord să contribuie la asigurarea activității organelor publice de conducere. Lipsa dorinței de a participa la constituirea bugetului statal sau orășenesc, a dus la apariția fenomenului de eschivare de la plata impozitelor prin diferite metode.

Metodele de eschivare de la plata impozitelor au diverse forme, începând de la tănuirea venitului real obținut și continuând cu prezentarea datelor eronate cu privire la venitul real obținut sau cheltuielile suportate.

Din impozitele colectate, statul trebuie să exercite atribuțiile de apărare, promovare și asigurare a interesului public și nu în ultimul rând a interesului individual al fiecărui cetățean prin mijloacele legale prevăzute în Constituția fiecărui stat. Pentru a exercita aceste atribuții importante statul are nevoie de resurse umane și desigur financiare.

În mare parte, statul, obține resursele financiare necesare din impozite și taxe percepute de la cetățeni (contribuabili), deși, sunt create întreprinderi de stat și municipale, care prin activitatea lor, obținând venit și profit, la fel contribuie la formarea bugetului local și național.

Cum am menționat anterior, formele organizatorice ale întreprinzătorilor au cunoscut o evoluție intensă, care s-a soldat cu apariția societăților comerciale, a societăților pe acțiuni, întreprinderilor individuale, a societăților cu răspundere limitată etc.

În contextul fie a concurenței aprige în practica domeniilor de activitate selectate și a impozitelor percepute, fie a lipsei dorințe de a contribui la formarea bugetelor naționale și locale, unii întreprinzători săvârșesc tentative de a se eschiva de la plata impozitelor și taxelor, acțiunile întreprinse de către aceștia se regăsesc în prevederile Codului penal al Republicii Moldova [4] în art.244: „*Evaziunea fiscală a întreprinderilor, insituțiilor și organizațiilor*”.

Totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică fapta prejudiciabilă

de evaziune fiscală a întreprinderilor este prevăzută expres în art.244, Cod penal al Republicii Moldova¹ și se rezumă la includerea în documentele contabile, fiscale sau financiare a unor date denaturate privind veniturile, a unor cheltuieli care nu au la bază operațiuni reale, ori care au la bază operațiuni ce nu au existat, sau prin tănuirea unor obiecte impozabile.

Conform componenței de infracțiune specificate la art.244 sunt atinse două ramuri ale legislației, penală și fiscală. Pentru a delimita ramurile legislației, este important de menționat că, potrivit Codului fiscal al Republicii Moldova [3] legislația fiscală are scopul de a reglementa raporturile juridice fiscale care se nasc, se sting și se modifică în procesul colectării impozitelor și taxelor de la contribuabili, însă legislația penală are scopul de a apăra persoana, drepturile și libertățile acesteia, de infracțiuni.

Racordând situația de fapt cu necesitățile de a stabili instrumente legale pentru prevenirea infracțiunii de evaziune fiscală a întreprinderilor, legiuitorul, prin art.244 Cod penal al Republicii Moldova [3], a combinat aceste două ramuri (penală și fiscală), pentru contracararea și prevenirea infracțiunii de evaziune fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor.

Pericolul social sporit al infracțiunii de evaziune fiscală a întreprinderilor este condiționat de importanța impozitelor și taxelor percepute de la contribuabili pentru formarea Bugetului Public Național al Republicii Moldova sau a celui local, în cazul taxelor locale.

Cu părere de rău, tendințele politicii penale naționale contemporane sunt orientate spre decriminalizarea infracțiunilor economice, printre care se regăsește și evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor. Politica penală este orientată spre excluderea pedepsei cu detenția persoanei responsabile de săvârșire a acțiunilor infracționale, prevăzute în art.244. Aparent, prin decriminalizarea infracțiunilor economice legiuitorul urmărește scopul de a încuraja

mediului de afaceri și a atrage investitori străini, pentru desfășurarea activității de întreprinzător pe teritoriul Republicii Moldova. Tendința de a decriminaliza infracțiunile economice mai este condiționată și de faptul că în urma studierii infracțiunilor, transmise spre examinare organelor de urmărire penală, a fost depistat că, din cauza unor omisiuni contabile neintenționate, a factorului uman, aparent, a avut loc săvârșirea infracțiunii de evaziune fiscală. În procesul de desfășurare a urmăririi penale au fost depistate erorile și absența intenției directe. Potrivit doctrinilor, care s-au pronunțat pe marginea subiectului dat în Manualul judecătorului pentru cauze penale [9], infracțiunea de evaziune fiscală a întreprinderilor are două forme. Prima se manifestă prin includerea în documentele contabile fiscale sau financiare a unor date denaturate privind veniturile, sau cheltuielile suportate de către contribuabil pe parcursul desfășurării activității, dacă suma impozitului, care urma să fie achitat, depășește una mie cinci sute de unități convenționale. Semnele distincte ale celei de-a doua forme sunt identice în ceea ce ține de acțiunile de tăinuire sau prezentarea intenționată a datelor de evidență contabilă, doar că, acțiunile date trebuiesc a fi urmate de neachitarea impozitului în proporții deosebit de mari.

În contextul celor două forme specificate anterior, este important de menționat că obiectul juridic al infracțiunii de evaziune fiscală a întreprinderilor îl constituie relațiile sociale ce țin de formarea bugetului local și național, care reiese din obligația contribuabililor de a contribui la formare acestuia.

Indiferent de forma prin care a fost săvârșită infracțiunea specificată la art.244, Cod penal al Republicii Moldova [9, p.1], obiectele materiale ale infracțiunii sunt documentele contabile fiscale, documentele contabile financiare și obiectele care sunt supuse impozitării.

Ambele forme de săvârșire a infracțiunii menționate la art.244 Cod penal al Republicii Moldova [9, p.1] presupun că acțiunile persoanei responsabile de

săvârșirea evaziunii se încadrează și în prevederile art.196, deoarece a fost săvârșită prin înșelăciune și abuz de încredere.

Pentru a delimita sensul documentelor contabile, fiscale și financiare, în prevederile Codului fiscal al RM [9], în art.129 este oferită explicația acestor două tipuri de documente. După cum reiese din prevederile legale menționate, documentul fiscal constituie un raport, prezentat de către contribuabil (în cazul de față persoana juridică), care confirmă apariția, modificarea sau stingerea obligației fiscale. În sensul aceluiași articol, documentul financiar este actul care reflectă repartizarea și administrarea fondurilor bănești.

De menționat că, subiectul evaziunii fiscale uneori nu coincide cu subiectul infracțiunii în sensul art.244 Cod penal, din considerentul că subiect al impunerii (contribuabilul) poate fi numai persoana juridică, iar subiect al infracțiunii – atât cea juridică, cât și cea fizică, care este responsabilă în cadrul întreprinderii, organizației sau instituției, de actele ce vizează ținerea evidenței contabile, autentificarea acestora.

Deși, în legislația Republicii Moldova nu sunt diferențiate formele evaziunii fiscale, la nivel internațional există o diferențiere, care se divizează în evaziunea fiscală legală și ilegală.

Conform cercetărilor efectuate de savanții din România, diferențierea evaziunii fiscale ilegale de cea legală constă în acțiunea contribuabililor de a ocoli legea, recurgând la o combinație neprevăzută de legiuitoare și, respectiv, tolerată prin scăparea din vedere. Ea nu poate fi posibilă decât datorită unei inadvertențe sau lacune ale legii și e frecventă mai ales în perioadele când apar noi forme de întreprinderi sau noi categorii de impozite. Contribuabilii găsesc anumite mijloace și, exploatând insuficiențele legislației, eludează în mod „legal”, sustrăgându-se în total sau în parte plății impozitelor, tocmai datorită acestei insuficiențe a legislației. Procedând astfel contribuabilii rămân în limita strictă a drepturilor lor. Ca urmare, evaziunea fiscală ce se produce la adăpostul legii nu poate fi im-

putată celor care beneficiază de pe urmele ei. Singurul vinovat de producerea evaziunii prin astfel de mijloace rămâne a fi doar legiuitorul. Astfel evaziunea poate fi evitată prin modificarea sau completarea legii care o generează [10].

Potrivit Comunicatului Comisiei Europene, spre deosebire de evaziunea fiscală ilicită care este ilegală, evaziunea fiscală licită se încadrează în mod normal în limitele legii. Cu toate acestea, mai multe forme de evaziune fiscală licită nu respectă spiritul legii, forțând interpretarea a ceea ce este „legal”, pentru a minimiza contribuția fiscală globală a unei societăți. Cu ajutorul unor tehnici de planificare fiscală agresivă, unele societăți exploatează lacunele juridice ale sistemelor fiscale și neconcordanțele dintre normele naționale pentru a evita plata taxelor și impozitelor datorate. În plus, regimurile fiscale din multe țări permit societăților să își transfere în mod artificial profiturile către jurisdicțiile respective, efectul acestei practici fiind încurajarea planificării fiscale agresive [12].

În Comunicatul Comisiei Europene din anul 2015 sunt specificate și măsuri planificate privind contracararea infracțiunilor de evaziune fiscală fiind propusă cuantificarea decalajului, care constă în diferența dintre impozitele exigibile (cifra aproximativă care urmează a fi colectate) și impozitele efectiv colectate de către autoritățile naționale. Evaziunea fiscală licită și cea ilicită nu sunt singurele care contribuie la acest decalaj, existând și alți factori, precum erorile administrative și falimentele, care joacă un rol important. Cu toate acestea, statisticile referitoare la decalajul fiscal oferă un indicator important al gradului de neconformare intenționată în domeniul impozitării.

Datorită obligațiilor fiscale fenomenul infracțiunii de evaziune fiscală, a întreprinderilor, organizațiilor și instituțiilor are o răspândire largă pe teritoriul Republicii Moldova. Din acest motiv, consider că legislația națională necesită a fi ajustată și îmbunătățită întru contracararea mai eficientă a evaziunilor fiscale.

În concluzia celor expuse, este evident că dreptul penal și fiscal se află într-o legătură interdisciplinară strânsă atât în cadrul cercetării infracțiunilor de evaziune fiscală a întreprinderilor, cât și în identificarea cauzelor de apariție, evoluție și răspândire a infracțiunii specificate la art.244 Cod penal al Republicii Moldova.

Referințe:

1. BRÎNZA S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Vol.II. Tipografia Centrală. Chișinău, 2015.
2. BOFEA, P.I. *Metode și tehnici fiscale*. Editura Tipografia Somesului, 2002.
3. Codul fiscal nr.1163-XIII din 24.04.1997. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, ediție specială din 08.02.2007.
4. Cod penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 Publicat: 14.04.2009 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 72-74.
5. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată la 10 decembrie 1948.
6. Jean Jacques Rousseau. *Contractul social sau Principiile Dreptului Politic*, 1762.
7. Legea nr.113 din 27.04.2007. In: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 90-93.
8. LIPPMAN, M. *Contemporary Criminal Law*. London. Sage Publications, 2017.
9. POALELUNGI, M., DOLEA, I., SÎRCU, D. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău, 2013.
10. SAGUNA, D.D. *Evaziunea Fiscală pe înțelesul tuturor*. Editura Onor Print. București, 2003.
11. VACAREL, I. *Finanțe publice-teorie și practică*. Editura Științifică și Enciclopedică. București, 2004, p. 115.
12. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN ȘI CONSILIU privind transparența fiscală on scopul combaterii evaziunii fiscale licite și ilicite. Bruxelles, 18.3.2015 COM(2015) 136 final. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0136&from=RO>
13. http://www.fisc.md/Catalogul_SFS.aspx
14. Date statistice privind numărul materialelor remise pe cazuri de evaziune fiscală organelor de drept pentru inițierea urmăririi penale. Disponibil: [http://www.fisc.md/Upload/LinkedPDF/Anul%202017%20\(12%20luni\)1.pdf](http://www.fisc.md/Upload/LinkedPDF/Anul%202017%20(12%20luni)1.pdf)

CONSIDERAȚII PRIVIND STAREA ACTUALĂ ȘI PERSPECTIVELE DE DEZVOLTARE A CRIMINALISTICII AUTOHTONE

Andrian BADIA

dr. în drept,

Universitatea de Studii Europene din Moldova

Prezenta lucrare este consacrată stării actuale a științei criminalisticii autohtone. Se scoate în evidență specificul cunoștințelor criminalistice, se constată diminuarea motivației studenților de a le însuși, se argumentează unele activități și măsuri de redresare a situației, precum înlăturarea din lucrările didactice a materialelor depășite de ritmul cotidian, actualizarea manualelor de criminalistică. Se aduc multiple considerații cu privire la perspectivele dezvoltării științei naționale în aspect teoretic dar și metode, mijloace tehnico-criminalistice practice, pasibile de a fi reflectate în manualele de criminalistică autohtone.

Cuvinte-cheie: *criminalistică, tehnica criminalistică, tactica criminalistică, metodica criminalistică, amprenta cerebrală.*

CONSIDERATIONS REGARDING THE ACTUAL STATE AND THE PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF LOCAL FORENSIC SCIENCE

The present work deals with the present state of the local forensic science. The author underlines the specific features of forensic sciences, reveals the fact that students' motivation to study them diminishes and suggests some activities and measures that can improve the situation such as: removing outdated materials from didactic sources and actualizing national forensic textbooks. He formulates multiple opinions regarding the perspectives of national forensic science development from both a theoretical and practical point of view proposing functional technical methods and means that can be reflected in the national forensic textbooks.

Keywords: *forensic science, forensic technique, forensic tactics, forensic methodology, brain fingerprinting.*

Introducere. Actualmente, criminalistica, îmbinând armonios aparatul categorial propriu cu cunoștințe acumulate în domeniile naturii, tehnicii, disciplinelor umanistice, s-a transformat într-o știință extrem de complexă cu capacități potențiale enorme. Însă specificul acestor elaborări, larg expuse în diverse manuale de criminalistică și publicații științifice, permite actualmente a le folosi nu numai la investigarea infracțiunilor, dar și în scopuri diametral opuse – de tănuire, deghizare a faptelor penale, de opunere de rezistență organelor competente în activitatea lor profesională de combatere a infracțiunilor. Prin urmare, cunoștințele în cauză

pot fi folosite, de rând cu consumatorii ei principali (partea de acuzare și partea de apărare) - și de lumea interlopă, aceștia din urmă, fiind motivați, din considerente lesne de înțeles, să le însușescă nu mai slab, comparativ cu ofițerii de urmărire penală.

Pe de altă parte, observăm și o anumită descreștere a interesului față de criminalistică din partea studenților de la facultățile de drept din țară, înlesnit poate și de unii practicieni ai dreptului, care promovează ideea că criminalistica este o disciplină auxiliară, necesară doar pentru rutina căutării și identificării răufăcătorilor. Dincolo de aceasta, curriculumele de studii de la unele facultăți din țară atestă

reducere a numărului de ore la criminalistică. Toate acestea pun în gardă cadrele didactice respective, impulsionând a adopta mai multe măsuri și activități de redresare a situației.

Pentru a spori motivația studenților față de generoasa știință criminalistică, credem necesar a accentua cu orice ocazie că cunoștințele criminalistice pot fi aplicate nu numai în cadrul urmăririi penale, dar și la probarea oricăror fapte juridice, că scopul acestei discipline este de a altoi studenților o gândire criminalistică combinativă, necesară oricărui om civilizat în viața lui curentă. Mai mult, se impune excluderea materialelor din lucrările didactice, depășite de ritmul cotidian și realizările progresului tehnico-științific – izvorul principal al științei în cauză, dar și o serioasă actualizare a manualelor de criminalistică – obiectiv urmărit și de prezenta lucrare, prin cele expuse în continuare.

Rezultate și discuții. Criminalistica ca domeniu ce studiază activitatea infracțională, mecanismul de reflectare a acesteia în sursele de informații, precum și activitatea de stabilire a adevărului în cauzele instrumentate, prin metode, procedee și mijloace speciale, elaborate în baza cunoașterii acestor activități, a experienței pozitive și a realizărilor diverselor științe, în evoluția sa firească de dezvoltare și existență a parcurs o cale lungă și complexă.

De la primele raze de gândire criminalistică apărute în țările occidentale în a doua jumătate a sec. al XIX-lea (Franța, Austria ș.a.), elaborarea unor mijloace tehnico-criminalistice, recomandării tactice de efectuare a acțiunilor de urmărire penală, metodici de investigație a anumitor genuri de infracțiuni, criminalistica a trecut la generalizări prin elaborarea de teorii criminalistice particulare, iar mai pe urmă la studierea legităților apariției, colectării, cercetării și aprecierii probelor ca, în fine, să se creeze teoria generală a științei criminalistice (a. '80 ai sec. al XX-lea) [4].

Trebuie subliniat că anume dezvoltarea teoriei generale a criminalisticii a condus la modificarea

esențială și precizarea obiectului ei de studiu. Dacă în anii '50 ai sec. trecut criminalistica în fosta URSS era privită ca o știință despre tehnica, tactica și metoda cercetării și prevenirii infracțiunilor, apoi, în anii '60-'70 obiectul ei se formula deja prin legitățile de administrare a probelor, însă de la începutul anilor '80 în obiectul de studiu sunt, pe drept, incluse și legitățile activității infracționale.

Grație eforturilor savanților criminaliști – reprezentanți ai diferitor școli științifice a fost creat aparatul noțional și categorial; s-a elaborat teoria identificării și diagnosticării criminalistice; metodologia științei, teoria privind modul infracțiunii, teoria privind versiunile criminalistice, planificarea cercetărilor ș.a. Profund sunt studiate și expuse bazele tehnicii criminalistice: traseologia, balistica, documentologia, gabitoscopia ș.a., fiind totodată determinate și direcțiile principale de aplicare a acestora în investigarea infracțiunilor.

La ora actuală tehnica criminalistică este definită ca un ansamblu de cunoștințe științifice cu caracter sintetic, în baza cărora se elaborează metode, procedee și diverse tehnici, destinate colectării, examinării și utilizării informației cu semnificație criminalistică. Sub aspect practic, ea cuprinde tot arsenalul de mijloace și metode destinat colectării și analizei materialelor de probă.

Nivelul teoretic înalt al elaborării metodicilor de expertiză judiciară au permis la începutul anilor '90 ai sec. al XX-lea desprinderea de la criminalistică a unui nou domeniu de cunoaștere științifică – *Expertologia judiciară*. Ea are menirea de a generaliza și argumenta teoretic acele procese ce se produc în activitatea practică de expertiză judiciară și servește ca temelie solidă în formarea fundamentelor științifice ale diverselor genuri și varietăți de expertize judiciare. Având la bază teoria și metodologia sa, funcțiile specifice, ea este inclusă în nomenclatorul disciplinelor obligatorii pentru studiu de către studenții ce se specializează în Dreptul penal la facultățile de drept

a universităților din R. Moldova, dar și în clasificatorul disciplinelor de susținere a tezelor de doctorat din ciclul penal la specialitatea 554.04 al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC). La ora actuală specialitatea în cauză este intitulată: Drept penal (Criminalistică, Activitate operativă de investigații, Expertiză judiciară).

De fapt, diferențierea cunoștințelor ca tendință a evoluției criminalisticii este atestată încă de la începuturile ei prin separarea de la știința criminalistică a disciplinei *Activitatea operativă de investigații* (anii '60-'70 ai sec. al XX-lea), iar puțin mai târziu și a ramurii *Tehnica specială*.

Dezvoltarea criminalisticii în ultimele câteva decenii este marcată de aplicarea conceptuală a noilor categorii științifice precum, spre exemplu "caracteristica criminalistică", "situația de urmărire penală", prima însemnând sistemul de date generalizate despre un anumit gen de infracțiuni, necesare descoperirii și prevenirii lor, a doua, ținând de iarăși de procesul investigării infracțiunilor ce constituie totalitatea de informații aflate în posesia organului de urmărire penală la un anumit moment al cercetării, relevante pentru elucidarea cauzei.

Tactica criminalistică, privită sub aspect teoretic prezintă activitatea de elaborare a diverselor procedee cu privire la pregătirea și realizarea actelor de urmărire penală în calitatea lor de mijloace de colectare, cercetare și apreciere a probelor. Ea se înfățișează ca bază gnoseologică a investigațiilor penale, modalitate de cunoaștere a adevărului în cauzele instrumentate: cercetarea la fața locului, audierea, percheziția și ridicarea de obiecte și documente, prezentarea spre recunoaștere, verificarea declarațiilor la fața locului, experimental în procedura de urmărire, colectarea mostrelor pentru comparație, dispunerea constatării și expertizei judiciare ș.a.

Deci, tactica criminalistică prezintă un sistem de teze științifice și recomandări practice, elaborate în

baza dezvăluirii și studierii legităților din sfera organizării, planificării și efectuării urmăririi penale și judiciare, menit să optimizeze procesul de investigație a infracțiunilor, realizat în condiții de împotrivire reală sau potențială, directă sau indirectă din partea unor subiecți și unități cu interese deosebite de cele ce preocupă autoritățile de urmărire penală.

Metodica criminalistică (metodica cercetării anumitor genuri și grupuri de infracțiuni) – ultimul compartiment ce sintetizează cunoștințele tehnicii și tacticii criminalistice prin prisma împrejurărilor unor categorii de infracțiuni concrete. În cadrul acestei despărțiri se elaborează strategia tuturor activităților criminalistice de cercetare a infracțiunilor. Anume aici se analizează legitățile activităților infracționale precum și cele ce țin de organizarea și efectuarea actelor de investigație a cauzelor penale în scopul elaborării unui ansamblu de recomandări, sfaturi și indicații metodice, argumentate științific și sprijinite pe experiențele pozitive ce privesc optimizarea cercetării cazurilor de omor, a violurilor, furturilor, tâlhăriilor, accidentelor de circulație ș.a.m.d.

Prin urmare, sistemul de „metodici particulare” scoate în evidență trăsăturile specifice de cercetare a anumitor genuri și grupuri de infracțiuni determinate de natura faptelor, de modul concret în care acestea se săvârșesc și alte împrejurări, manifestându-se ca produs științific final al disciplinei criminalistica.

Actualmente, o nouă interpretare și-a găsit teoria criminalistică privind modul de comitere a infracțiunii. Acesta este privit ca o parte, element al unei noțiuni mai largi – modul infracțiunii. Sunt elaborate și aspectele distincte ale acestei teorii tripartite (modul de pregătire, de comitere și de tănuire a infracțiunii): aparatul categorial, locul ei în structura activității infracționale.

Teoria generală a criminalisticii se dezvoltă în continuare, creându-se noi direcții general-conceptuale precum teoria privind limbajul criminalisticii, teoria privind legăturile temporale în investigarea

infracțiunilor, opunerea de rezistență organelor de urmărire penală la cercetarea infracțiunilor ș.a.

Criminalistica la ora actuală s-a cristalizat și este percepută ca știință juridică aplicată. Tezele ei principale se bazează pe normele dreptului penal și procesual-penal, a altor ramuri ale dreptului, precum și pe rezultatele studierii și generalizării practicii judiciare. Ea este orientată spre studierea criminalității și în primul rând a activității infracționale care, la fel, prezintă o categorie juridică distinctă. Criminalistica este chemată să contribuie la optimizarea activităților organelor de drept privind stabilirea adevărului judiciar în cauzele instrumentate, precum și la prevenirea fenomenului infracțional, în ansamblu. Această știință are, totodată și caracter aplicativ, întrucât compartimentele ei, mai cu seamă tehnica criminalistică îmbracă calități de asistență tehnică și ajutoare a organelor de urmărire penală, asigurând astfel soluționarea sarcinilor concrete cu aplicarea realizărilor multor domenii științifice, precum chimia, fizica, matematica, medicina, psihologia etc. Acest fapt impune criminalistica să-și focalizeze eforturile în valorificarea acestor realizări, să le adapteze la necesitățile obiectivării actului de justiție, ea însăși devenind tot mai tehnizantă și mai complexă.

Dacă dezvoltarea de mai departe a procedeeleor tacticii criminalistice în mare parte este limitată de cadrul legii procesual-penale, apoi tehnica criminalistică, în esență, nu are astfel de limite. Dimpotrivă, activitatea de urmărire penală, implicit practica de expertiză judiciară necesită antrenarea permanentă a celor mai noi mijloace și tehnologii ce ar facilita soluționarea sarcinilor specifice ale criminalisticii: a) elaborarea noilor și perfecționarea actualelor procedee, metode și mijloace de descoperire, fixare, ridicare și examinare a materialelor de probă; b) elaborarea și perfecționarea bazelor teoretice, tactice și metodice ale expertizei criminalistice; c) elaborarea și perfecționarea mijloacelor tehnico-criminalistice de prevenire a infracțiunilor.

După cum demonstrează practica criminalistică, semnificativă devine și sarcina elaborării unor metodici de detectare a diverselor falsificări a probelor, în particular a audio, foto-videoînregistrărilor cu aplicarea noilor tehnologii informaționale. În acest sens, sunt actuale și utile recomandările criminaliștilor de a implementa în practica organelor de urmărire penală ale IGP a MAI RM metoda de fixare fotografică a locului faptei și a probelor materiale în formatul „negativului digital” – RAW [1, p.196], care și constituie soluția cea mai simplă a problemei păstrării autenticității imaginilor fotografice în cauzele judiciare. Tot în acest context, este binevenită și propunerea de a completa cuprinsul laboratoarelor criminalistice mobile ale IGP a MAI RM cu aparate de zbor fără pilot «UAV» (Drone) în scopul obținerii de imagini și videoînregistrări aeriene ale locului faptei, dar și a „metodei odorologice” de identificare a făptuitorilor după urmele de miros.

Poate deveni actuală și problema detectării desenele papilare artificiale, semnalată în literatura de specialitate [3, p.46]. La ora actuală tehnologiile polimerice moleculare permit a confecționa mănuși pe care sunt reproduse adecvat desenele papilare ale anumitor persoane, care și se pot lăsa cu rea intenție în scena infracțiunii.

Știința criminalistică este mereu în căutarea unor noi modalități de stabilire a autorilor, deveniți astăzi mult mai abili în pregătirea, comiterea și tănuirea faptelor penale. În ultima vreme, specialiștii-criminaliști la fața locului depistează tot mai puține urme tradiționale (de mâni, de încălțăminte, efracție), rar se ridică și microparticule, microfibre, microobiecte. În multe cazuri nu există și martori ai activităților ilicite, infractorul fiind unicul care percepe și cunoaște în detalii toate împrejurările cauzei.

Este oare posibil ca, în astfel de situații să se poată detecta și “citi” informația ascunsă în memoria autorului privind infracțiunea comisă de

către dânsul? Lawrence Farwell – expert științific al Universității Harvard (SUA), consultant al CIA, răspunde afirmativ la această întrebare. Dr. Farwell, în cadrul firmei *BWSLLC*, a inventat o nouă tehnologie computerizată de desprindere și interpretare a urmelor ideale stocate în creierul uman, intitulată “Braian Fingerprinting” (Amprenta cerebrală”[2, p.2530], discutată în cadrul unei mese rotunde de către criminaliștii români pe 9.03.2017 la Institutul Național de Criminalistică a IGPR [2, p.2530].

Astăzi informația deținută de bănuît sau învinuit în săvârșirea unei infracțiuni poate fi obținută numai prin interogarea directă a acestora sau prin aplicarea poligrafului. În opinia savantului L.Farwell, metoda folosită de poligraf ce prevede includerea în lista de întrebări formulate în fața suspectului și a celor relevante pentru cauza cercetată, iar mai apoi - fixarea reacției organismului persoanei respective (pulsul, presiunea arterială, transpirația, etc.) în etapa răspunsurilor la astfel de întrebări, are multe rezerve. Uneori poligraful prezintă în sine un factor stresant pentru indivizi, altele persoanele vinovate, urmând cursuri speciale de antrenamente împotriva acestui test, își pot controla într-adevăr emoțiile ca să ascundă adevărul.

Tehnologia în cauză înlătură aceste impedimente, dovedind deja eficacitatea sa în rezultatul a unui număr foarte mare de experimente efectuate în diverse condiții asupra diferitor persoane. Mai mult, sistemul în cauză, deținând o acuratețe a interpretării algoritmului matematic de calcul cca 99, 9%, a făcut posibilă soluționarea unui rând de cauze penale reale.

Astfel, la data de 5 august 1999 dr.Farwell a demonstrat că cu 15 ani în urmă un oarecare J.Grinder a violat-o și a ucis-o pe Julie Helton. Fiind supus acestui test, inculpatul a recunoscut vina sa și a depus în fața instanței de judecată mărturii autentice. În alt caz testul a demonstrat nevinovăția unui băiat de culoare – Terry Harrington, condamnat pentru omor,

care a fost eliberat după 22 ani de închisoare în rezultatul testării după această tehnologie.

Procedura de examinare a creierului după metoda dr.Farwell este simplă: pe capul persoanei supuse testului se îmbracă un dispozitiv compus din mai mulți senzori ultrasensibili, cuplați la sistemul computerizat. După aceasta pe monitorul calculatorului, aflat în fața subiectului ce urmează a fi testat, sunt demonstrate pe timpi scurți (de la 300-1600 msec) diferite imagini sau cuvinte, o pătrime din care sunt relevante pentru cauză. Calculatorul fixează impulsurile creierului care apar ca reacție sau răspuns la ceea ce vede bănuitul sau martorul pe monitorul calculatorului, imprimându-se în formă de electroencefalogramă. Analizând aceste unde, dr.Farwell poate stabili dacă subiectul recunoaște sau nu ceea ce vede pe ecran. Aceasta este posibil deoarece în cazul în care creierul recunoaște unele obiecte sau cuvinte selectate minuțios, acesta emană niște unde specifice numite de către savant “Mermer”. Acest “mermer-zumzet” specific indică prezența informației relevante în memoria suspectului. Aici, spre deosebire de poligraf, nu este o interpretare umană a rezultatelor, sistemul oferind 2 posibile rezultate ”informație prezentă” sau ”informație absentă”.

Sistemul în cauză poate fi folosit nu numai în scopuri criminalistice tradiționale de a cerceta infracțiuni de omor, violuri, infracțiuni legate de droguri, dar și pentru a identifica persoanele implicate în spionaj, terorism, apartenența la organizații criminale internaționale etc.

Cu toate acestea, metoda în cauză are și anumite limite (spre exemplu, cum trebuie interpretate impulsurile emise de creierul persoanei, care a comis infracțiunea în stare de ebrietate sau a celui care a suportat o traumă cerebrală ori a martorului ocular care deține aceeași informație ca și făptuitorul?).

Oricum, nu ne rămâne decât să ne exprimăm speranța și convingerea că această tehnologie, abordată de criminaliștii români cu mare interes, dar și altele

de ultimă oră, prin caracterul lor etic, inofensiv pentru sănătatea celor testați, va avea perspective pe viitor și în țara noastră. Desigur, implementarea acestor tehnologii necesită un suport financiar din partea statului și a societății, dar credem că a venit timpul să se înțeleagă că nimic nu costă mai scump decât o justiție ieftină.

Cele menționate permit a stipula și anumite perspective de dezvoltare ale **tehnicii criminalistice** autohtone, o parte din care sunt pe cale de implementare, altele, impulsionate de aceste progrese și realizări, de creșterea exponențială a criminalității, i-și așteaptă rândul, după cum urmează:

- *fonoscopia criminalistică* – o nouă orientare ce deschide posibilități de valorificare a urmelor sonore create de om, realizându-se analize acustice și lingvistice ale vorbirii, rezolvându-se și sarcini fonodiagnostice, care oferă și posibilități de identificare a persoanelor după voce și vorbire;

- *amprenta genetică* – metodă performantă intrată acum câteva decenii în practica internațională, de identificare a persoanelor după urmele de natură biologică umană (spermă, pete de sânge, fire de păr, celule epiteliale de pe mucuri de țigară etc.) în baza analizei ADN-lui.

- *diagnostica criminalistică* – o direcție actuală ce permite sporirea volumului de informație desprinsă din urmele infracțiunii în cadrul cercetării la fața locului și nu numai, utilă pentru stabilirea în condiții de teren a unor caracteristici ale autorului și împrejurări ale infracțiunii precum și descoperirea faptelor penale pe urme proaspete;

- *examinarea criminalistică a substanțelor și materialelor (substanțilogia criminalistică)* – domeniu de analiză prin metode fizice, chimice a unor resturi de substanțe și materiale frecvent întâlnite în practica de urmărire penală (particule de lac, vopsea, metale, stupefiante, fibre sintetice și naturale, carburanți și lubrifianți etc.). Se are în vedere implementarea noilor metode și mijloace tehnice contemporane

de înaltă rezoluție în practica autohtonă: microscopia electronică cu baleiaj, spectroscopia atomică etc.;

- punerea în operă și implementarea în activitatea curentă a organelor de drept din țara noastră a unor *sisteme automatizate de identificare balistică, gabitoscopică, dactiloscopică performante*, aflate astăzi într-o continuă perfecționare și expansiune;

- *amprenta olfactivă* – analiza urmelor odorologice umane, elaborarea procedurilor de ridicare și conservare a mirosului, de identificare a făptașilor prin folosirea câinilor - biodetectori specializați;

- *asistența tehnico-criminalistică a descoperirii și cercetării infracțiunilor* – o nouă teorie particulară în proces de consolidare ce ține de valorificarea în complex a tehnologiilor moderne de activitate și organizare științifică a muncii, de pregătire a cadrelor de înaltă calificare în ramura criminalisticii și de reglementare procesuală a utilizării metodelor și mijloacelor științifice în practica de combatere a criminalității ș.a.

Tezele tehnicii criminalistice se concretizează și se detalizează în următoarele două părți ale științei în cauză – **tactica și metodică criminalistică**, aflate într-o strânsă legătură, de unde și unele tendințe comune, după cum urmează:

- *“tehnizarea” și “psihologizarea”* acestor compartimente, adică tendința de a utiliza metode preluate din științele exacte (tehnice, naturale, psihologice, economice ș.a.) în scopul elaborării diferitelor variante de conduită ale organului de urmărire penală, a personalului operativ, a instanței de judecată în procesul de instrumentare a cauzelor. Aplicarea principiilor pe care se fondează logica matematică facilitează optimizarea și algoritmizarea desfășurării acțiunilor de urmărire penală, teoria informaticii care contribuie la studierea proceselor de formare și transmitere a datelor cu semnificație criminalistică, la elaborarea unor procedee mai rezultative de audiere a infractorilor, de efectuare a altor acțiuni de urmărire penală;

- elaborarea căilor și formelor de utilizare a recomandărilor tacticii criminalistice în scopul *soluționării cauzelor civile, administrative, precum și a litigiilor economice*. Se are în vedere unele sfaturi privind aplicarea metodelor și mijloacelor tehnice, obținerea și verificarea informațiilor verbale etc.;

- perfecționarea actualelor și *elaborarea noilor procedee și combinații tactice* determinate de modificarea legislației penale, de necesitatea desăvârșirii continue a practicii de luptă cu criminalitatea contemporană;

- *utilizarea tehnologiilor computerizate* în scopul informatizării și algoritimizării procesului de investigare a faptelor penale, de susținere a muncii ofițerului de urmărire penală, a ofițerului de investigații în cadrul adoptării unor decizii privind urmărirea penală ș.a.

Concluzii. Criminalistica - știință a investigării infracțiunilor a apărut un secol în urmă din necesități practice de a elabora metode și mijloace științifice de luptă cu criminalitatea. Evoluția ei este impulsionată în mare măsură de dinamica și structura criminalității actuale, aflată mereu în continuă schimbare, ca rezultat al transformărilor în societate, dar și de realizările progresului tehnico-științific – sursa principală a dezvoltării științei criminalistice.

Firește, noi am scos în evidență doar unele aspecte ce privesc perspectivele de dezvoltare ale compartimentelor criminalistici naționale, o parte din care meritând a fi oglindite și în manualele de criminalistică. În tactică, spre exemplu, rămâne a

formula procedee și recomandății mai reușite vizând păstrarea tainei anchetei, apărarea drepturilor și intereselor legale ale victimelor infracțiunii, realizarea unor activități de urmărire penală cu participarea apărătorului ș.a. În metodică criminalistică urmează a se actualiza metodicile particulare de cercetare în corespundere cu exigențele etapei actuale: manifestări ale crimei organizate, a narcomaniei, contrabandei, traficului de persoane, a corupției mai cu seamă în domeniul economic, infracțiuni comise în situații extreme, infracțiuni din sfera ecologiei, a tehnologiilor informaționale etc.

Dar și cele menționate permit a observa cât de multe sarcini și probleme se conturează în fața criminalisticii autohtone, încât ea să facă față provocărilor și exigențelor actuale și să participe cu propria experiență la îmbogățirea fondului general de cunoștințe criminalistice.

Bibliografie:

1. BADIA, A. *Mijloace tehnico-criminalistice aplicate la cercetarea locului faptei*. Studiu monografic. Chișinău: Tip.centrală, 2018. 216 p.
2. LĂPĂDUȘI, V. Activitate științifică. Amprenta cerebrală – o realitate. In: *Revista Română de Criminalistică*, nr.2, 2017, p.2530-2532.
3. БАЕВ, О.Я. *Основы криминалистики: курс лекций*. М.: Экзамен, 2001, 238 с.
4. БЕЛКИН, Р.С. *Курс советской криминалистики*. Т.1. Общая теория криминалистики. М., 1977.

CONFUZIE ÎNTRE INDEMNIZAȚIE ȘI SALARIU SUB RISCUL SANȚIONĂRII SUBIECȚILOR RAPORTURILOR DE MUNCĂ

Eugen BEJENARU

Magistru în drept, USM

asistent judiciar în cadrul Judecătoriei Chișinău (sediul Centru)

Octavian GRECU

Magistru în drept, USM

asistent judiciar în cadrul Judecătoriei Chișinău (sediul Buiucani)

Relațiile de muncă constituie un subiect actual și foarte discutat în contextul dezvoltării continue a societății moderne, iar necunoașterea drepturilor și obligațiilor atât a angajaților cât și a angajatorilor constituie un subiect de discuție autentic ce conduce la apariția în continuare a conflictelor ce se soluționează în instanțele de judecată. Pentru un echilibru în raporturile de muncă legislația în vigoare prevede atât drepturile cât și obligațiile salariaților. Conform Codului muncii, salariatul are dreptul la încheierea, modificarea, suspendarea și desfacerea contractului individual de muncă, în modul stabilit de Cod precum și la achitarea la timp și integrală a salariului, în corespundere cu calificarea sa, cu complexitatea, cantitatea și calitatea lucrului efectuat. Reieșind din analiza jurisprudenței naționale se desprinde concluzia că subiecții raporturilor de muncă confundă instituțiile indemnizațiilor și salariului ca drepturi salariale ce condiționează o serie de litigii. În prezenta lucrare urmează a fi analizate noțiunile de „indemnizație” și „salariu” prin prisma legislației naționale raportat la jurisprudența națională.

Constituie actuală problema cercetării subiectului drepturilor salariale în contextul importanței acestea în menținerea echilibrului aportului salariatului la munca depusă și neadmiterea încălcării drepturilor atât a angajatului cât și a angajatorului.

Cuvinte-cheie: salariat, angajator, muncă, indemnizație, sancțiune.

CONFUSION BETWEEN COMPENSATION AND SALARY AT THE RISK OF SANCTIONING THE SUBJECTS OF LABOR RELATIONS

Labor relations are a current and highly discussed topic in the context of the continuous development of modern society, and the ignorance of the rights and obligations of both employees and employers is a genuine topic of discussion that leads to the further emergence of conflicts that are resolved in the courts judgment. For a balance in the employment relationships the legislation in force provides for both the rights and obligations of the employees. According to the Labor Code, the employee has the right to conclude, modify, suspend and terminate the individual employment contract, in the manner established by the Code as well as the timely and complete payment of the salary, according to his qualification, complexity, quantity and quality of the work performed. Based on the analysis of national jurisprudence, it is concluded that the subjects of the labor relations confuse the institutions of the allowances and the salary as wage rights that condition a series of disputes. In this paper, the notions of “allowance” and “salary” will be analyzed from the point of view of national law in relation to national case law.

The issue of researching the subject of wage rights in the context of their importance in maintaining the balance of the wage contribution to the work performed and not admitting the violation of the rights of both the employee and the employer is the current issue.

Keywords: employee, employer, work, allowance, sanction.

Omul încă din cele mai vechi timpuri a desfășurat diferite activități pentru a-și asigura existența. Relațiile date s-au dezvoltat pe parcursul istoriei de la simpla asigurare a hranei la raporturi efective ce țin nu doar de satisfacerea necesităților proprii, ci și de o serie complexă de activități menite să asigure atât interesele proprii cât și a terților ce implică interacțiune cu o serie vastă de persoane.

Munca mereu a avut rol fundamental în existența omului și a comunităților sociale și a cunoscut o diversitate continuă, statutul muncii evoluând în timp, acesta fiind determinat și influențat de gradul dezvoltării sociale economice și de maturitatea creativă a subiecților care prestează munca.

Analizând evoluțiile istorice ce țin de raporturile de muncă notăm că societatea contemporană manifestă o atitudine foarte diferită față de muncă, de la adorarea muncii și transformarea acesteia într-un idol, manifestat într-un clasic *workaholism*, până la disprețul față de orice formă de munca fiind apreciată ca o activitate nedemnă și respingătoare.

În literatura de specialitate există numeroase definiții ale muncii, care diferă în funcție de modul specific de abordare: economic, filozofic, social.

Munca este activitatea conștientă, specifică omului îndreptată spre un anumit scop, în procesul căreia omul efectuează, reglementează și controlează prin acțiunea sa schimbul de materii dintre el și natură pentru satisfacerea trebuințelor sale (DEX).

Potrivit dicționarului de economie, munca este definită ca fiind factorul de producție primar care constă în exercitarea de către subiectul uman a unei acțiuni transformatoare asupra factorilor materiali ai producției, în scopul obținerii unor efecte economice utile.

Economiștii O. Giarini și P. Liedtke definesc munca ca fiind o „înțelegere între ființele umane și mediul lor înconjurător având ca scop principal autoconservarea” [1].

Munca – precizează economiștii francezi J. Bremond și A. Geledan –, „constituie o activitate creatoare de bunuri materiale și prestatoare de servicii, activitate susținută de toți lucrătorii care dispun de cunoștințe tehnice și se află într-o anumită relație cu mijloacele de muncă” [2].

Geroges Friedman definește munca ca fiind „totalitatea acțiunilor pe care omul cu ajutorul creierului său, al mâinilor sale, al uneltelor sau mașinilor le exercită asupra materiei, acțiuni care, la rândul lor, reacționează asupra omului, modificându-l” [3].

În sens filozofic, academicianul Mihai Drăgănescu consideră „munca este un mod de acțiune umană necesară omului pentru a se integra în existența materială și în cea socială și pentru a le transforma pe acestea, ca și pe omul însuși... munca este un operator esențial specific omului și societății, sau, altfel spus, aceasta este o condiție naturală a vieții omenești.” [4].

Așa dar analiza evoluției istorice a relațiilor de muncă conduce la concluzia că raporturile de muncă nu pot fi analizate doar prin prisma atitudinii subiective a persoanei, în contextul dimensiunii sociale *par excellence* a muncii ca și parte componentă a dimensiunii sociale extinse a existenței umane.

De-a lungul istoriei se desprinde că societatea a organizat un șir de mecanisme politice și socio-economice care regularizează comportamentul inter uman.

Așa cum menționa profesorul universitar Robert Somerville, președintele asociației L’Action Sociale Evangelique din Franța și autorul lucrării „L’Ethique du travail”, oamenii pot trăi în pace împreună numai dacă raporturile sociale sunt supuse legii, regulilor vieții în comun, al căror rost este de a ține în frâu răul și de a încuraja binele.

Raporturile sociale care apar în urma prestării unei muncii sunt cel mai adesea supuse unor reguli comportamentale, adică sunt reglementate de către stat, în situația raporturilor juridice de muncă

fiind una deja consacrată atât în domeniul materiei de drept al muncii, în calitate de ramură autonomă a sistemului dreptului, cât și în domeniul materiei epistemologiei dreptului muncii, în calitate de componentă a sistemului științelor juridice [5].

În consecvența logicii expuse rezumăm că raportul juridic de muncă constituie o formă juridică de manifestare a relațiilor sociale de muncă aflate sub incidența directă a legii, care iau naștere pe piața forței de muncă. Subiecții acestui raport sunt o persoană fizică, pe de o parte, și o persoană fizică sau juridică, pe altă parte, în contextul prestării unei munci de primul în folosul celuilalt subiect, sau sub autoritatea acestuia, care este remunerată direct pentru munca prestată sub formă de salariu sau indemnizație, sau indirect sub formă de onorariu, în condițiile legii.

Subsecvent, este esențial de notat importanța instituției remunerației în cadrul raporturilor juridice născute între subiecții raporturilor de muncă, reprezentând o variabilă de reglare economică și socială, cu multiple incidente, care presupune realizarea unor manevre, printr-o procedură cât mai obiectivă și cât mai rațională.

Reieșind din importanța relațiilor sociale ce vizează raporturile de muncă în societate se atestă o implicare tot mai intensă din partea statului în vederea legiferării și protejării a ambilor subiecți implicați în vederea asigurării drepturilor în deplină egalitate.

Notăm importanța remunerației în cadrul raporturilor de muncă, temei pentru care atât pe plan național cât și internațional au fost adoptate o serie de acte normative care protejează subiecții raporturilor juridice.

În Republica Moldova actul fundamental care asigură drepturile muncii este Constituția RM, în contextul în care unele drepturi fundamentale ale cetățenilor sunt legate de muncă și interesează așadar dreptul muncii, cum ar fi dreptul de afiliere la sindicate prevăzut la art.42, dreptul la muncă și la protecția muncii prevăzut la art.43, dreptul la grevă

prevăzut la art.45. Totodată principiile fundamentale ale dreptului muncii au ca izvor primar chiar textele constituționale, *in concreto* interzicerea muncii forțate prevăzut la art.44 etc. [5].

Codul muncii din 28 martie 2003 reglementează totalitatea raporturilor individuale și colective de muncă, controlul aplicării reglementărilor din domeniul raporturilor de muncă, jurisdicția muncii, precum și alte raporturi legate nemijlocit de raporturile de muncă [6].

Codul muncii consfințește cele mai importante principii ale reglementării juridice a relațiilor de muncă și stabilește statutul juridic al salariatului și angajatorului.

Alte acte legislative ce reglementează raporturile juridice de muncă sunt: Legea securității și sănătății în muncă nr.186-XVI din 10 iulie 2008.; Legea salarizării nr.847-XV din 14 februarie 2002; Legea RM privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr.102-XV din 13 martie 2003.

Pe plan internațional Organizația Internațională a Muncii (în continuare - OIM) este unica instituție specializată a Organizației Națiunilor Unite, împuternicită cu elaborarea normelor internaționale pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale salariaților.

Următoarele Convenții ale OIM sunt relevante situației Republicii Moldova:

- Convenția OIM nr.29 din 10.06.1930 privind munca forțată sau obligatorie și Convenția OIM nr.105 din 25.06.1957 privind abolirea muncii forțate, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.610 – XIV din 01 octombrie 1999;

- Convenția OIM nr.87 din 09.07.1948 privind libertatea sindicală și protecția dreptului sindical, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.593 – XIII din 26 septembrie 1995;

- Convenția OIM nr. 98 din 01.07.1949 privind aplicarea principiilor de drept de organizare și nego-

ciere colectivă ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.593 – XIII din 26 septembrie 1995;

- Convenția OIM nr. 111 din 04.06.1958 privind discriminarea în domeniul forței de muncă și exercitării profesiei, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.600 – XIV din 30 septembrie 1999;

- Convenția OIM nr.100 din 29.06.1951 privind egalitatea de remunerare a mâinii de lucru masculină și a mâinii de lucru feminină pentru o muncă de valoare egală ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.610 – XIV din 01 octombrie 1999;

- Convenția OIM nr.138 din 06.07.1973 privind vârsta minimă de încadrare în muncă;

- Convenția OIM nr.182/1999 privind combaterea celor mai grave forme ale muncii copiilor, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.519 – XIV din 15 iulie 1999.

În vederea uniformizării practicii judiciare în Republica Moldova, Curtea Supremă de Justiție la data de 15 decembrie 2014 emite Recomandarea nr.69 cu privire la aplicarea convențiilor Organizației Internaționale a Muncii, ratificate de Republica Moldova, în contextul căreia, Curtea Supremă de Justiție recomandă aplicarea în practica judiciară a Convențiilor OIM după domeniile de reglementare, clasificate în trei categorii de bază [7].

Analizând practica judiciară națională se desprinde concluzia că subiecții raporturilor de muncă confundă noțiunea de „salariu” și „indemnizație” prin acțiunile depuse, formulând solicitări neconcrete, instanța de judecată fiind pusă în dificultatea examinării litigiului în lipsa înțelegerii volumului solicitărilor petentului.

Noțiunea salariului se conține atât în Codul muncii cât și în legea salarizării în vigoare precum și în Convenția OIM asupra protecției salariului.

Conform art.128 Codul Muncii al RM [8] și art.2 din Legea salarizării nr.847 din 14.02.2002 [9], salariul reprezintă orice recompensă sau câștig evaluat în bani, plătit salariatului de către angajator în baza

CIM pentru munca prestată sau pentru munca care urmează a fi prestată.

Convenția OIM [10] definește salariul drept remunerare sau câștigurile susceptibile de a fi evaluate în bani și stabilite de către părți în comun acord în urma încheierii unui contract de muncă plătite salariatului pentru munca salariatului sau pentru munca care trebuia să fie prestată.

Salariul, fiind atât obiect, cât și cauza a CIM, este garantat nu doar pe plan intern, cât și extern. Dreptul la primirea salariului reprezintă unul din drepturile fundamentale ale omului fiind garantat inclusiv și prin intermediul declarării universale ale dreptului omului.

Analizând etimologic, noțiunea de „salariu” provine de la latina ”salariu”- solda plătită în sare ostașului roman.

Salariul este garantat la un anumit nivel, denumit nivelul minim. În ceea ce ține de plafonarea venitului maxim legislația în vigoare a Republicii Moldova nu conține careva reglementări în acest sens. Totodată legislația reglementează indirect nivelul maxim al salariului prin intermediul grilei de impozitare. Sub aspect juridic salariul trebuie să corespundă următoarelor condiții:

- Să existe atât de iure, cât și de facto, în caz contrar lipsa lui duce inevitabil la nulitatea contractului de muncă.

- Conform art.49 Codul Muncii salariul trebuie să fie determinat în măsura posibilităților.

- Salariul trebuie să fie posibil în sens că angajatorul nu poate să se oblige la plata unui salariu imposibil pentru el;

- Salariul trebuie să fie moral și licit adică trebuie să fie obținut legal și pe căi cinstite și morale;

- Salariul trebuie să fie plătit conform reglementărilor naționale și internaționale în bunuri aflate în circuit legal și civil, în Republica Moldova se plătește numai în bani [6].

Deși instituția „îndemnizației” este utilizată într-o serie largă a legislației naționale, o definiție concretă a acesteia nu este dată.

Notăm că potrivit www.dexonline.ro „îndemnizația” este definită ca fiind: Sumă de bani care se acordă cuiva pentru acoperirea unor cheltuieli excepționale; (spec.) sumă acordată cuiva pentru o muncă excepțională sau pentru a face față anumitor cheltuieli. Despăgubire pentru un prejudiciu, pentru o pagubă suferită. Sumă plătită salariaților pe timpul concediului sau al unei deplasări. [Gen. -iei, var. indemnizațiune s.f. / cf. fr. indemnisation]. [11]

Astfel, Codul Muncii al RM prezintă mai multe tipuri de indemnizații: art.117 Cod Muncii prevede „îndemnizația de concediu”, care presupune că pentru perioada concediului de odihnă anual, salariatul beneficiază de o indemnizație de concediu care nu poate fi mai mică decât valoarea salariului mediu lunar pentru perioada respectivă.

Analizând practica juridică națională constatăm că se regăsesc un număr semnificativ de litigii ce țin de încasarea indemnizației pentru creșterea copilului, în special pârât fiind vizat Ministerul Afacerilor Interne sau Instituțiile Penitenciare.

În vederea uniformizării practicii judiciare în Republica Moldova, Curtea Supremă de Justiție la data de 1 noiembrie 2012 emite Recomandarea nr.17 privind unele aspecte ale practicii judiciare de soluționare a litigiilor privind stabilirea indemnizației pentru maternitate, prin care indică asupra actelor normative relevante, asupra căror instituțiile de resort urmează să țină cont [12].

În corespundere cu prevederile art.49 alin. (1) și (2) din Constituția RM statul facilitează, prin măsuri economice și prin alte măsuri, formarea familiei și îndeplinirea obligațiilor ce îi revin. Statul ocrotește maternitatea, copiii și tinerii, stimulând dezvoltarea instituțiilor necesare [5].

Art.1 din Legea privind sistemul public de asigurări sociale nr.489-XIV din 08.07.1999 identifică

noțiunea mai multor tipuri de indemnizații, și anume:

indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă, inclusiv indemnizație pentru îngrijirea copilului bolnav – formă de protecție socială a asiguratului, concretizată într-o sumă de bani, ce se acordă prin sistemul public de asigurări sociale pentru o anumită perioadă de incapacitate temporară de muncă;

indemnizație de maternitate – formă de protecție socială ce constă dintr-o sumă de bani acordată prin sistemul public de asigurări sociale femeilor asigurate, precum și celor care au încetat plata contribuției de asigurări sociale în condițiile prevăzute de lege, în caz de naștere a copilului;

indemnizație pentru creșterea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani – formă de sprijin bănesc, ce se stabilește și se acordă, prin sistemul public de asigurări sociale, persoanei asigurate pentru creșterea copilului [13].

Conform art.5 alin.(1) d) din Legea nr.289-XV din 22.07.2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, asiguratul din sistemul public de asigurări sociale are dreptul la indemnizație de maternitate [14].

Reieșind din dispozițiile art.123 Codul muncii, concediul medical plătit se acordă tuturor salariaților și ucenicilor în baza certificatului medical eliberat potrivit legislației în vigoare. Modul de stabilire, calculare și achitare a indemnizațiilor din bugetul asigurărilor sociale de stat în legătură cu concediul medical este prevăzut de legislația în vigoare.

Potrivit art.124 alin.(1) Codul muncii femeilor salariate și ucenicilor, precum și soțiilor aflate la întreținerea salariaților, li se acordă un concediu de maternitate ce include concediul prenatal cu o durată de 70 de zile calendaristice (în cazul sarcinilor cu 3 și mai mulți feți – 112 zile calendaristice) și concediul postnatal cu o durată de 56 de zile calendaristice (în cazul nașterilor complicate sau nașterii a doi sau

mai mulți copii – 70 de zile calendaristice), plăindu-li-se pentru această perioadă indemnizații în modul prevăzut la art.123 alin.(2) [8].

Notăm că prin Hotărârea Curții Constituționale nr.6 din 09.02.2017 prin care a fost declarată neconstituțional articolul 16 alin.(5) din Legea nr.289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale și punctul 49 din Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.108 din 3 februarie 2005, Curtea constată că, potrivit prevederilor legale contestate, femeia care a activat doar parțial în perioada enunțată și s-a eliberat din propria inițiativă nu este considerată la întreținerea soțului asigurat și nu beneficiază de indemnizație de maternitate calculată din mărimea salariului soțului.

Curtea a menționat că această opțiune de politică socială creează un tratament discriminatoriu între soțiile care nu au participat la sistemul public de asigurări sociale, dar sunt considerate a fi la întreținerea soțului salariat și beneficiază de indemnizație de maternitate calculată din mărimea salariului acestuia, și soțiile care au lucrat parțial în ultimele 9 luni premergătoare concediului de maternitate, au contribuit prin plăți la fondul asigurărilor sociale de stat, dar nu beneficiază de aceste garanții.

Curtea a reținut că rațiunea stabilirii indemnizației de maternitate este acordarea acesteia pentru pierderea capacității de muncă, iar la momentul producerii riscului asigurat ambele persoane – și cea care nu a contribuit la sistemul public de asigurări sociale, și cea care a contribuit parțial – și-au pierdut capacitatea de muncă și se află de fapt la întreținerea soțului salariat [16].

Deopotrivă este relevantă cauza CtEDO Sandor Kocsis vs. România, cererea nr.10395/02 din 20.12.2007 al cărui obiect este revendicarea de către reclamantă a indemnizației pentru concediu plătit

pentru îngrijirea copiilor, precum și daune-interese pentru întârzierea în plata acestei sume. În această cauză Curtea a constatat încălcarea art.6.1 CEDO prin prisma duratei exagerate de examinare a cauzei de instanțele naționale și executarea îndelungată a hotărârii instanței, astfel că deși instanța națională a obligat societatea pârâtă de a achita plățile salariale reclamantei, din motivul tergiversării examinării cauzei și executării hotărârii s-a admis încălcarea drepturilor reclamantei în special pentru faptul că obiectul litigiilor presupune încasarea indemnizației pentru îngrijirea copiilor minori [17].

Astfel, analizând practica instanțelor naționale ce vizează litigiile privind indemnizațiile pentru maternitate se constată că instanțele naționale admit acțiunile, însă instituțiile publice de rigoare nu întreprind măsuri în vederea lichidării lacunelor ce conduc acționarea în justiție a acestora în materia solicitărilor ce vizează indemnizațiile maternale, deși în acest sens dictează inclusiv Hotărârea Curții Constituționale nr.6 din 09.02.2017 precum și practica CtEDO.

Subsecvent, art.186 Codul Muncii al RM reglementează procedura acordării indemnizației de eliberare din serviciu.

Analizând practica juridică națională constatăm că se regăsesc un număr semnificativ de litigii ce țin de încasarea indemnizației pentru concediere, corespunzător ținând cont de obiectul litigiilor aflate pe rolul instanțelor de judecată, Curtea Supremă de Justiție la data de 1 noiembrie 2012 emite Recomandarea nr.19 privind unele aspecte ale practicii judiciare la examinarea pricinilor despre plata indemnizațiilor de concediere, reieșind din faptul că pe rolul instanțelor judecătorești se află mai multe pricini în care se contestă legalitatea reținerii impozitului pe venit și primei de asigurare obligatorie de asistență medicală [18].

Legislația națională protejează salariatul național de la abuzurile angajatorului prin instituirea răspun-

derii acestuia în condițiile încălcării drepturilor salariale prin calcularea corectă a indemnizațiilor.

Astfel că art.330 alin.(1) Codul Muncii al RM reglementează obligația angajatorului de a compensa persoanei salariul pe care aceasta nu l-a primit, în toate cazurile privării ilegale de posibilitatea de a munci. Această obligație survine, în particular, în caz de: a) refuz neîntemeiat de angajare; b) eliberare ilegală din serviciu sau transfer ilegal la o altă muncă; c) staționare a unității din vina angajatorului, cu excepția perioadei șomajului tehnic (art.80); e) reținere a plății salariului; f) reținere a tuturor plăților sau a unora din ele în caz de eliberare din serviciu; g) răspândire, prin orice mijloace (de informare în masă, referințe scrise etc.), a informațiilor calomnioase despre salariat; h) neîndeplinire în termen a hotărârii organului competent de jurisdicție a muncii care a soluționat un litigiu (conflict), având ca obiect privarea de posibilitatea de a munci.

Subsecvent aliniatul (2) al aceluiași articol prevede că în caz de reținere, din vina angajatorului, a salariului (art.142), a indemnizației de concediu (art.117), a plăților în caz de eliberare (art.143) sau a altor plăți (art.123, 124, 127, 139, 186, art.225 alin. (8) etc.) cuvenite salariatului, acestuia i se plătesc suplimentar, pentru fiecare zi de întârziere, 0,3 la sută din suma neplătită în termen [8].

Într-o altă ordine de expuneri este relevant de notat Hotărârea CtEDO *Ghibuși vs. România*, cerere nr.7892/2 din 23.06.2005 în care Curtea constată încălcarea art.6.1 CEDO constatând pasivității autorităților naționale care au privat-o pe reclamantă la achitarea salariului și indemnizațiilor concediile [17].

Astfel, analizând în ansamblul remunerațiile salariale la care se obligă angajatorul față de salariat, rezidă că legiuitorul identifică expres care sunt acestea, „salariul” fiind o remunerație distinctă de „indemnizație”, deși analizând definițiile date de mai mulți autori, instituția „indemnizației” identifică noțiunea de „salariu”.

Subsecvent, este de notat că urmare a analizei practicii judiciare naționale se desprinde un număr semnificativ de cauze anume având ca obiect încasarea plăților salariale sau indemnizațiilor.

În Republica Moldova instituția care coordonează la nivel național respectarea actelor normative în domeniul raporturilor de muncă și al securității și sănătății în muncă, precum și exercită control de stat asupra respectării actelor legislative și a altor acte normative în domeniul raporturilor de muncă la întreprinderi, instituții și organizații, cu orice tip de proprietate și formă juridică de organizare, la persoane fizice care angajează salariați, precum și în autoritățile administrației publice centrale și locale este Inspectoratul Național al Muncii aflat în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

În contextul în care, aparent statul întreprinde măsuri în vederea protecției cetățeanului în vederea neadmiterii încălcării drepturilor muncii prin prisma asigurării plăților salariale, numărul vast al litigiilor care au ca obiect plățile salariale denotă lipsa de informarea, atât a angajatorilor, cât și salariaților, cu privire la esența instituțiilor de salariu și indemnizații. Ținând cont de cele menționate ar fi de recomandat autorităților de a întreprinde mai multe măsuri de informarea a subiecților raporturilor de muncă cu privire la respectarea drepturilor salariale anume prin informarea acestora și plasarea informației necesare pe site-uri oficiale cu context relevant.

Referințe:

1. GIARINI, O., LIEDTKE, P.M. *Dilema ocupării forței de muncă și viitorul muncii*. București: Editura All Beck, 2001, p. 31.
2. BREMOND, J., GELEDAN, A. *Dicționar economic și social*. București: Editura Expert, 1995, p. 264.
3. FRIEDMAN, G., NEVILLE, P. *Traite de sociologie du travail* Paris: Edition Armand Colin, 1962, p. 64.

4. SADOVEI, N. *Dihotomia Raportului Juridic de muncă, studiu monografic*, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Catedra Dreptul Muncii, 2011, p. 161.

5. Constituția Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr.1, 12.08.1994. Data intrării în vigoare 27.08.1994, p. 7.

6. SOSNA, B., GURIN, E. *Dreptul muncii și protecția muncii* (ciclul III), Note de curs Chișinău, 2013, p. 11, p. 50.

7. Recomandarea Curții Supreme de Justiție a R.Moldova „Cu privire la aplicarea convențiilor Organizației Internaționale a Muncii, ratificate de Republica Moldova” nr. 69 din 15.12.2014, p. 1.

8. Codul muncii al Republicii Moldova, nr. 154 din 28.03.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.07.2003, nr. 159-162.

9. Legea salarizării nr.847 din 14.02.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 50-52, art. 336, data intrării în vigoare: 11.04.2002.

10. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr.95 privind protecția salariului, adoptată la Geneva la 1 iulie 1949, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.593 – XIII din 26 septembrie 1995.

11. <https://dexonline.net/definitie-indemnizatie>.

12. Recomandarea Curții Supreme de Justiție a

R.Moldova „Privind unele aspecte ale practicii judiciare de soluționare a litigiilor privind stabilirea indemnizației pentru maternitate” nr. 17 din 01.11.2012 p. 1.

13. Legea privind sistemul public de asigurări sociale nr. 489-XIV din 08.07.1999, în vigoare la data de 01.07.2000. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 06.01.2000, nr. 1-4, art. 2.

14. Legea nr. 289-XV din 22.07.2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, în vigoare la data de 01.01.2005. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 168-170, art. 773.

15. Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă și altor prestații de asigurări sociale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 03.02.05. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 24-25, art. 162.

16. Hotărârea Curții Constituționale nr.6 din 09.02.2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 92-102, art. 40, din 31.03.2017.

17. Hotărârea CtEDO Sandor Kocsis vs. România, cererea nr.10395/02 din 20.12.2007, accesibilă pe <https://jurisprudentacedo.com/>.

18. Hotărârea CtEDO Ghibuși vs. România, cerere nr.7892/2 din 23.06.2005.

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 1-3 (219-221) 2019

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 10,0. Coli editoriale 9,0.
Tirajul 150 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009